

63279/B

Vol. 1

MEDICAL SOCIETY
OF LONDON

ACCESSION NUMBER

PRESS MARK

STOLL, M.

(Vol.1.)

Vol. 6 wanting

JOSEPHI EYEREL
COMMENTARIA

IN
MAXIMILIANI STOLLII
APHORISMOS.

DE
COGNOSCENDIS ET CURANDIS FEBRIBUS.

Morbis quoque quasdam leges natura posuit.

Plin. Hist. nat. L. VII.

TOMUS PRIMUS.

VINDOBONÆ,

TYPIS CHRISTIANI FRIDERICI WAPPLER.

1788.

PRÆFATIO.

Quid est aphorismus?

Tritissimum omnium ore vocabulum audio quotidie; vim vocis pauci tenent.

Ars tota constat experimentis; morborum notas, symptomatum successiones, naturæ in sanandis morbis molimina, faustos atque infastos exitus, juvantia & nocentia, fideli atque casta observatione cognoscimus, ab observationibus initia duxit, atque iam perfecta est Medicina. Ex his enim præcognitis medicinæ primæ elementis

accurata morborum historia tandem coalescit, prædictionum fontes patent, atque omnis in sanandis morbis agendorum ratio intelligitur.

Ingens & prope infinitus est observationum numerus, ut illas, quæ singulis morbis respondent, in totidem diversa capita disponere oporteat, quibus in unum postea collectis, ægritudinum quoddam systema componitur, tum commodis discipulis, tum ipsi etiam artis exercitio maxime idoneum; facile enim percipimus ea, quæ ordine certo a se invicem distincta sunt, atque facilius etiam eadem retinemus, si id morborum systema neque pauciora, quam oportet, neque plura contineat, ut indigesta observationum mole mens obruitur. Accedit, præsentissimum semper esse harum descriptionum, atque præceptionum, in morbis sanandis,

dis, usum, si absque verborum ambagibus ea comprehendas, quæ, ut altius inhæreant animis, quam brevissime dicta sunt.

Omnis itaque observatio, seu morbi characteres, seu præfagia, seu medendi canones contineat, verbis breviter, & significanter expressa, *Aphorismus* audit.

At ipsa brevitatis, quæ insignis aphoristicæ dictionis dos habetur, per summa tantum doctrinæ capita incedit; multa unico sæpe vocabulo comprehendit, ulterius evolvenda, atque dilucidanda; quædam etiam omnino intacta relinquit. Symptomata e. g. atque signa morbi, illiusque varios exitus, *aphorismus* notat; rationes illorum non addit. Quid agendum sit in diverso morborum statu, clare effatur *aphorismus*; medicamentorum selectum, doses, connubia

inter se varia, graves in adhibendo illorum usu cautelas, *aphorismus* non enumerat. Auctorum opiniones, disensus origines, *aphorismus* non attingit, veritatis testes aut ex veterum, aut recentiorum scriptis nullos adducit; universim, historiam dogmatum, opinionum, & remediorum in aphorismis non reperies. Quæ tamen omnia ad intelligendos aphorismos conferre plurimum, & medicum hac scientia imbutum, etiam ornare, nemo nesciat.

En *Commentarium*! *Multorum*, quæ in aphorismo *paucis* continentur, explicatio.

Aphorismorum, quos *Stollus* de cognoscendis & curandis febribus edidit, pars magna ad *Boerhaavium* pertinet; multos ipse novos condidit; *Boerhaavii* etiam aphorismos subinde mutavit; quosdam etiam omisit. Unde duplex

plex nunc commentariorum genus nascitur, unum quo *Boerhavii*, alterum, quo *Stollii* aphorismi illustrantur.

In aphorismos *Boerhavii* absolutissima commentaria *Illustrissimus Swietenius* conscripsit. In præclaro hoc opere *Summus Vir Boerhaavius* placita ex veterum præprimis, propriisque etiam observationibus, ita dilucidavit, ut summa nunc omnibus constet aphorismorum *Boerhavii* evidentia. Commentaria *Illustrissimi Swietenii* in epitomen redegi, iis nempe rescissis, quæ scolasticam medicinam, quam artem clinicam, propius spectant.

Commentariorum in *Stollii* aphorismos alia omnino ratio est. Amplissima enim *Viri optimi* collectanea possideo, quibus ad illustrandam *Stollii* de febribus doctrinam uti licuit. Sententias in aphorismis breviter expressas ex aliis

PROOEMIUM ANNO 1776.

D. 13. MAII HABITUM.

(*cum collegia practica inchoaret.*)

Provinciam demandatam suscepturus præmittere quædam necessum esse arbitror, quæ studiorum nostrorum rationem, antequam illa ordiamur, paucis demonstrent. Emenso jam aliquot annorum curriculo eo tandem profecti sumus, ut haustis medicinæ theoreticæ præceptis, ad ultimam, eamque utilissimam scientiæ nostræ partem; tanquam ad metam properemus. Omnium enim, quos exantlavimus hucusque, laborum finis, is erat, ut apte feliciterque ægrorum corporibus mederi valeatis. Hunc in scopum humana viscera multa cum sedulitate per anatomen rimabamini, ut eorum fabricam situmque perdisceretis; inde, & quo quævis in corpore pars officio fungatur, qua ratione aberrare a sanitate quid possit, lædique, quibus signis, quæ læsæ sunt,

dignoscuntur, & cognitæ perfanentur, demonstrationes physiologicas, pathologicas, chemicas, atque eas, quæ materiam medicam explanant, a doctissimis præceptoribus habitas, accepistis. Huc ergo omnes vestri conatus recidunt, ut præsidiis hisce in unum collectis instructi, ad ægrorum lectulos accedatis, ægris corporibus medicinam facturi.

Verum transitus hic a contemplante medicina ad ejus exercitium res est incertæ plena alnæ, atque maximis difficultatibus obsepata; nam etsi quis omnes scientiæ præceptiones ad amouissimam calleat, etsi morborum ferme omnium & descriptiones, & eorum causas, aptamve medelam recensere, ac singulorum etiam rationes reddere noverit, nihilominus, ubi vivam morbi in ipso ægro imaginem videt, multum is initio cespitabit, & peregrino hoc rerum aspectu se confundi conqueretur. Aliud enim est res nobis solummodo recitatas, auditu excipere, atque aliud itidem easdem, uti sunt, oculis usurpare; aliud scire præcepta artis, atque aliud exercere eandem artem, aliud nosse omnes e. g. artis pictoriæ regulas, nosse quid egregium, quid sublime in arte pingendæ sit, atque aliud esse ipsummet pictorem. Accedit præterea,

ut

ut aliud sit scientiæ nostræ idioma, quod nos calleamus, aliud quo æger suam infirmitatem medico explicat. Boerhavianos, ut rem exemplo dilucidem, terminos artis meliori doctrinæ gratia in consilium vocat, morbosque secundum systematis adoptari rationem explicat medicus; at vero ægrotus horum omnium terminorum, ut & totius systematis ignarus, quid doleat, & quamdiu, & quomodo, & ubinam locorum, non illa compta systematica, artificiali, atque inter solos artis peritos recepta, sed rudi, indigesta, abnormi, atque ut plurimum quam maxime manca narratione exponit. Hanc ob causam alia est instituta medicinæ pars, ad quam nos in præsentiarum accingimur, quæ morbos ipsos, & non solum morborum descriptiones proponit, atque harum descriptionum antea jam haustarum vos itentidem commonefaciat, quæve eximiam, eamque multiplicem in hoc nostro nosocomio occasionem suppeditat, ut vos ipsi præxim exerceatis, sed eam alienis, ut ita dicam, non vestris sumptibus.

Assequimini, ut opinor, auditores optimi, quanta vobis necessitas incumbat, ut huic præstantissimæ artis parti, tanquam studiorum vestrorum fini unico ac coronidi, totos vos consecretis. Veruntamen, quemadmodum

con-

consummatum fieri medicum, si quis solæ theoriæ præceptis confusus ad artis exercitium accedat, perdifficile sit, & non nisi plurimo devorato tædio, perque maximas ambages scopum assequatur, ita e contrario sine brevio, eoque non vulgari theoriæ medicæ apparatu, illotis quasi manibus artem exercere, vana, & cæca, & detestabilis empiria est, quæ nulla ducta ratiocinio ruit, quo impetus fert, & experimenta, ut phrasi Pliniana utar, per mortes facit.

En, quam grave negotium sit, quod vos adgrediemini, quam multiplici doctrina instructos esse, quam omnibus conniti viribus eos oporteat, quicumque præclarum quid in rei medicæ, atque publicæ incolumitatis incrementum meditantur, ne aliquando & nobis oggeri possit, quod medicaastro cuidam *Favorinus* philosophus exprobravit, cum diceret: *Pallium & barbam video; medicum & philosophum non video.*

Me quod attinet, omnes certe intendam vires, ut, quod ætati meæ, quod experientię nondum multorum annorum serie confirmatæ, maturæque deesset, id diurna, nocturna que optimorum auctorum lectione compensem. Verumtamen, si etiam spes illa, quas
qui-

quidam amicorum meorum, fors paulo indulgentius, quam verius, de me conceperunt, si meos conatus eventus frustretur, non idcirco vobis quidquam detrimenti nascetur. Nostis enim duplicem in scientia medica indicationum fontem, utrumque uberrimum, *juvantium* videlicet, atque *nocentium*, unde si me vobis præeunte *juvantia* non instruant, instruent *nocentia*. Ceterum me & vestri amicissimum, & commodorum vestrorum certe semper studiosissimum experiemini.

PROOEMIUM ANNO 1776.

ωφελεειν ἢ μὴ βλαπτειν.

Antequam abruptum studiorum nostrorum filum resumamus, nihil a proposito me alienum facturum arbitror, si, quæ officii gravissimi, ad quod accingimur, ratio sit, quoque apparatu instructos vos esse oporteat, paucis dicam. *Hippocrates* officium medici binis solum vocabulis totum comprehendit, dum libro primo de morbis vulgaribus ait, oportere medicum ωφελεειν ἢ μὴ βλαπτειν, id est: prodesse, aut si id nequeat, non nocere. Profundæ sapientiæ effatum id est, cujus veritatem

tem is probe noverit, quem abstrusæ morborum multorum causæ, aut earum utut cognitarum indocile & rebelle non raro ad omne remediorum genus ingenium non latuerit, quive frequentius saxum inter & saxum hæserit, atque in partes distractus varias, secum ipse multoties fuerit colluctatus, an & quid, & qua ratione quid molendum sit. Sed hanc duplicem medentis provinciam in præsentiarum missam faciamus, ejusque pleniorum pertractionem in tempora hunc in finem oportuniora rejiciamus. Id modo arripio, quorum præsentior necessitas est, & quibus, qui egregie quid, quodve supra vulgus sapit, animo meditatur, carere nullatenus poterit.

Primo igitur eum, qui seposito theoretico medicinæ studio ad ejus exercendam praxin, ad lectos ægrorum accedit, animo ita oportet esse præparatum, ut nullis, quas aut legendo aut fando acceperit, præjudicatis opinionibus, nulla adversus qualemcunque in medicina hæresin prædilectione in transversum actus, ad sacra Æsculapio facienda sit docilis.

Secundo, nosse pernecessarium est, quis nostri quotidiani conventus scopus sit, perdisce-

scere videlicet genuinam morborum diversorum indolem, eamque, quam per annos elapsos legendo, audiendo percepimus, in ipso met modo ægro contemplari, lecta visis comparare. Multiplex symptomatum varietas, quæve circa singula explicanda, dilucidandaque obveniunt, nos cogit, ut hoc exercitii genus cum paucis ad initium ægris instituamus, probe memores, non eum, qui quam plurimos ægros, sed illum, qui vel in paucis quam plurima viderit, præstantissimum fore.

Tertio, attentio, & singularis industria, & pertinax quædam assiduitas in contemplando ægro, conscribenda ordinata morbi historia, in observanda variorum symptomatum mutatione, successioneque requiritur, ut is idcirco toto aberret cælo, & non satis pœnitendum temporis, & sumptuum, ac reliquorum quoque laborum exantlatorum dispendium patiat, qui amicos nostros conventus subinde desereret, & inordinatas abruptasque morborum historias, aut pauca tantummodo earum fragmenta colligeret. Amabo enim, qui is in egregium aliquando architectum evadet, qui nunquam integrum ædificium, sed disjecta solum membra, & prima solummodo

eorum rudimenta per otium, & prout fors obtulit, conspexerit.

Id peculiare, & cum aliis sublimioribus scientiis commune ars nostra habet, quod quam plurimæ res, circa quas ipsa versatur, ad certos reduci canones, quos lectitalle aliquoties suffecerit, reduci nequeant, nulla autem alia ratione, nisi ipso assiduo usu, atque exercitatione crebra, indefessaque perficiantur. Accedit & illud, quod, uti poetam, pictorem, belliducem non magistrorum præcepta efformant, quos *nasci* dicimus, sic & medicus bonus nemo fieri potest, nisi eum, præterquam quod nulli in addiscenda hac arte labori parcat, ipsa natura de luto meliori finxerit. Videtis opinor, amici mei, quanta contentione animi conniti nos oporteat, ut illud artis fastigium superemus, quo nos omnes auspicamur.

Profecto, si, ut Horatius ait, mediocribus esse poetis, non dii, non homines, non concessere columnæ, quanto majori cum jure id de medicis, quibus mediocribus esse nulla, aut divina aut humana lex concesserit, verum est.

Pauca supersunt, quæ ego memet ipsum, vosque omnes monitos velim *imo* ne in ex-

er-

ercitationibus nostris medicis semper novos, mirabiles, raros, a paucissimis descriptos casus, & quædam quasi monstra quæramus. Relinquamus id quibusdam historiarum medicarum collectoribus, qui ejusmodi inconsueta & monstrosa sollicite venantur, repudiatis illis vulgaribus morbis, nullam apud lectores admirationem excitantibus. Sufficiat nobis, si quotidianis, obviis, qui mortales affligunt, morbis, citam, tutam, & jucundam medicinam facere didicerimus. Etenim, ut verum fatear, magnum, non ulterius hucusque promotæ medicinæ obstaculum semper arbitrabar, quod humanum ingenium, quemadmodum in plerisque, sic & hic, res in medio positas, & vulgares, sua levitate transvolet, & nisi fugientia, procul sita, aut insolita captet. Inde factum est, quod vulgatissimorum quorundam morborum notio, si ad trutinam experientiæ & sanæ rationis examinentur, incompleta, confusa, nulla, & multi levissimis in specie morbis male medeantur, dum interim aut rarissimos naturæ lusum colligunt, aut moleculas sanguinis globulum constituentes numerant, aut alio otiosis vanisque ingeniis apto negotio occupantur. Alterum est, cujus nos esse memores itentidem oportebit, sci-

scilicet præcipuam medentis industriam ex mente magni Sydenhami in eo collocandam esse, ut morborum, quos examini subjicit, legitimam diagnosin formet, qua habita, facillimum vel infimo, ut ait Sydenhamus, pharmacopœorum servulo erit, adaptatam remedium formulam componere. Errant, Hercule, atque errorem perniciosum errant, qui neglecta semiotice, neglecta diagnosi, solum formulas multiplices, speciosas, inusitatas, atque speciem profundioris doctrinæ præferentes summa diligentia conquirunt, in volumina congerunt, ac vix audito morbi nomine, nulla facta causarum perquisitione, mox mille formulas ex suo promptuario desumptas recitant, nominibus morborum solummodo, non vero illorum causis remedia adaptantes. Hos nos æque parum imitandos, proponimus, ac poetam *Lucilium*, qui, ut ait *Horatius*, in hora sæpe ducentos, ut magnum quid, versus dictabat, stans pede in lino.

Nunc, quem ordinem studiorum nostrorum observaturi simus, paucis exponam: imo morbos plerosque, quorum vivam in ægris imaginem exhibere possumus, ea, qua par est attentione & sedulitate demonstrabimus, reliquos,

quos, scitu æque dignos, quos nihilominus ad lectos ægrorum demonstrandi facultas non est, viva voce explicabo, 2do cum non cujuslibet sit prudentem anamnesin instituere, & institutam Hippocratica brevitate stilove describere, operam dabimus, ut, quantam nunc possumus, facilitatem & in hoc exercitationis genere nobis comparemus. Hinc qui sese ad hoc negotium obtulerit, ex ordine examen ægri instituent, institutaque sub oculis nostris anamnesi, diagnosin, prognosinque formabunt, indicantia symptomata, indicata ipsimet nobis præsentibus demonstrabunt. Hæc ipsorum agendi ratio singulatim examini subicietur, excutieturque, num & quid addendum, immutandum, corrigendum. Quod si gravior quidam casus obvenerit, plurium sententiæ colligentur, discutienturque; quavis septimana per horam de rebus practicis examinando, respondendoque discurremus. **Id** solum hic rogo, ne quis intempestivo quodam pudore, quod forte se minus instructum adhucdum in re practica existimet, amico nostro discursui, qui neminem confundet, se subtrahat.

Interea, qui aliorum prius responsa audire, quam sua promere, malint, id facere
il-

illis integrum erit, modo ii, qui hoc exercitationis genus non recusant, nominibus suis, quæ tradunt, *se responsuros*, signum addant.

PROOEMIUM ANNO 1777.

Convenimus denuo A. O. ad ea studia gravissima pertractanda, quorum perita exercitatione præclarum magis nihil est, nihil per omnem, qua patet latissime, omnium scientiarum ambitum, sublimius, & divinius nihil: ad ea inquam sacra accingimur, quæ perfunctorie & quasi aliud agendo facere, infandum nefas foret, & læsæ humanitatis ipsius, in cujus perniciem impunita hæc oscitantia cederet, infame crimen. Sinite A. A. O. O. ut studii illius, cujus præstantiam, gravitatem vos omnes nosse arbitror, rationem, modumque paucis exponam.

Igitur omnium primum oportebit artis illius theoreticas præceptiones, quibus imbuti per hos annos in publico Athenæo a doctissimis viris estis, in usum trahere, & quousque illæ valeant, & quod & quando valeant, ipso exercitio condiscere. Discemus morbos non ex ore magistri cujusdam, cujus manca esse possit, & præjudicatis opinionibus contami-

mi-

minata, & hypothesibus suffulta doctrina, sed ex ægro ipsomet, ex ore fidissimæ magistræ, summe videlicet veridicæ Naturæ. Multa præterea nostris ipsimet oculis usurpabimus; quæ aut libris committi nequeunt, aut si etiam committantur, percipi tamen aut non omnino, aut non nisi tarde, & post mille tædia, per labores mille, & mille, per mortes ipsas luctuosissimas, experimenta possunt. Præclare igitur vobiscum agetur, quos non ego, non alius quisquam deceptioni obnoxius magister, sed viva naturæ ipsius vox erudiet. Hac nostra magistra diversa anni tempora contemplantur tacito gressu labentia, suis singula ægritudinibus insignita, & propriis, nullique alteri anni parti communibus. Videbimus sub hyemis, præcipue frigidæ ingressu, morborum inflammatoriorum catervam ingredi, & mense Januario longe lateque dominari; post remissione aliquantum frigore, & veris tempore appetente, vis inflammationum contrahetur, novumque orietur morborum genus, ubi inflammatoria humorum dispositio sensim sine sensu in vitium catarrhosum, pituitosumque fatiscit. Anno ulterius profecto, sub veris exitum & æstatis ingressum, bilis caput efferre incipiet, desertamque ab hyemalibus, vernis-

nisque morbis stationem occupabit. Hic febrim biliosam mirabimur, mille formas ludentem, & eodem in theatro diversas personas agentem; etenim modo caput impetet phrenitica, modo in pleuram irruet & pulmones, sub pleuritidis, peripneumonix, hæmoptoes larva. Nunc eadem biliosa labes diffusa per corpus, atque ad cutis extrema vasa delata, corpus exanthemate pinget, eoque vario, erysipelaceo, scarlatino, miliari; petechiali; nunc in intestina detonabit, & colicas, diarrhæas, dysenterias producet. Hæc tanta symptomatum varietas, hic lusus varius ejusdem morbificæ causæ, eos omnes mirifice ludet, qui versatile ejus ingenium penes ipsos ægrotantium lectos non fuerint edocti, mirifice illos ludet, qui nominibus morborum contenti res ipsas negligunt. Hi symptomatum hac varietate, mutabilitate conturbati vanam, empiricam, variam, mutabilem medicinam facient, miserrimi medici, ipso morbo detestandi magis, & magis perniciosi.

Alterum est, cujus notitia carere saltem aliqua nemo potest, qui prosperos artis successus optat, cujusve notitiæ comparandæ facultatem præsens annus dabit. Quid enim medicum exornat magis, quam artis chirurgicæ

cæ & operationum præprimis chirurgicarum peritia? quam multiplex hujus artis usus est medico ruri degenti, cui integræ non raro provinciæ salus concredita est, & qui idoneum chirurgum non habet, cujus dexteritati confidere tuto possit. Hæc cum perviderem, nolui & huic vestro desiderio deesse. Hunc in finem quavis septimana, die & hora constituta, præter collegium medico - practicum etiam alterum prælegetur a dexterrimo viro Raphaelē Steidele, Chirurgiæ Professore, de re instrumentaria chirurgorum, & variæ methodi variorum exponentur, & tota hæc disciplina Auditoribus collegii practici, hisque solummodo, clare distincteque tradetur. Tertium est, quod ea, uti anno exacto, sedulitate prosequemur, artem videlicet obstetriciam, cujus præcepta in conventu nostro penes ipsos etiam parturientium lectos haurietis.

Hæc si assequamur, si ea animi contentione, ea laboris diurni nocturnique tolerantia connitamur, quam res ipsa & difficillima & momentosa postulat, non procul aberimus ab illa perfecta medici imagine, quam animo concipere quidem, sed pro rei dignitate describere verbis nequeo. Etenim quæ & quan-

ta desiderantur ad illud absolutissimum exemplar perfecti medici! quanta ingenii vis & promptitudo, ut res vel minimas, vel citissime transeuntes, vel abstrusissimas apprehendat, seligat, suosque in usus recondat! quam subactum iudicium & concoctum, non præceps, non animi impetu quodam cæco rapti solitum, sed consilio gubernari, non meticulosum in in agendo, sed nec leve, nec temerarium! Quanta præterea animi firmitas requiritur, quæ non ex indifferentia quadam, aut mentis innato quodam stupore proficiscitur, sed quam ratio & scientia parit! Quam patiens laboris animus, qui devorare mille molestias novit, mille vitæ commodis carere, mille incommoda sufferre! animus, quem nec otiosorum spectacula, nec bachantium festa, nec populi tumultuosa concursatio, nec compotatio, nec vanissimorum hominum fabellæ, a perscrutandis morborum & naturæ arcanis unquam valent dimovere, qui vitam omnem laboribus in emolumentum miserorum mortalium cessuris impendit. Sed & quanta vitæ morumque integritate opus est, ut illud exemplar perfecti medici omnibus numeris absolvatur, vitæ aji & morum integritate, qua sine, credite mihi, nihil illustre unquam susci-

scipitur, nihilque, quod posterorum memoriam mereatur.

PROOEMIUM ANNI 1778.

Cum præsens nos iterum annus jungat, quo intermissa aliquamdiu studia resumimus, pauca quædam præfari oportere existimabam, quæ huic loco & tempori, huic vestro spectato conventui convenire præprimis arbitrabar. Sinite ergo A. O. ut vestram paulisper patientiam deprecer, & de erroribus quibusdam differam, qui in in addiscenda medicina plerumque committi solent.

Multa præpostere ab iis non raro fieri, qui artis hippocraticæ studia suscipiunt, vetus jam, multorumque querela fuit, eaque in hodiernum usque recocta diem, sed incassum plerumque, & non audita.

Juvat ergo non solis tantummodo errorum criminationibus inhærere, sed in ipsos adeo eorundem scaturigines inquirere, quo facilius malo obviam iri ab iis possit; quos recti studium tenet, & amor veri, & quibus cor sapit. Atque omnium primo in eo non mediocriter erratum existimo, quod quædam perversa opinio non paucis insideat, medici

nempe scientias alias, si linguæ latinæ perfunctoriam solum notitiam, perfunctoriam quoque logices cognitionem exceperis, neutquam esse necessarias. Pudet me hæcce refellendo, huic pessimæ opinioni immorari, quam enim manca, & utroque orbata oculo omnis erit medicina, quæ perfecta logices physicæque cognitione caret, quæ mathesi, ordinate cogitandi dilucideque demonstrandi magistra, destituitur. Non id ajo, medicinam omnem ad mechanices regulas revocari, aut algebrae calculis subjici posse; at vero omnem bonam methodum, seu erruere res ante incognitas, seu repertas in disciplina, clare, dilucideque exponere velis, omnem inquam bonam methodum e rigorosa geometrarum tribu transferendam esse, id quidem fidenter, & totis viribus contendo. Atque has ego scientias ita necessarias arbitror, ut sine illis medicina nulla, nisi summopere empyrica esse possit. Verum & aliæ quædam dantur scientiæ, quarum cognitio non exiguum medico ornamentum adjicit, eumque omnibus eximie commendat, artis tædia solatur, fractum severis studiis animum oblectat. Quid enim jucundius fessum labore multo ad Poetarum hortulos divertere, ibique de-

deliciari? quid ignominiosius, quam in ingenti nobilium corona quasi rudem rerum omnium pulchrarum, & agrestem versari, quam in hominum doctorum conventu aut turpiter, quasi elinquem obmutescere, aut absona quædam, & de sua solum arte proferre, historiæ politicæ, omnisque pulchræ eruditionis imperitum.

Secundo loco commemorandus alius error venit, non infrequentior priori, & æque perniciosus, atque is etiam jam anno præterito a me, & iteratis vicibus confutatus, posse nempe medicinam addisci, atque comprehendere sola librorum medicorum lectitatione, optimorum præcipue, nec esse opus longo, molestoque ægrotantium conspectu, regulasque practicas hauriri ex solis libris posse. Errorem hunc funditus vestris ex animis evellere adlaborarem, si vestræ perspicaciæ diffiderem, nique persuasus essem, tempus ipsum vos meliora edoctorum. Medicina non intra solas opiniones concluditur, sed *agit*: Theologiam, jurisprudentiam, geometriam solo forsan aut magistrorum ore, aut libris haurires, scientias nempe solam intra speculationem consistentes. Ars vero medica, postquam notiones quædam præmissæ, &

undecunque fuerint collectæ, agit, & in agendo quasi tota quanta versatur. Quid, putasne rem tormentariam de te dextre tractare posse, mœnia, turresque munitas, atque arces te everfurum, si quidem pulveris pyrii confectionem ex libro recitaveris, comprehenderisque, quæ tormentis bellicis materies insit, quæ singulorum gravitas specifica, at vero tormentum ipsum bellicum videris nunquam, neque unquam ipse exploseris. Certe exercitio opus erit multo, laboriosoque æque in arte medica funditus perdiscenda, atque in re tormentaria rite tractanda; atque in illa quidem studium erit pertinacius collocandum, quanto ars medica comprehensa difficilior est alia quacunque.

Verum cum non sufficere librorum lectionem assero, eam nihilominus necessariam dico, ipsique ægrotantium sedulæ visitationi una jungendam. Sed hic oportet non irruerre in quosque auctores obvios, eosque famelici instar, qui oblata quævis non masticata absumit, devorare quemadmodum amicorum, ita & librorum, cum utrisque enim æque conversamur, & magnam vitæ partem consumimus, delectum oportet instituere.

Legendi a vobis sunt libri practici, quos unanimi calculo meliores novimus, quosque ordo & concinna perspicuitas commendat, notos non ex ventosa hypothese, sed experientia multa, & intemerata. Puto vos scire velle, quibusnam auctoribus ea commendatio competat. En, quorum modo memoria subit.

Wilhelmus Grant librum scripsit de *febribus* ex anglicano idiomate in nostram vernaculam conversum, egregium hercle & lectu dignum. *Tissoti* instructio, *avis au peuple* dicta; item libellus pulcherrimus de *febre biliosa Lausannensi*. Egregium & sat completum nostri *Illustris Præsidis* compendium medicinae practicae. His addi & *Pringliana* debent; eaque, quae de *febribus* eximius noster *Quarinius* dedit. Tandem his jungi *Baldingeri* libellus debet de morbis militum, maxima cum eruditione conscriptus. Paucos nominavi, sed qui interea sufficiunt, quive tyroni practico magis videbantur necessarii. Etsi probe sciam, quanta bonorum librorum hucusque sylva succreverit, sed quorum lectionem in futura vobis tempora aptius reservabit.

Alium errorem novi nigerrimo aequae calculo notatum, & in artis perniciem natum,
me.

medicinam nempe levi brachio comprehendi posse, & quasi aliud agendo consecrari. Hunc errorem non ego, sed ipsa vos artis exercitatio, infinitis propemodum difficultatibus obsepta, docebit. Nemo Asclepiadeas disciplinas sectetur, nisi laboris improbi atque assidui & plerumque vel ingrati summe patiens, nisi acri iudicio, subactoque, nisi eminenti morum integritate spectabilis, nisi vel in juvenili ætate sapientiam viri, maturitatemque præferat, & nisi animo erecto ac sublimi supra plebem sapiat.

PROOEMIUM ANNO 1780.

Cum præsens annus nos denuo jungat, præfari quædam oportet de instituti nostri ratione, ut, & quænam nobis sint perdiscenda, & quonam modo, & quibusnam potissimum ex causis, innotelcat.

Praxin nimirum medicam auspicabimur; pathologiam nempe universam, quam annis præteritis ex ore magistrorum diligentissimorum didicistis, eam nunc in ipso ægro homine nostris oculis usurpabimus. Certe, utut summo opere necesse est has pathologicas præceptiones seorsim quasi, atque extra ægrum an-

rea didicisse, ita neutiquam sufficit his solis instructum ad ægrorum lectos accedere, & suo Marte velle morbis mederi. Nec lectio sola, nec quæcunque præceptio tanti est, aut esse potest, ut vices supplere possit collegii practici.

Rogo vos A. O. per eam, quam quæritis vitæ felicitatem, per quidquid vobis carum, amatum; per quidquid vobis sacrum sanctumque, ut medicinæ practicæ ipsa sola exercitatione sub magistri ductu rite addiscendæ omnem vestram diligentiam, atque omnem animi contentionem dicare velitis; aut, si id vobis incommodum, nimis laboriosum, & viribus vestris gravius videatur, rogo atque obsecro, ut studium medicum ex toto sèponere, illi penitus valedicere, eamque totam artem ad ultimam usque Thulem amandare, vel relinquere illud valitis hominibus feliciori sydere natis.

Non novi perniciosius malum medico imperito: novem ægros imperitia sua maestabit, servabit fortasse decimum casu fortuito, & benigniore natura perversam medelam superante. Quoties parentem eripiet caræ proli, aut integræ prolium catervæ, quam Natura a medicaastro ejusmodi non subversa servaf.

vasset? quoties hominem miseris tradet ipsa morte miserioribus?

Metuo *mediocritatem* medicorum, inferno pejorem; cum multis parasangis præstet nullum habere medicum, quam *mediocrem*, quem hæc ipsa *mediocritas malum* facit, & reipublicæ perniciosum.

Ut hanc turpem *mediocritatis* notam fortunato vitemus, non sufficit remediorum nomina, doses, & formulas scire, easque ubique conquirere. Eo eris perniciosior hostis humani generis, quo valentiora arma comparaveris, si desit tibi scientia iisdem dextre utendi. Non sufficit collegium practicum degustasse, canum more, qui cursim præterlabentem undam lingunt. Requiritur attentio indefessa ad ea, quæ in ipsis ægris & circa ægros geruntur, ut non artis quædam solum fragmenta avulsa, & male cohærentia colligantur, sed artis, ut ita dicam, spiritum hauriamus.

Cur, & quid discendum sit audivistis: supererest, ut & quo ordine sumus usuri, adhuc paucis exponam.

Ab iis morbis nempe exordium sumemus, qui frequentissimi, & frequentius perniciosi, & medentis dexteritatem, eamque
 promp-

promptam præprimis exigunt; a morbis nempe omnium ætatum, cujusque sexus, climatis; quos qui probe noverit, reliquos, utpote & pauciores, & sanatu cognituque leviores, sua propemodum Marte noscet, & feliciter sanabit sanandos. Ordinem nempe a morbis febrilibus, quos annis præteritis pertractabamus; verum tamen cum dies diem doceat, spero me integram, atque in aphorismos redactam febrium & febrilium morborum doctrinam daturum, illis, quæ de hoc eodem subjecto per annos præteritos dicta sunt, multo diriorem, & practicoteram. Hac autem febrilium morborum theoria finita ad explicandos alios morbos gradum faciemus, quos ob temporis penuriam, ob multitudinem aliarum rerum explicandarum per annos hosce omittere, & in futura tempora seponere cogebamur.

Supremum nobis Numen adspiret, ut eum scientiæ hujus, qua diviniore nulla est, gradum assequamur, quo bonorum omnium humanorum præstantissimum, sanitatem nempe, aut aliis conservemus, aut ablatam restituamus, atque hoc modo aliquid ad humanæ felicitatis augendæ ærarium contribuamus! Dixi.

PROOE-

PROOEMIUM ANNO 1731.

Ultimam medicinæ partem auspicamur AA. OO. cujus tanta necessitas est, ut sine ea medicus clinicus cogitari omnino nequeat. Medicinam clinicam, praxin nempe clinicam auspicamur.

Est autem medicina clinica, seu praxis clinicâ ea scientiæ medicæ pars, quæ docet applicare præceptiones pathologicas & therapeuticas: seu quæ docet ipsum morbum in ægro oblato dignoscere ab aliis, cognitumque sanare.

Aliquæ medicinæ partes (excepta anatomæ & chemiæ) utuntur methòdo synthetica, a generalibus, & quæ pluribus communia sunt, ordiuntur; causas, symptomata, signa, differentias, effectusque contemplantur in genere. Tandem ad particularia progrediuntur, & morborum variorum imagines quasi quasdam, aut ideas condunt.

Verum Medicina clinica morbum ipsum contemplantum assumit, illum in sua quasi elementa dissolvit, causas, symptomata, signa, differentias notat, & analytice progreditur, a particularibus ad universalialia.

Verfatur ergo Medicina clinica circa morbos particulares, prout in natura occurrunt : hique ejus objectum sunt. Medicina clinica diagnosi, prognosi, & therapia speciali constat. In morbis particularibus Medicina clinica omnium primo definit, ad quam speciem oblatuſ morbuſ pertineat. Formas accidentales morborum, ſeu varietates in una eademque ſpecie morbi infinitas videbimus. Difficultas autem maxima eſt, quod hæ formæ accidentales, ſeu hæ varietates medicum sæpe decipiant, ut iſ putet tot eſſe diverſas ſpecies, quot *formæ*; ſunt autem formæ ejuſdem morbi tot, quot ægri eo morbo tenentur. Exemplum petitur a febre e. g. bilioſa.

Neceſſitas Medicinæ clinicæ addiſcendæ ex eo elucet, quod longe aliud ſit morbuſ a *Boerhavio* per cauſas ſuas graphice & technologicè deſcriptum intelligere & memoria tenere, & aliud *eundem morbuſ* non a *Boerhavio*, ſed ab ægro, sæpe vocabulis impropriis, cauſis omiſſis, ignoratis, falſis alligatis ita dignoſcere, ut cum alio non confundatur.

Miror, qui fieri poſſit, ut aliquiſ hac medicinæ parte non audita, non diligenter exercitata, poſſit ad lectoſ ægrorum accedere.

Optandum esset, ut post auditum collegium practicum in majori nosocomio adhuc diutius videndis ægris per varias anni partes & variis annis, operam darent. Testes apello illos, qui tanto studio, & tam indefesso compluribus jam annis, omnibus in hoc nosocomio exercitationibus interfuerunt. Putatisne hominem fieri egregium belliducem posse, qui exercitum, arma nunquam viderit, nunquam præfuerit militibus ducendis, qui milites solum pictos viderit?

Hoc anno, Deo dante, potissimas medicinæ clinicæ partes pertractabimus. Hinc explanationes anatomicæ, physiologicæ omittentur, utpote aliunde notæ. Hinc & auctorum opinionibus *recensendis* non immorabimur, ut quæ onerant potius, quam ornant. Sed ut tempus lucremur, solummodo dicemus, quid in quovis morbo sit aut *faciendum*, aut *omitendum*; solummodo id, quod est *practicum*.

PROOEMIUM ANNO 1785.

Multum mecum ipse & sæpe numero disputavi, quæ demum ratio sit, cur in numeroso plerumque candidatorum cœtu tam pauci reperiantur, qui gravissimo muneri, ad
quod

quod sese accingunt, qui spei conceptæ parentum, patronorum, caræ patriæ tam raro ex voto respondeant, quive in generis humani non tam solatium, quam perniciem nati non sint, non sint illius, qua aluntur, terræ pondus saltem inutile.

Cogitanti mihi multa se præbuere per hosce annos observata! (decimus enim nunc annus labitur, ex quo institutiones practicæ ordiebar) multa inquam se mihi obtulere, quæ tandem hoc dubium exemerant, quæve justam indignationem cordato cuidam movebunt.

Sinite, Auditores optimi, ea impedimenta studii potissimum clinici, eas vobis rationes exponere, ob quas tam pauci eos sibi fructus referrent, quos & referre, si mallent, possent, & ego, ut referrent, eminenti quodam modo & vehementer optarem.

Primum studium clinici impedimentum observavi defectum illum ingentem scientiarum, quas *auxiliatrices*, & propedeuticas apellant, dum logices physicesque, dum mathematicum prorsus ignari, & sanctissimarum harum disciplinarum ocores potius ad eam artem gravissimam condiscendam properant, quam sine limitatissimo iudicio, sine exercitatione assidua,

oculata, sine profunda meditatione nunquam auspicato exercueris.

Atque ita male instructi, invitis Musis omnibus, invitis manibus Divi Hippocratis, ejus ipsius artis praecepta tam oscitanter, tam perfunctorie, & velut aliud agendo, tanta cum levitate (ut nunc est adolescentium genus negatorium) audiunt, ut absoluto studiorum curriculo non praeceptiones adaequatas, non quoddam praeceptionum bonarum systema; sed discerpta tantum & avulsa, aut male cohaerentia scientiae membra teneant.

Obstupui plane (date hoc candori meo; meo in vos studio, & ignoscite vera fatenti) obstupui plane multoties, dum frigidissimum illud frigus contemplarer, quo detenti non meas (cum de meis tenuiter sentiam) sed ipsius naturae, Magistræ semper optimæ, praeceptiones exceperunt.

Alterum est, quod profectus insigniores imprimis impedit; nolunt nempe suas vires in paucis ægris periclitari, nolunt *adcurate & pensiculatim, patienterque* unius tantum alteriusve ægri morbum excutere, scrutari, & limatas sibi, atque vere practicas ideas comparare; neque, cum adeo peregrini sint, & plane hospites in Peripato, id facile possunt.

Hinc

Hinc fit, ut vagis, inanibus, sine lege modoque propositis quæstiunculis mox, sibi quamdam vagam, & prout fors dedit, notionem morbi figunt, nullis nixam fundamentis, & ægrum fortuitæ & discriminis plenæ medicationi subjiciant.

Sunt, quibus animus juveniliter prurit; mox ubi theorethicas præceptiones deseruerunt, ægros quam plurimos videndi. Nil reperiunt hi in pauculis illis ægris, quos schola practica offert; nil visu contemplatuque dignum magnis hisce ingeniis suppeditat curta hæc nostra suppellex, & exiguus ægrorum numerus. At, dum speretis his nostris rivulis illa flumina adeunt, suam inde sitim expleturi, en, non resectos, ut sperabant, sed plane oppressos. Sed missa imagine errorem hunc frequentissime committi solitum a medicinæ candidatis curatius expendamus.

Nempe in ea non pauci opinione versantur, prodesse, si, deserto hoc nostro exiguo ægrorum numero, mox vasta nosocomia, numerososque ibidem ægros, atque ingentem morbidorum morborumque colluviem spectent. Hi obiter ægrotantium lectulos percurstant, & dum morborum numerosorum plurima nomina audiunt, remediorum ingentem copiam

& varietatem, formularumque farraginem sibi compilarunt, pessime opinantur, se & ipsos morbos nosse, cum eorundem solum nomina norint, & cum plurimos viderint, omnino sibi persuadent, se & plurima vidisse. Vidi, dum in paucis ægris sese exercere negligant, pessimam inde negligentiam nasci, non facile posthæc corrigendam.

Aliud est candidatorum genus, quod nova, rara, inaudita, quodve morborum monstra solum arbitratur suam attentionem mereri; quid enim emolumenti, quid bonæ frugis ex collegio practico comparabunt (ita enim ipsi ratiocinantur) qui nihil viderint, nisi morbos illos quotidianos, nil nisi febres acutas, varias equidem, sed quæ in vulgus notæ sunt, cum pleræque mortes inde sint.

Doleo plane multos esse, qui ita opinantur, qui sibi falso persuadent, omnia esse in vulgatissimis his morbis, vulgata quoque & plana, omnia jam esse in apricum deducta, ut hallucinari nemo alius queat. Deum immortalem, quam multa adhuc vel in obviis morbis, qui medicorum industriam exercent quotidie, quam multa, inquam, adhucdum in hæc plena scientiarum luce, obscura, ambigua,

inexplicabilia! quam multa, ubi expeditiores medendi methodi adhuc desiderantur!

Hi dum insolitis inhiant, & consueta aspernantur, perversam hanc agendi rationem gravissime plerumque luunt; ignorant sæpe vel simplicis catarrhi curationem, & dum illi raras solum ægrotudines vasto sublimique ingenio dignas reputant, quotidianis nos interim morbis, mortisque in prædam cedimur.

Aliud est genus hominum, quod arcana solum, quod remedia specifica, quod formulas conquirat, ut habeat pro cujusvis morbi nomine unam alteramve formulam. His armis instructi, sed scientia formandarum indicationum destituti, eunt in universum mundum & remediis, & sui pleni. Rident hicurtam hanc nostram supellectilem remediorum, nostram in medendo simplicitatem, nostram in ea remediorum heroicorum, specificorum luxurie potius, quam ubertate, ignorantiam.

Vellem hos, qui ita sentiunt, enixe rogatos, ut non nostra remedia (pauca sane atque obvia) sed *nostram methodum* condiscant.

Impedimentum ulterioris profectus clinici aliud quoque reperi, *præfidentiam* nempe illam, ubi sibi falso imponunt, cuncta se scire, ridicule superbientes de curta scientia-

rum penu, miserabiliter ambitiosi. Hoc genus hominum levidense sibi vim præcludit ad scientias condiscendas. Respiciunt nunquam, utut fors essent a natura non male instructi: nomina rerum, res ipsas non tenent: blatterones, ardeliones. Faciam hoc anno, ut hos non verbis, quod frustra sæpe est factitatum, sed facto ipso convincam, non nisi contentione magna vel obvias ægritudines scrutandas esse.

Hæc habui potiora profectus clinici impedimenta recensenda, sed quæ vestra non erunt, cum frequens hic vester conventus, atque hæc tanta animorum vestrorum contentio abunde demonstret, quam præclare de studii dignitate sentiatis.

PROOEMIUM ANNO 1786, 3. OCT.

(LINGUA VERNACULA HABITUM.)

Meine Herren!

Bey dem Anfange dieses Lehrkurses ist es allerdings nothwendig, einen Unterricht über unsere praktische Lehranstalt voranzuschicken, und Sie in den Stand zu setzen, von dem, was künftig ihr Geschäft seyn wird, und was man von Ihnen mit so vielem

Recht

Rechte erwarten kann, etwas richtiger zu urtheilen. Wir wollen uns also in der heutigen Vorlesung über vier Punkte etwas weitläufiger erklären:

1. was ist praktischer Unterricht? was ist Klinik?
2. von welcher Wichtigkeit ist wohl dieses Studium?
3. welches sind wohl die Hindernisse, sowohl überhaupt, und im allgemeinen, als auch im besondern, mit Rücksicht auf unsre Universität?
4. werde ich Ihnen den Abriss, oder einen kurzen Entwurf unseres klinischen Kurses vorlegen.

Dies soll für heute unsere Beschäftigung seyn, wozu ich mir ihre Aufmerksamkeit erbitte.

Was ist praktischer Unterricht, oder Collegium clinicum? Es ist jener Theil des medicinalischen Studiums, worin man die Krankheit selbst, in dem Kranken, durch ihre Erscheinungen, und durch Hilfe der Zeichenlehre aufsucht, sie nach ihren Ursachen bestimmt, und sodann die Kuranzeigen festsetzt, auch die angezeigten Mittel alsogleich wählt, und die ganze Kurmethode einleitet.

Man

Man sieht hieraus, daß dieser Theil der Arzneywissenschaft alle andern Theile voraussetzt; daß alle übrigen Theile als eben so viele Hülfswissenschaften für die Klinik, das ist für den Entzweck des medicinalischen Unterrichts gehalten werden müssen. Man sieht überdies, daß der praktische Lehrer einen ganz andern Weg einschlägt, als der Pathologe, als der Nosolog. So wird, zum Beispiel, in der Nosologie die Definition einer Krankheit vorangeschickt, dann folgt die Eintheilung, ihre Symptomatologie, und so weiter, und dies alles in einer festgesetzten Kunstsprache, in einer gewissen wissenschaftlichen Ordnung. Ganz anders verhält es sich bey dem klinischen Unterricht. Hier ist die erste Beschäftigung des Klinikers, daß er eine getreue Geschichte der Krankheit aufnehme, so wie sie ihm der Kranke darbietet, mit den Worten des Kranken daß er also, um mich *juvidisch* auszudrücken, eine genaue *speciem facti* aufsetzte. Dies, ist meine Herren, eine wichtige Arbeit, sie ist schwerer, als man beim ersten Anblick glauben sollte, und ich darf sagen, daß unter der ungeheuren grossen Menge von Krankengeschichten, womit die Kunst von Zeit

zu Zeit überschwemmt wurde, dennoch eine sehr geringe Anzahl ist, die vor dem Auge des Kenners bestehen, und eine schärfere Beurtheilung aushalten würde. Wir wollen uns beynahe alle Tage in dieser schweren Kunst des medicinischen Geschichtschreibers zu üben suchen, und uns von der Nothwendigkeit einer gutgeschriebenen Krankengeschichte praktisch überzeugen. Wenn nun der Kliniker mit dieser wichtigen Arbeit zu Stande gekommen, so muß er die Sprache seines Kranken, in die Kunstsprache des Nosologen übersetzen, er muß mit seiner Krankengeschichte in der Hand das Verzeichniß des Nosologen durchgehen, und in demselben seine ihm gegebene Krankheit aufzufinden wissen, gerade so, wie der angehende Botaniker eine ihm vorgelegte Pflanze in seinem Linnäischen Verzeichnisse zu suchen hat. Daß aber auch dieses Geschäft viel Uebung fordere, werde ich Ihnen praktisch zu weisen, und Sie davon zu überzeugen täglich Gelegenheit haben.

Da ich Ihnen, meine Herren, einen Begriff geben wollte, was man eigentlich unter dem Kliniko zu verstehen habe, merke ich, daß ich auch den zweiten Punkt, worüber ich

ich mich mit Ihnen unterhalten wollte, beynahe schon erörtert habe. Sie sehen nämlich von selbst schon ein, von welcher Wichtigkeit das Studium der Klinik ist, so wichtig nämlich, daß man ohne dasselbe gar nicht einmal ein Arzt seyn kann. Der Mangel klinischer Kenntnisse unterscheidet den Scharlatan, den Betrüger, von den wissenschaftlichen, gründlichen, und rechtschaffenen Arzte. Wenn man die meisten Lehraustalten betrachtet, so muß man sich wundern, wie man den wesentlichen Theil des medizinischen Unterrichts — den Zweck desselben — ganz und gar ausser Acht lassen, und wie man die Anwendung der erlernten Theorie dem Anfänger, ohne ihm einen sichern Führer zu geben, allein überlassen konnte: wo er so manchmal, und mit so vieler Gefahr seines Kranken straucheln mußte, bis er allein und sichern Trittes einhergehen konnte.

3. Welches sind die Hindernisse des Fortganges in dem praktischen Unterricht? Hier komme ich auf einen Gegenstand, wo ich, um uns zu schonen, um nichts unangenehmes sagen zu müssen, lieber schweigen möchte; es sind der Ursachen, der Hinder-

nis-

nisse so viele, sie sind uns so unrühmlich: ich werde sie dennoch sagen, es ist Pflicht dieses zu thun.

Allerdings ist das Klinische Studium an sich schon schwer: es fordert einen gut organisirten Kopf, und ein besonders prackisches Talent, womit man zur Welt kommen muß, und das man sich nie verschafft. Von diesem Punkt ist hier die Rede nicht: ich spreche nur von jenen Hindernissen, die wir uns selbst in den Weg legen, die also von uns selbst abhängen. Sehen Sie hier eine kleine Liste davon. Eins der größten Hindernisse, es in dem klinischen Studio etwas weiter zu bringen, ist der beynahe gänzliche Mangel an *gelehrter Erziehung*, jener Abgang an gehöriger Kenntnifs gelehrter Sprachen, jene Unwissenheit beynahe alles dessen, was in dem ungeheuren Reiche des Denkens vorgegangen ist, und noch vorgeht; jene Kälte, jene Indolenz gegen alles Wissenschaftliche; oder jenes Modisches Geringfügige, Oberflächliche Wisseln, oder aber, wenn es noch weit kömmt, jene Journalgelehrsamkeit, welche aufblähet, aber nicht ernähret. Daher kömmt es, daß man nur durch die Schule läuft, um etwa ein Zeug-

Zeugnifs zu erschleichen, um ein elendes Doktorexamen zu machen; daß man nach langen Jahren kaum ein erträgliches Krankenexamen anzutsellen im Stande ist; daß man aber die herrlichsten Institute beynahe unbenutzt läßt, da doch gewiß kaum ein Land so viele *auxilia externa* zur Vervollkommnung der Studien darbeut; daß unsre Krankenfälle, unsre Entbindungsanstalten, unsre öffentlichen Bibliotheken unbesucht bleiben; daß man jene vortrefliche Gelegenheit, die *pathologische Anatomie* zu bereichern, bey einem so grossen Krankenhause, bey einer so grossen Mannigfaltigkeit der merkwürdigsten Fälle, beynahe ganz ausser Acht läßt. Daher köunt auch jene handwerksmäfsige Ausübung der Kunst, wo man nur um gewisse Formalitäten sich bekannt zu machen bestrebet, und mit einigen wenigen, ohne Verstand und Wahl zusammengerafften Recepten seine medizinische Wanderschaft antritt, während welcher man noch das Bischen Schulkenntnifs, was sich etwa in unsern Studierjahren eingeschlichen hatte, ganz und gar wieder ausschwitzt, sogar bis zur Vergessenheit der Kunstwörter.

Ich möchte sehr gerne die eigentlichen Hindernisse Ihres Studiums entdecken. Darf ich sagen, daß oben genannte Fehler im eigentlichen Verstande, und vorzugsweise unsre Fehler sind! daß die Liebe zur Zerstreuung und zu den hunderttausend Nichtswürdigkeiten *uns besonders* auszeichnet? daß wir nur eilen, den Doktorhut uns ausfolgen zu lassen, und dann des festen Glaubens sind, wir seyen in dem vollem Besitze der goldenen Kunst, und hätten weiters nichts zu thun, als durch allerley Weege uns, Kranke zu verschaffen, um uns unsrer Gelehrsamkeit, und unsrer zusammengerafften Recepte möglichst bald zu enthalten. Daß wir uns vorzüglich *groß* dünken, weil wir vorzüglich *klein* sind, und nie von grössern Männern der Vorzeit, oder des Auslandes je was gehört haben; daß wir gleich anfangs recht jugendlich entscheiden, wo uns Schüchternheit, kluges Forschen, lehrbegieriges Berathschlagen besser anstehen würde. Doch will diese für uns so unangenehme Seite nicht länger berühren.

Viertens und leztens habe ich Ihnen noch jene Ordnung vorzulegen, nach welcher wir unsre klinischen Uebungen anstellen

len werden. Ich werde Ihnen zuerst die Methode beschreiben, nach welcher man überhaupt Kranke zu *befragen* hat. Das Krankenexamen ist von äusserster Wichtigkeit, da sich die Kuranzeige, und die ganze Heilungsart darauf gründet: da man ohne diese Kunst zu fragen immer ein elender Arzt bleibt, und auf ein blindes Geradewohl hinkurirt. Ein gutes Krankenexamen ist dasjenige, worauf alles ankömmt, weil die Indikationen daraus von sich selbst fliessen, und es hernach leicht ist, jene Mittel zu bestimmen, die den abgezogenen dienlichen Indicationen entsprechen. Diese Kunst eine Krankengeschichte aufzunehmen ist nicht nur äusserst wichtig für den Arzt, sie ist auch schwer, wird nur durch viele Uebung erlangt. Eine Krankengeschichte verräth immer ihren Mann auf das überzeugendste, den Stümper, den Hohlkopf, oder aber den Meister der Kunst. Sie sehen also, warum wir mit diesem Theile des klinischen Unterrichts den Anfang machen, und warum wir uns damit eben hier durch den ganzen Verlauf dieses Jahres beschäftigen werden. Es ist aber nicht genug, dass man seinen Kranken nach den Regeln der Kunst ausfrage; man muss im Stande seyn,

sei-

seine Gedanken rein und deutlich zu Papier zu bringen. Auch hierinn soll ein Theil dieser Uebungen bestehen. Nach diesem werde ich jene Krankheiten, und ihre Behandlung vorzeigen, die in unsrer medizinischen Laufbahn uns künftig am meisten aufstossen werden, dem Menschen am gefährlichsten sind, und schnelle, entscheidende Hilfe fordern, wo es uns selten gegönnet ist den Zauderer zu machen, oder erst Versuche anzustellen: das ist, wir werden die Behandlung der sogenannten hitzigen Krankheiten zur vorzüglichsten Beschäftigung machen, ohne jedoch die chronischen Uebel ganz ausser Augen zu lassen. Diese Arbeit soll uns durch ein Buch erläutert werden, das die wichtigsten Lehrsätze zur Fieberlehre enthalten wird, und bereits unter der Presse ist. a) Wir
wer-

- a) Nämlich sein letztes Werk: *Aphorismi de cognoscendis & curandis febribus. Vindobonæ 1786. Typis Josephi Nobilis de Kurzbeck. gr. 8av.* Das auch von mir unter seiner Aufsicht in das Deutsche übersetzt worden, und in demselben Verlage erschienen ist. Ein Werk, von dem Stoll mit Recht sagen konnte: *minime puto me omnes febres attulisse. Proposueram ea solum proferre in Aphorismos redacta, quæ quorundam annorum series me maxime attentum edocuit; vera hæc semper sunt, eruntque, etsi quis demonstraverit, non esse sola, atque alia nova ab se observata adjunxerit, menque suis locupletaverit.*

werden das Gehörte oder Gesehene jedem Freytag in der Woche zurückrechnen, und zugleich über die Fortschritte in der Kunst öffentlich Rechenschaft ablegen.

Diess ist, meine Herren, mein Wunsch, mein Vorhaben, mein Zweck, welchen zu ihrem eigenen daurenden Vortheil glücklich zu erreichen, ich mir ihren Fleiß, und ihre ganze Aufmerksamkeit erbitte.

 COMMENTARIA

I N

MAXIMIL. STOLLII APHORISMOS

D E

COGNOSCENDIS ET CURANDIS FEBRIBUS.

 FEBRIS IN GENERE.

Vulgare maxime morbi genus febris est, ut duas morborum partes e tribus ad febres pertinere *Magnus Sydenhamus* existimaverit; quamvis nimium hoc nostris temporibus putetur. Dissensus autem hujus ratio hæc, ni fallor, est, quod *Sydenhamus* febres cum *adpendicibus* suis intueretur, alii vero medicæ solas febres, divulsas ab illarum reliquiis & effectibus computarent, utpote quos ad diurnas potius debilitates ablegandas esse existimabant. Qualemcunque calculi rationem sequamur, id semper erit verissimum, latissime dominari febres. Pristinis sæculis forte frequentiores fuere febriles morbi, quales & hodiedum ruri sunt, ac minus funesti;

nunc

nunc forte rariores, at sæpe lethales. Forte febrium loco morbi alii successere, febribus non minus perniciosi.

Coævus hic fabricæ animalis morbus, omnis ætatis homines corripit, quamvis adolescentia & virilis ætas febribus magis pateat. Senum febres frequentes. Neque a febre immunis est conclusus in utero infans; sæpe enim per aliquot dies observantur validi motus infantum, cum aliquo languore matris: videtur tunc febricitare fœtus; utut matre febricitante non omnino sanus possit esse fœtus. Nullus sexus immunis est a febre. Nullus climati, nulli parti anni *semper* alligantur febres; in quavis mundi plaga, & quovis anni tempore, & quavis tempestate febres observantur, utut major minorque sit & climatium, & temporum, & tempestatum salubritas. Male suas habitationes fixere veteres, nulla habita sanitatis ratione; hinc urbes intégræ, pagi, castella in depressis, paludosis locis. At neque vitæ genus, quod sequimur, laboriosum, an quietum, cum luxu, an cum frugalitate, a febribus nos immunes reddit, Error multorum est, qui certo modo vivendi id obtinere arbitrantur. Nocet exactissimus vivendi ordo, & diæta tenuis passim;

si in debili & valetudinario homine id facere non debemus. Quamvis autem præcaveri febris non possit, cum causarum positio non sit semper in nostra potestate, tamen id potest subinde: febres ab ingluvie, ab aëris vicissitudine manifesta, calore scilicet, frigore &c. vitari possunt: sero detrahendæ vestes hiemales, cito induendæ; item firmare corporis superficiem ab infantia lotionibus frigidis oportet.

Magna morborum cohors febrili impetu adgreditur, aut definit, morbusque vix ullus observatur, qui non subinde febrim comitem adsciscat; nonnunquam febris solum coincidit cum alio morbo, quin tamen febris morbi illius symptoma possit appellari.

Plerorumque morborum chronicorum origines morbis febrilibus male curatis debentur. Pleuritis non bene curata co hæsiões partium, pulmonum inter se, cum pleura, pericardio, hujusque cum corde, relinquunt. Peripneumonia hæud sufficientibus venæ sectionibus tractata, aut præmaturo remediorum expectorantium usu, aut vesicantibus exacerbata, nodosos & tuberculosos relinquet pulmones; inde lenta a pure tabes, aut asthma insanabile. Febris biliosa mala arte in

putridam conversa hominem per omnem sæpe vitam mulctat. Febris intermittens diutius relicta, aut præmature suppressa lienosos, ictericos, rachiticos, hydropicos facit, aut cacochymiam biliosam inducit. Fœminæ sæpe graviter mulctantur ab acuta febre, ob neglectam curam confirmatoriam; non enim hæ prius sunt dimittendæ, quam index appa-ruerit sanitatis, fluxus nempe genitalis pro-fluvium. Ultima denique humani corporis infirmitas, si eos homines excipias, qui vio-lenta morte pereunt, aut summo senio con-sumpti e vita decedunt, plerumque febris esse solet.

At ipsa febris, ut ait *Celsus*, quod ma-xime mirum videri potest, ipsa sæpe præsidio est. Gravis est hæc observatio, febrim esse subinde remedii instar. In plerisque enim chronicis morbis adest obstructio, humorum lentor atque inertia, dejecta vitæ vis, ut facile capias, quo modo febris possit esse præ-sidio. Morbos articulorum a febre olim or-tos nova exorta febre curatos novimus. Per-tinaces lumbagines non febriles, ischiades non febriles, insanabiles hucusque, sanavit orta fortunato febris, qualia exempla in no-socomio habuimus. Potentissimum remedium

resolvens febris est, ut manias a febre sanatas legamus. Vidimus ipsimet residuos venerorum dolores, quos a lue restitantes, nulla potuit hydrargyrosis domare, nulla poterunt excutere alterantia, abstersos orta quadam febre acuta. Utinam esset in medicorum potestate febrem excitare, quando & quousque conducit; utinam æque certo possent producere febrem intermittentem, ac illam valent comprimere! maniacis, scrophulosis, rachiticis, lienes magnos habentibus, arthriticis id apprimeconduceret. Prostant experimenta sæpius repetita febris per artem innoxie excitatæ, non diu durantis, & vomitu ac diarrhæa post 24 aut plures etiam horas judicatæ: scilicet, uncia unica aquæ cujusdam destillatæ in venam apertam infusa. Damnosam quidem, & ea ratione, qua olim adhibebatur, neutiquam revocandam arbitror hanc remediorum infusionem in venas; tamen cum in epilepticis e. g. & maniacis omnem penum remediorum, & methodos omnes sæpius exhausturiamus, saltem his in casibus aquæ infusionem in venam, ut validior paroxysmus oriatur, non rejiciendam hanc medicandi rationem ex toto existimo.

Præterquam autem, quod febrium frequentia & latissimus illarum dominans dignitatem atque necessitatem hujus doctrinæ demonstrat, aliæ tamen adhuc rationes supersunt, cur plus operæ debeamus in hac medicinæ parte consummere. Reliqui enim morbi, utpote potissimum chronici, attentâ observatione, spectando juvantia & nocentia, facilius addiscuntur, atque cum tardius moveantur, spatium concedunt deliberandi, medicos alios, itemque libros consulendi; acutorum autem decursus præceptus est, ut juvantibus & nocentibus dirigi nequeas, periculum in propinquo & consilium ex arena capiendum. Præterea error semel in acutis commissus sæpe irreparabilis & perniciosus: si enim e. g. colicam inflammatoriam habeas pro biliosa, hepatis inflammationem cum vomitu, item vomitum æruginosum ob inflammatum ventriculum, aut pressum inflammatumque encephalon, pro materie turgente, qualis & quantus nascitur error! Nemo denique chronicis morbis bene medebitur, nisi simul acutorum curationes bene calleat.

Hæc cum ita se habeant, mirabatur *Stollus* multorum levitatem in addiscenda & exercenda medicina, ut mallet potius nullam,

& medicos, ut olim *Roma*, sic *orbe universo* pulsos, quam tales qui in tam ancipiti negotio tam perfunctorie versantur.

FEBRIS NATURA.

Primo in limine magna difficultas occurrit, nempe agitata a plurimis quæstio, quid sit febris. Quidam febris naturam posuere in *calore præternaturali*: Verum tamen non omnem qui præter naturam incaluit, febrile dices; qui cursu, loquela intensiori incaluit, num ideo febricit? adde & hoc, quod febres quædam observentur, ubi calor, si ægri corpus contrectes, aut thermometro explores, naturali major non est, etsi æger uri se vehementer asserat. Sed etiam id notandum, persæpe nec ab ipsomet ægro calorem naturali majorem sentiri, nec ab adstantibus; quin imo febres dantur, cum continuæ, tum intermittentes, quæ solo frigore, nulloque calore se produnt. Videtis, quam neque frigus præternaturale febris ideam adcuratam exprimat, cum hoc symptoma *pluribus* equidem febribus, neutiquam tamen cunctis insit. Alii mutationes pulsuum varias, & præternaturales assumpserunt pro febre definienda; verum
non

non infrequentes ex febres sunt, quæ pulsantem arteriam ne hilum turbant; ægrique subinde ex febre pereunt, pulsibus bonis ad speciem. Qui functiones læsas, lassitudinem, alternas caloris frigorisque vicissitudines pro febris idea assignant, in easdem ubique difficultates impingunt. Nullum omnino dari symptoma existimo, quod & *omnem* febrem comitetur, & *solam*, & *semper*.

Nihilominus, etli febris definitionem logicam, & adæquatam nullam habemus, habemus tamen ejusmodi descriptionem, quæ medicum ad ægrorum lectos accedentem haud diu incertum teneat, an præsens morbus ad febres, aut ad morbos non febriles pertineat. Si enim videas sine manifesta causa calorem animale auctum, pulsam e consueto ritu abludentem, atque læsam aliquam corporis functionem, febrem adesse dicito. Præter corporis delassationem sæpe nulla alia functio læsa observatur.

Pathologi inquirunt in naturam & essentiam febris; nolo itaque opiniones varias, innumerasque hypotheses enumerare, quas veterum & recentiorum ferax protulit ingenium. Adeat, cujus interest, celeb. *Burserii* opus de febribus, in quo critica habetur

tur harum opinionum expositio. Id solum addo: Vim animalibus insitam esse, qua se adversos morbos tueantur, omnes agnoverunt; solummodo differebant in virium harum compellatione. Quidam Archæum, seu quemdam quasi vitæ prælidem tutoremque statuerunt, qui irritatus adversus causas febriles insurgat. Alii animam posuerunt corpus diversimodo modificantem. Alii hanc vim ex mechanicis conabantur explicare. Sunt hæ illæ medicatrices naturæ vires, seu *Hippocratis Natura medicatrix morborum*. Designatur non inepte per *Hallerianam* fibrarum muscularium, quæ cordi & arteriis inest, irritabilitatem. a) Quodsi igitur a causa finali febrim velis describere, erit ea, juxta *Sydenhamum*, salutare conamen naturæ, sese ab aliena quadam, & inimica materie liberare conantis. Aut paucis: *affectio vitæ conantis mortem avertere.*

a) Illustr. Baldinger de irritabilitate Halleriana.
 Celeb. Gruner Diss. de irritabilitate.

Sequitur inde gravis regula in februm sanatione observanda, scilicet ne omnem febrim damnes, sed eadem utaris in emolumentum ægri. Non ergo mox vena tundenda,

da, non statim ad arma clamandum, ubi motus febriles observaveris.

In cura autem febrium aut breviori methodo, & per compendium causa est auerenda, contra quam febrilis motus insurgit; aut negotium hoc ipsi feбри est relinquendum, quam tunc moderari & dirigere oportet, ut mediante febre scopum propositum obtineamus, scilicet irritantis causæ ablationem: exemplum habemus in festuca per artem exempta, aut relicta, & per suppurationem eliminata. Hinc notio habetur methodi *directæ*, & *indirectæ*.

Quæritur jam, quandonam oporteat febrim directe oppugnare, vel vero eadem uti tanquam auxiliatrice & mediatrice? quæstio momentosa! en responsum. Indages in causam febris *materialem*, in id, quod natura adgreditur, & amoliri conatur excitato hoc motu febrili. Quod si videris ejus naturæ, seu causæ materialis indolem, & sedem talem esse, ut tuto ipse faciliori methodo, & citra ambages eam possis remove, removeas; secus vero totum negotium feбри committito, ita, ut eam solummodo contineas intra justos limites. Res exemplo clarescet: vides febrim ortam ab ingluvie, saburra ran-

cida, vinosa in uno homine, in alio vero febrem ortam ab aliena materie, minutioribus vasculis impacta, rheumatica, arthritica. In primo homine causam morbi materialem feбри non committes, sed tu ipse illam emesi, catharrsi ejicies; in altero febrim solummodo ad moderamen rediges, cum tibi nulla directa potestas sit in materiem subtilioribus vasculis impactam, hinc tanquam bono instrumento uteris ipsa hac febre; videbis, ne *torpeat*, ne *exorbitet*, ne *aberret*.

Inde etiam patet, medicum vere esse *Naturæ* ministrum, eumque debere medendi rationem edoceri ab ipsa natura.

Celebris est alia, a veteribus præcipue, agitata quæstio; an scilicet præternaturalis cujusdam humoris conditio, seu is copia, aut mixtione, aut heterogenearum particularum additamentis peccet, febrim proxime producat, ut ergo alias febres a *sanguine*, alias a *bile*, a *pituita* iterum alias oriri existimaverint. Displicet hæc *humorum pathologia* nostrorum temporum medicis, qui non in humoribus, sed in *solido vivo*, cui & sensus & motus inest, nempe in *nervis*, omnem febris causam esse volunt. Fatendum sane, errasse veteres quodam modo, eum stimulum febr-

febrilem aut in humoribus præexistentem, aut posthac in iisdem evolutum posuere, præerhabita solidarum partium in stimulum febrilem reactione. At nihilominus illud certissimum est, nostros humores, cum evidentius præ cæteris febrium effectibus, de perturbata corporis animalis œconomia nos admoneant, ob id ipsum non solum ad dignoscendos, sed etiam ad persanandos morbos, maxime idoneos haberi. Patet asserti hujus veritas regnante Epidemica febre, quæ ad humores manifestius pertinet, *febre nempe biliosa*. Non equidem nego, & solidas partes a febrili stimulo, ab humore biliformi aut copiosiori aut acri factis, affectas esse; id tantum volo, cum id, quod in humoribus præter naturam est, & sensibus vehementius percipiatur, atque determinatu facilius sit, humorum vitia dignoscendis febrium generibus inservire, medicosque in medendo diripere. Dabo id quoque, in solidis partibus omnium primo febriles motus fuisse productos; patet tamen, mox etiam in humoribus præternaturalem orituram esse miscelam, qua fit, ut humor quicumque præter naturam constitutus, novum sit febris irritamentum, quod etsi *mediate* tantum febrilem stimulum constituat, expelli nihilominus ex corpore a medico debet. CAU-

CAUSÆ FEBRIUM.

Ad causas febrium transitum nunc facio, quarum duo genera habentur, *excitantium* scilicet, & *prædisponentium*. Ex utriusque connubio causa febris *proxima* oritur, cordis nempe, & arteriarum ad expellendum præternaturale irritamentum exstimulatio. Innumeræ autem causæ dantur, quæ cor atque arterias stimulant; hinc innumeræ etiam causæ excitantes. Sanissimus subinde homo ægrotat, si in aliud clima transferatur, ibidemque moretur. Item qui ex editioribus ad profundiora, ex frigidis ad calidas regiones, ex aëre mundo ad impurum deveniunt; hinc medici nosocomiis præpositi, & infirmariæ, initio subinde graviter ægrotant, donec putrido aëri assueverint. Ejusmodi febres causam materialem intra ægri corpus non habent; nil est in iis vitiosum; materies morbi ipso febrili motu primum generatur; nisi velis assumere pro materie morbifica ipsum corpus analogum quidem *alteri*, non tamen huic *climati*.

Causa prædisponens per febrem ipsam tollitur in perpetuum uti e. g. in variolis, morbilis; aut ad tempus solummodo, uti in bilio-

lios, aliisque febribus. Unde autem id fiat, ut alio atque alio tempore omnia corpora in hanc vel illam febrem sint proclivia magis, ignoratur. Videtur esse causa prædisponens ut plurimum analogæ certæ cuidam constitutioni temporum, ita, ut ea mutata constitutione & prædisponens causa mutetur. Si ea causa prædisponens non omnis auferatur, morborum relapsus: Exemplum habetur in febribus intermittentibus, quæ omni præternaturali humore evacuato, consistunt, usque dum *character* febrilis corticis peruviani usu deleatur.

Causæ *excitantes* in duas iterum classes dividuntur. In *universales*, & in *singulares*. Singulares ad varia iterum capita revocantur; sequentia scilicet:

SINGULARES FEBRIUM CAUSÆ.

Ingesta acria. Eam esse humorum, qui in corpore humano vitæ viribus circumferuntur, conditionem, excrementitios humores si excipias, ut prava singuli gaudeant blanditiæ, quæ, donec nullis alienis particulis foris advenientibus, aut spontanea vi alterius morbi inducta degeneratione alteratur, ad

maxima certe sanitatis momenta pertinet. Quinque autem generibus alienos hos in corpus ingestos stimulos schola complectitur. Non autem existimes in stomacho solum & intestinali tubo corpus alienum acre vim suam exercere potissimum, non itidem in secundis, ut ajunt, viis, quas modo non uno contra hostilis cujuscunque materiæ ingressum benigna præmunire Natura voluit; nam humorum blandissimum, lac nutriticis a potu fermentato temulentæ, in lactente pusione veneni adinstar acrimonia sua intolerabili convulsionem lethalem excitasse, exempla habentur; alii etiam assumpti odor in lacte percipitur; purgantis remedii nutritici exhibiti virtus una cum lacte in infantis corpusculum traducitur; ut dubium supersit nullum, acria quæcunque ingesta & primis viis, & secundis etiam esse inimica. Videamus præcipua talium stimulorum exempla.

Cibus, quem assumimus, etsi, si solum spectes, acer non sit, subinde tamen, ob debiles ventriculi coëctricis vires, brevi mœra, postquam fuit ingestus, acrimoniam acquirit. Cito e. g. lac assumptum acescit in hominibus debili ventriculo præditis. Tanto citius, pejusque læditur ventriculus, si acta

acria

acria assumas alimenta, carnes piscesque salitos, vetustum caseum, aut pingua, oleosa, corporis calore in rancidam mox acrimoniam degenerantia. Frequens inde origo sordium systema gastricum gravantium. a) „, alimenta difficilius subigenda, præcipue autem pingua, quæ in loco calido humidoque, qualis ventriculus est, cito rancescunt, & si acidis jungantur, in pessimam acrimoniam corrosivæ, urentisque speciem abeunt. Hinc enim est, quod lardum, cui quis vinum superbiberit, longe citius & gravius vitium in ventriculo contrahat, quam si eundem cibum aquæ potor commederit. „ Non autem sufficit alimentum haud notabili acrimonia præditum esse, sed ita insuper esse debet comparatum, ut a viribus coëtricibus facile possit subigi, & liquidorum inquilinorum admistione reliquis humani corporis humoribus assimilari, iis, quæ mutari ultra non possunt, suo tempore, viisque congruis e corpore eliminandis. Mutua tamen in cibis coquendis digerendisque alimenta inter atque vires coëtrices ratio intercedit; durus enim arator carne bubula, pingui lardo, fumo induratis impune vescitur, atque optime nutritur: debilis autem puella ab iisdem assumptis gravatur,

languetque: at ex opposito exquisitior matronæ delicatæ victus robusti hominis stomacho parum conveniret, utpote nimium tenuis, ut vires coctrices ad reactionem efficacius sollicitaret.

Non autem prava tantum ciborum conditio, sed ipsa alimentorum copia, si tanta est, ut ventriculus iis subigendis impar sit, & viscera chylopoietica bonæ indolis chylum elaborare haud queant, febrim non raro validam in prædisposito homine excitat. Quotidie in magnis urbibus febrikes morbos ab ingluvie invitari quis medicorum nescit? contingit id præcipue, si alimenta sponte ipsa mora in putredinem vergant, vita otiosa, inersque accedat, ut sub ipso onere alimentorum assimilatrix natura debeat succumbere.

Stoll Ratio medendi, P. 1. p. 64.

Quæ de cibis, ea ferme de *potu* valent, aut nimia copia ingurgitato, aut nimis igneo sit mulo cor atque arterias irritante. Hæc indoles fermentariis præcipue liquoribus inest, quorum immodico usu febres crapulæres dicitur, quod tamen inter minima mala ponendum est, & sat frequenter acutissimæ febres oriuntur: sic grammatici puer dum vehementi siti cruciaretur, nec adesset aqua, vinum

antiquum liberaliter potavit, atque inde reliquo tempore vigil permanfit; poftea correptus febre, una cum vigiliis, oborto delirio periit. a)

a) Galen. de locis affectis, in fine capit. ultimi. Char. T. VII. p. 423.

Ad caufas excitantes largus etiam, qui nunc latiffime patet, *condimentorum* ufus pertinet, quo, uti nunc eft artis coquinariæ luxuria, famem arte excitare, & dejectam otio, ingluvieque ventriculi vim erigere ftudent homines. Pertinet huc, præter pauca, noftro folo indigena condimenta, uti allium, cepa, acetum, fal &c., quæ corrigendis potius, quam in fanitatis perniciem depravandis efculentis infervire deberent, omnia ex Indiis allata aromatum genera. Ineft omni aromati inflammans vis, quæ acutiffimas sæpe febres excitat. Vulgo ufitatum remedium eft, ait Ill. *van Swieten*, a) ad ventriculi languorem curandum piperis grana deglutire; neque multum mali inde fiet, cum integra affumuntur, alvo enim exeunt vix mutata; fed vidi calidiffimam & periculofam admodum febrim excitatam, dum contriti piperis magnam copiam fumpferat homo; fervidiffimum enim aroma piperis fimul tam tenaciter hæret, ut neque

octa-

oſtava coſtione in aquæ puræ magna quantitate potuerim illud eluere; unde quamdiu in corpore hæret, pergit ſuo ſtimulo agere. Robuſtiſſimus in flore ætatis ruſticus quartana diu laboraverat, cujus, quamvis jam verno calore mitiſcentis, pertæſus, temerario rudis agyrtæ conſilio magnam copiam ſeminum ſinapi contritorum, & ſpiritu juniperi dilutorum, ſumpſit tribus ante paroxyſmum horis, ſed funeſtiſſimo eventu; innocua enim quartana in febrim ardentiffimam verſa tridui ſpatio illum e medio ſuſtulit.

a) III. van Swieten comment, Tom. II. p. 32.

Medicamina etiam, quibus frigidis leniſque morbis medemur, excitata artificiali quadam febre, quæ ſpiſſos humores attenuat, atque inertes fibras extimulat, ſanitatem reſtituunt. Obid ipſum, ſi ab emetico aut cathartico medicamento magnas, eaſque nimias turbas metuimus, hanc naſcituram ſanguinis agitationem ſecta vena præcavere Sydenhamus ſuaſit, a) Ita in febre biliola, etſi ſanguinis miſſio per ſe non indicetur, corpus tamen venæ ſectioſe ad emeſin præparandum eſt.

a) Sydenhamus, Epistoſa reſponſ. prima, p. 395. & in ſekedal. monitor. de novæ febris ingreſſu, p. 677.

Ea est œconomia corporis humani lex, ut omne id, quod intra humorum massam inutile, aut etiam nocivum habetur, per vias congruas mox eliminetur. Huic negotio tres præcipue viæ inserviunt, quibus excernenda evacuantur; viæ nempe urinæ, alvi, & perspirationis cutanæ. Non impune diutius fertur harum evacuationum, quæcunque ea fuerit, suppressio; accumulatur enim indigesta acrisque, febris irritamentum, materies. De *perspirabili sanctoriano* hæc præcipue dicta sunt, quæ évacuatio & per universam corporis superficiem, & continuo, largiori nunc aut pariori copia, peragitur. Pessime mutantur homines, dum calenti corpori frigus subito admittunt; fallax enim hoc refrigerium acutissimas plêuritides producit. Levissima inunctio levissimi etiam olei in quibusdam erysipelas & sæpe febrem accendit. Quantum perspirationis libertas ab animi tranquillitate adjuvetur, vel ipse hominis hilaris suaque forte beati conspectus docet; plenior enim faciei, & torosior musculorum habitus a largiorum humorum tenuiorum in patula cellulosa telæ interstitia; roseus genarum color a sanguine in eam telam transudante; nervorum vigor, celerum pulsuum micationes, univer-

sim

sim grata vitalium virium intensio: at in homine longis præsertim mœroribus affecto, collapsa facies, pallor, musculorum languor, frigus, virium cordis debilitas, verbo, animus, corpusque marcet; uti in hilari homine largior ad corporis superficiem humorum appulsus, ita in tristi animi affectu humorum versus interiora recursus; fieri igitur nequit, quin in tanto virium vitalium languore cutanea etiam perspiratio langueat, quæ & ob copiam, & acritudinem febrim excitare potis est. Id certissimum, metum & mœrorem homines ad febres maxime reddere prædispositos.

Eam esse ciborum quorundam & potuum generibus proprietatem, ut magna copia ingesta perspirationem insensibilem plurimum minuunt, *Sanctorius* observationibus confirmavit a) Hinc est cur victus, quem ventriculi vires nequeunt subigere, vel ob id ipsum, minuendo nempe transpirationem insensibilem, homines reddat febribus recipiendis magis aptos. Idem efficiunt medicamenta drastica, atque venena, nimium evacuando, atque corpus vehementius turbando, atque inducta virium prostratione.

a) *Sanctorius Aph.* 166. 68. *aph.* 369.

Insigne autem liberioris transpirationis impedimentum in aëris humiditate habetur. Aliquando tales nebulæ observantur, quæ ad parietes & pavimenta marmorea hærent, & collectæ pinguibus quasi striis decurrunt; aliquando & insolitus illa anni tempestate aëris tepor adest, tuncque omnes homines majorem corporis gravitatem, & lassitudinem percipiunt, quæ certissima imminutæ perspirationis signa sunt. Cœnosum vocat talem aërem *Sanctorius*: a) *in cœnoso prohibetur perspiratio; meatus implentur, sed non densantur; fibræ laxantur, non roborantur, & pondus perspirabilis retenti lædit & sentitur.* In frigido autem, & salubri aëre perspirationem quidem prohiberi monet, verum perspirabilis retenti pondus nec lædere, nec sentiri, quia frigore densantur meatus, & roborantur fibræ.

a) Aph. 47. 48.

Ad minuendam transpirationem exercitia solita remissa faciunt; ut enim aucto solidorum & fluidorum motu excretionum omnium libertas pendet, ita exercitiis solitis; remissis ultima elaboratio ingestorum impeditur, & expulsio illorum, quæ naturali lege de corpore eliminari debent, retardatur. Exercitio corpora leviora fieri, & perspirabile ad exha-

lationem præparari monet *Sanctorius*; & contra quietem longam efficere corpora ægro: tantia ponderiosiora, quia cibi & potus non digeruntur, & perspirabile excrementum non præparatur ad excretionem, unde omnia mala, & sæpissime mortes eveniunt. a)

a) Aph. 386. 89.

Vim *animi* in corpus demonstrant animi pathemata. In sanissimo e. g. homine ob atrocem contumeliam illatam, summa ira sæpe nascitur, & febris, & a sola mutata cogitatione totum corpus mutatur. Magis nocent nimii animi motus, quam nimius corporis motus, uti optime notavit *Sanctorius*, a) quia quiete & somno corporis motus compesci potest, animi non ita.

a) 494. 496.

Verum & validi corporis motus, si diuturni fuerint, præcipue in non assuetis, febres accendere possunt. Unicum exemplum ex *Hippocrate* adduxisse sufficiat. a) Adolescentem ex lassitudinibus, laboribus & cursibus præter consuetudinem, febris prehendit, a qua septima die periit. Jamque prima die urinæ tenues, subnigræ, vigiliæ, alvus turbulenta aderant, secunda die mens perturbata.

bata, tertia die anxietas summa, & extrema corporis frigida erant, ac livida.

a) Hippocrat. Epidem. 3. ægrot.

Calor & æstus aëris frequentissima februm causa est. Ita phrenitides oriuntur ab insolatione; atque biliosarum epidemicarum februm genesis ab æstivis præcipue caloribus derivanda est.

Sed etiam ab acribus *externe adplicatis* febres oriri observatis constat. Cantharides adplicatæ pluribus locis simul toties febrim, sitim summam, stranguriam, niictum sanguineum fecerunt, unde & in languidis frigidisque morbis sæpe tanti usus sunt. Dum miseræ puellæ arsenicum butyro mistum capiti illineabatur, sævissimi dolores oborti sunt, & frustra caput aqua abluebatur: supervenerunt vigiliæ, totius capitis intumescencia, deliquia, febricula, delirium &c; & sexto die periit. a) Dum rudis agyrta sublimatum corrosivum magna copia emplastro inspersum, tumori externo, quem erodere volebat, applicuerat, horrenda mala, & miserrima mors sequebantur. b)

a) Wepfer, cicut. aquat. histor. & noxæ. cap. 21. p. 289.

b) Degner, histor. med. de dysenter, p. 234.

Ultima denique causarum singularium classis omnes res illas continet, quæ blandam sanguinis humorumque crasin potenter immutare valent; ut cacochymia oriatur, non nisi febre oborta, aut persananda, aut in mortem terminanda. Cum ingens sit numerus talium causarum, præcipuas tantum enumerabat *Boerhavius*, atque inter has famem, evacuationes nimias, pus, aquas hydropicorum, serum acre collectum, bilem accensam, inflammationem ejusque effectus, vigiliis nimias, studia acriora, venerem nimiam, recensuit. Non autem miremur stimulos hisce modis præternaturales nasci, cum aut sanguis blandissimis partibus orbetur, aut crudis humoribus obruatur, aut acrior jam quæcunque alieni collecta materies in humorum circulum revehatur, aut denique ipsa mens meditationibus profundis, iisque assiduis immersa, modo nobis incognito, turbatas sensus motusque actiones producat.

FEBRIUM PARTITIO.

Februm divisio, uti & denominatio medicos multum exercuit. Antiquissimi medici, & ipse *Hippocrates* plurimas febres distinxit,
de-

demonstravitque ab aliquo eminente symptomate. Ita e. g. febrem ardentem vocarunt, seu *causon*, ubi gravis ægrum urebat ardor,isque ut plurimum siccus; denominatione desumpta non causa morbifica, sed ab eminenti hoc symptomate, scilicet ardore valido. Verum tamen patet, febrem ardentem ita definitam non semper unam eandemque esse; quippe dantur febres verè inflammatoriæ cum ingentis ardoris sensu; dantur item biliosæ, putridæ, malignæ &c.

Sic dicta ipsis est febris *Epialas* illa, in qua æger omni tempore, & toto corpore simul frigore riget, simulque calore intercurrente perstringitur. Symptoma hoc *assidui frigoris cum intermixtis caloribus* differentes quoque febres comitatur; inflammatorias, biliosas, putridas, malignas, intermittentes, remittentes, diversa ratione; hinc iterum videmus, quam nulla certa notio huic febris *Epialæ* descriptioni subjaceat. *Febris Typhodes*, ac si febrem attonitam diceres, ea Veteribus dicebatur, quæ encephalon ita afficit, ut æger stupidus, & attonitus jaceat. Præterea symptoma peripneumonicorum, pleuriticorum, febris putridæ, malignæ: en denuo quam differentibus febribus Typhos, seu stupor

por jungatur, quam non sufficiat febri typhodem nominasse. Alia scholæ Veteri febris Affodes appellabatur, quæ cum [magna ægrorum inquiete, jactatione, per lectum volutatione observabatur; subinde vero illam febrem Affoden dixerunt, in qua æger vomituriens & nauseabundus est, ac si diceres *febri nauseabundam*. *Lipjria* Hippocrati frequenter nominatur, eaque est unanimi consensu, ubi artus extremos algor occupat, dum interim interiora ardor exurit. Febris singultuosa, seu *χυγγωάνης*, solo nomine sui ideam prodit, febris est cum singultu conjuncta; febris est denuo diversissimæ indolis; etenim singultum febrilem videmus vel in inflammationibus viscerum abdominalium, in saburra varia, biliosa, verminosa; in aphis ventriculi & intestinorum; singultum subinde a sola nimii potus aut frigidioris assumptione, a perfrigeratione, a sola spirituum atonia in ægris paulo irritabilioribus: univrsim toto cælo disparatas febri singultuosæ species habemus. Alia adhuc suppetunt febrium apud antiquos nomina, quorum nominum vis latere ideo nos non debet, ut Veterum nosse & legere scripta possimus. Facile credo consideranti patebit, quam hæc methodus classi-

fi.

ficandi febres ut plurimum inepta sit. Quippe cum denominatio febris a quodam evidentiore symptomate deducatur, cumque ipsa symptomata numero propemodum sint infinita, necesse erit, ut numerus febrium in infinitum crescat. Præterea id etiam incommodi hæc methodus habet, quod sub eodem vocabulo diversæ non raro febres veniant; idem enim prorsus symptoma, ardor idem, idem frigus, eadem nausea, idem sudor &c. differentes febres comitatur.

Alia febrium divisio habetur a *periculo* & *duratione*. Hinc duæ amplissimæ classes: *acutarum* febrium, quæ velociter, & cum periculo decurrunt, atque *lentarum*, quæ tarde decurrunt, cum, aut sine periculo. *Acutarum* varia iterum divisio: aliæ enim *acutissime*, quæ intra quatuor dies cum periculo decurrunt, & ad $\alpha\chi\mu\nu$ perveniunt, uti quædam peripneumonix, anginx, phrenitides: *peracutæ*, ubi ad summam perveniunt intra septem, octo dies: *acutæ*, quæ intra viginti dies terminantur; si ferius terminantur febres, *acutæ per decidentiam* appellantur. Usque ad 100, vel etiam 120 dies numerantur *acutæ per decidentiam*. Melius tamen dicuntur *lentæ*, chronicæ febres, quæ centesimum diem

excurrunt ; durant per menses, sæpe & annos, & minori vehementia decurrunt. Hæc nomenclatio morbi gradum solum notat, non autem specificam differentiam. Eadem enim e. g. peripneumonia potest esse acuta, acutissima, &c.

Ratione decursus alia occurrit iterum partitio : *continuae* febres dicuntur, quæ uno tenore pergunt, ita ut *manifesta* & *periodica* exacerbatio non observetur. *Continua remittens*, quæ quidem semper continuat, ita tamen, ut seu certo, seu incerto tempore manifeste exacerbetur, iterumque remittat. Non sufficit lenior, & vaga febris intensio. Prout exacerbatio redit *omni die*, *omni tertia die*, aut *omni quarta die*, ita *continua remittens quotidiana*, *tertiana*, *quartana* dicitur. Raræ sunt *continuae remittentes quartanae*, crebriores *tertiana*, admodum frequentes vero *quotidianæ*. Quod si quotidiana sit exacerbatio, attamen una die *gravior*, levior *altero*, dicitur *hemitritæos*, seu *semitertiana*. *Intermittentes* illæ dicuntur, quæ certo tempore iagruunt, & vel post paucas horas, vel post nyctemerum, vel post bina nyctemera redeunt : *quotidianæ*, *tertianæ*, *quintanæ*, &c. simplices, & duplicatæ.

Optime febrium divisio ex ipsa causarum excitantium classificatione petitur: ut ergo sint:

I. *Febres universales*: quæ a causis universalibus oriuntur: i. e. ejusmodi causis, quæ in pluribus ægris simul eadem ratione affectis deprehenduntur: Harumque iterum *triplex* divisio:

a. *Stationaria* febris: cum causa universalis in certa atque periodica annorum constitutione habetur.

b. *Annua* febris: cum annua aëris mutatio febrium universalium causa existit.

c. *Intercurrens*: si universale quoddam in populum diffusum miasma plures simul homines afficit: e. g. variolarum atque morbillorum miasma.

II. *Febres singulares*, seu *sporadicæ*, tales nempe, quæ domestico cuidam vicio debentur: e. g. febris ab ingluvie, a vulnere; febris lactea &c.

Cum verò ex his febrium divisionibus, si eas solas spectes, nulla possit agendorum in morbis ratio deduci, alia erat ab Authore febrium divisio constituenda, quas *Carinales*, seu præcipuas vocabat, cum ad eas aliæ ple-

ræque possint revocari. *Neque enim Artis officium est, ut Columella a) quondam de agri- colatione præcepit, per species, quæ sunt in- numerabiles, evagari, sed ingredi per genera, quæ possunt cogitatione mentis, & ambitu ver- borum facile copulari.*

a) Columella de re rustica. L. I.

Mitto alias, quas plurium febrium di- visiones, a *pathologis* sat prolixè enumerari solitas.

FEBRIS STATIONARIA.

Gravissimam hanc de febre stationaria do- ctrinam magno debemus *Sydenhamo*, qui pri- mus observavit, dari stationariam quandam febrem, seu subinde hanc vel illam febrem determinatam per annum, biennium, diutius etiam ita dominari, ut eadem ferme sit in om- nibus per ea tempora febrientibus. Descrip- tiones Epidemiarum graviorum ab aliis etiam auctoribus traditas accepimus, sed constitu- tionum epidemiarum successiones, domina- tum, nexumque cum aliis in Epidemici ca- stra transeuntibus morbis ante *Sydenhamum* vix habemus. Video virum immortalem lau- dari ubique, ac dubito, num omnes ejus enco-
mia-

miasmæ intelligant, quam in re vere magnus habendus sit. Non a nitore stili, non a formularum medicarum concinnitate, non a novorum remediorum gloria commendandus est, sed ab hac unica observatione, pluribus annis confirmata, dari nempe stationarias febres, quæ non alligatæ visibili aëris mutationi, per aliquod tempus grassantur, & plerosque alios morbos maxime febriles, sub suum jugum cogunt.

Cogitanti mihi sæpius, quam potissimum ratione ad hanc Naturæ legem detegendam *Sydenhamo* aditus fieri poterit, duplici id via fieri *potuisse*, atque ab ipso *Sydenhamo* easdem vias posteris etiam patefactas esse, perattenta operum summi Viri lætitatione, non obscure deprehendisse mihi videor.

Primo itaque communior etiam observatio, eundem ad speciem morbum, pleuritidem e. g. nunc in vulgus sævientem, non eidem methodo medendi, quæ aliis annis optima fuerat inventa, etiam nunc intemperare, neque tam largas, ut olim, sanguinis evacuationes ferre posse; communior hæc inquam observatio admonere potuit *Sydenhamum* non omnino fortuitam esse hanc pleuriticæ morbi indolem, utpote diversis temporibus diverso

etiam

etiam remediorum apparatu profligandi. Atque ipse *Sydenhamus* a) asserit, se pro com-
 perto habere ex multiplici ac accuratissimarum
 observationum fide, epidemicos morbos, præ-
 cipue febres continuas toto cælo differre,
 ut, qua methodo currente anno ægrum ser-
 vaveris, eadem ipsa, anno jam vertente
 eundem e medio tollas.

a) *Sydenham Opera* p. 40.

Altera autem via, qua hanc legem dete-
 xerat, hæc fuit: Observaverat e. g. variolas
 (1667. 68. 69) passim grassantes. a) At eo-
 dem tempore febris regnabat, quæ maximam
 habebat similitudinem cum variolis his epide-
 micis, ea si demas symptomata, quæ eruptio-
 ni materiæ variolosæ propria sunt. „ Nam eo-
 dem modo uterque morbus adgrediebatur,
 dolor idem in partibus, quæ cordis scrobiculo
 subjacent, si manus admoveretur; linguæ item
 color, urinæ consistentia. Sudores spontanei
 copiosi ab initio oborti ubique respondebant.
 Propensio itidem, quam habebat hic morbus,
 quoties in flammam, vehementiorem assuigeret,
 se per ptyalismum exonerandi, eadem pror-
 sus erat, atque in variolis hisce, quoties sci-
 licet *confluebant*. Cum insuper hæc febris eo

præ-

præcipue tempore sæviret, quo latius, quam unquam alias, quantum ego observavi, hic locorum grassabantur variolæ, nemini dubium esse potest, quin ejusmodi omnino sint propiæ.

a) Sydenham Opera p. 163.

„ Id certo scio, phænomena practica omnia, quæ curationem respiciebant, eadem plane fuisse in utroque morbo, exceptis istis, quæ variolarum eruptio, ejusque effecta in isto morbo indicabant. “ Atque ob hanc analogiam, quæ variolas istas intercurrentes & generalem febrem epidemicam intercefferat, febrem hanc *variolosam* appellabat. Aliud rei exemplum dysenteria suppeditat: „ Pariter cum dyssentriæ dicto tempore præcipue fuerint grassatæ, febris, quæ eo anno infestat, earundem indolem non leviter æmulatur, (nisi quod illæ causam morbificam per sedes eliminant, & pauca alia exinde nascantur symptomata), quod tum a consimili utriusque morbi insultu, tum etiam, quod utroque modo correpti, appetitis, similibusque invicem symptomatis admodum sint obnoxii, satis evincitur. Et sane dyssentria, de qua agitur, ipsissima illa febris est; hoc tantum discrimine, quod

„ in-

„ introvertatur, & in intestina se exonerans,
 „ per eadem viam sibi faciat. “ Ut priorem
 generalem variolis analogam febrem, *vario-*
losam, ita hanc, quæ dysenterico morbo fue-

a) Sydenham p. 45.

Febris hæc, quæ tribus, quatuor, aut
 etiam pluribus annis stationem obtinet, cer-
 tas quasi ætates decurrit, ut eam nasci, ado-
 lescere, consistere, senescere, tandemque
 memori recte dicas. Obscura plerumque sub-
 nascentis stationariæ febris initia, oculatissimis
 tantum medicis dignoscenda, utpote præce-
 dentis febris dominatu nondum penitus extin-
 ctæ. At magis evidens altera periodus, aug-
 mentum scilicet. „ *Atrociora enim sunt om-*
nia symptomata, ubi primum se ostendit con-
stitutio generalis. a) *Epidemici omnes ubi pri-*
imum e naturæ sinu emergunt, exiliuntque,
quantum ex eorum phænomenis licet conjicere,
principio magis spirituosæ ac subtili videntur
inhærescere, quam ubi jam magis adoleverint,
quoque magis ad occasum vergunt, eo magis in
dies crassi ac humorales fiunt. Exemplum sup-
 peditant *dysentericæ* ibidem descriptæ: omnia
 universim symptomata atrociora sub primo
 morbi ingressu comparebant. Parcè tunc de-

jectiones, at atrocia tormina, major tenesmus, interea febris, subita virium prostratio &c. Verum non sola symptomatum vehementia de novæ febris stationariæ ingressu nos admonet, sed certum etiam anni tempus præ aliis anni partibus ad detegendam febris stationariæ præsentiam magis opportunum est. *Aestate* nempe atque *Julio* potissimum mense febrem stationariam gravissima sævire *Sydenhamus* b) asserit. Hæc tamen generalis constitutio, ut sensim magis magisque sæviebat, ita quoque cum ad statum pervenit, iisdem gradibus mitescit, tandemque fatiscit. e. g. in constitutione dyssenterica annorum 1669. 72. *quibus gradibus morbus se prominavit, iisdem etiam imminuebantur tormina, dejectiones vero magis stercorosæ erant, donec tandem fatiscente hac epidemica constitutione tormina vix perciperentur; dejectiones stercorosæ magis erant, quam mucosæ.* c) Nova tunc succedit stationaria febris: Epidemicorum alter ab altero pellitur; quod autem non ita intelligas, ac si is, qui pellitur ac cedit morbus, in solidum evanescat, sed rarius solummodo eum invadere. d)

a) Sydenham Opera. p. p. 174. & 181.

b) pag. 191.

c) pag. 182. d) p. 174.

Hæc *Sydenhami* de febribus stationariis doctrina, præclara quamvis & utilissima, nescio quo fato, nostris temporibus vix non penitus neglecta habetur. Mirum ergo non est, cum observationes medicorum longa annorum serie (præter *Sydenhamianas*) institutæ, comparatæque deficient, nos omnino adhuc latere, quænam sit harum febrium indoles, quænam illarum genera, quam late regionibus dominantur, & quænam lege sese excipere soleant. Attamen hoc certissimum est, per *Sydenhami* & *Stollii* observationes, febris stationariæ imperio subesse omnes febres eadem durante generali constitutione ortas. Sic dyssenterix evacuationibus *αυα κχι κατω*, aut antiphlogistica methodo curandæ, prout aut bilis huc illucve surgens, aut inflammatoria diathesis, aut mixta ex utrisque corporis conditione stationariæ febris character fuerit. Idem & de varioloso miasmate verissimum, quod, diversa generali constitutione, diversam omnino febrem producit. Febres etiam a singulari causa, e. g. puerperio; excitata, in castra *Epidemici* transit. Imo & *chronici* morbi febris stationariæ vim experiuntur; sic hydrops difficillime sanatur regnante constitutione pituitosa; phthisis eadem & ab eadem causa nata

ta, curari aliter debet, si hæc, & aliter si illa vigeat febris stationaria. Idem de hydrope valet. Quam facile stationaria febris morbis etiam alias se jungere soleat, *Illustrissimus vir Swieten* a) nos admonuit: „quando Epidemici morbi grassantur, semper metus est, ne ab aliis causis excitatæ febres in horum classem se recipiant. Testantur fere omnes, qui de peste scripserunt auctores, quod, si grassante peste, alio morbo corripentur homines, brevi tamen is in pestem degeneraret. b) Idem etiam in aliis morbis Epidemicis observatur quandoque. “

a) Van Swieten Commentar ad §. 728.

b) Dinerbroeck de peste. Cap. 6. p. 10.

De febris stationariæ dictatura adeo luculentis argumentis persuasus erat *Stollius*, ut propositum qualemcunque fere morbum nunquam examinaret, nisi epidemici constitutionis genium una contempleretur, videretque, quousque objecta infirmitas ad Epidemici naturam inclinaret. a)

a) Stoll ratio medendi P. II. 69.

Hinc intelligitur, quo modo varie ludat, variosque morbos mentiatur eadem *stationaria febris*; prout variis, iisque evidentioribus symptomatibus, stipatur, variis annis fre-

frequentius, aut majori etiam discrimine grassatur, aut etiam, ut mox videbimus, a varia anni crasi aut intenditur aut remittitur. Hinc novam febrium cohortem terris incubuisse clamitatum sæpius est, cum novus tantum esset *ejusdem* febris lusus. a)

a) Stoll ratio medendi P. II. p. 88.

Videamus, quonam potissimum modo in naturam febris stationariæ inquirendum sit. Oportet autem 1. initio agere spectatorem, nihilque heroici tentare. Natura tunc, nullo remediorum apparatu in transversum acta, optime viam monstrabit, qua morbi materies sit expellenda. Hinc ruri, in corporibus robustis, alienis stimulis, e. g. venereo, arthritico, rarius infectis, vitæ generi simpliciori assuetis, ipsæ vires naturæ medicatrices solvendo mores pares sunt, & evacuationes criticæ spontaneæ morbi naturam medicum docebant. 2, ea omnia sedulo observanda sunt, quæ ingruente hoc morbo ægris corporibus aut præsidio sunt, aut nocumento, ut illico prioribus exhibitis aptam medicinam facias; sic purgantia, aut vomitoria exhibita, si nocuisse videmus, ab iis protinus abstinendum, cum natura ipsa monstret, alia methodo morbum esse curandum. Plurimum sane ad per-

fi-

ficiendum hoc studium conferret frequens no-
focomiorum visitatio, atque medicorum ami-
citia, quæ, uti fratrum concordia, semper erit
rarissima. 3. in determinanda febre stationaria
plerumque respicere oportet febrim quandam
simplicem, eamque continuam; hanc pro for-
manda stationariæ febris idea accipimus. Quod-
si *eodem tempore* quidam simul aut pleuritide,
aut phrenitide laborant, aut aliam patiantur
topicam affectionem, erit hæc plerumque
quædam modificatio solummodo illius febris
continuæ stationariæ, atque lusus. Morbi
etiam fientes, aliæque affectiones morbosæ,
sæpe sunt satellitium stationariæ febris; sic
regnante constitutione inflammatoria in obviis
etiam catarrhis ad synochum impetrem respi-
cies, atque ex hac idea feliciter huic ca-
tarrho medeberis. Frequentissima fuit in Scho-
la clinica *docente Stollio* occasio, hoc febris
stationariæ dominium observandi, ut neminem
putem, qui attentus ægros ibi decumbentes
observaverit, hujus doctrinæ veritatem in du-
bium vocare possit.

Alia quæstio est, cujus solutio nondum
habetur, de causa nempe febrium stationem
per plures sæpe annos obtinentium. Nam con-
stitutionem hæc febrium generalem a mani-
fe.

festis aëris qualitatibus non produci, exinde patet, quod anni quoad manifestam aëris temperiem siti plane consentientes, dispari admodum morborum agmine infestentur, & vice versa. a) Ita enim se res habet. Variæ sunt nempe annorum *constitutiones*, quæ neque calori, neque frigori, non sicco humidove aëri, ortum suum debent, sed ab occulta potius, & inexplicabili quadam alteratione in ipsis terræ visceribus pendent, unde aër ejusmodi effluviis contaminatur, quæ humana corpora huic aut illi morbo addicunt, determinantque; stante scilicet præfatæ constitutionis prædominio, quæ exacto demum aliquot annorum curriculo faceffit, atque alteri locum cedit.

a) Sydenham Op. p. 41.

FEBRES ANNUÆ.

Aliud februm genus, si causas *universales* spectemus, *annuæ febres* constituunt. Repetitæ ab *Hippocrate*, ad nostra usque tempora, observationes, utilissimam hanc in exercenda arte medica doctrinam confirmarunt; a manifestis nempe aëris qualitatibus corpora humana, variis anni partibus, vario affici, atque in hos vel illos morbos procliviores

red-

reddi. Quis enim nescit verno tempore homines pleuritidi maxime obnoxios esse, angusto mense choleram præprimis observari, dyssentriam autumnò dominari? ita quoque febrium hac illave anni parte humana corpora infestantium alia atque alia indoles; cujus rei ratio sufficiens in aëre, corpora animalium ambiunte, intrante, compagem solidorum & crasin fluidorum mutante evidenter posita est. Siccam enim & humidam, calidam & frigidam atmosphæræ conditionem, particulas heterogeneas, quibus scatet, ventorum etiam vim, œconomiam animalemmille modis turbare, atque integras morborum catervas in populum educere, vel lippis & tonsoribus notum est. At quam lege febres hæ annuæ, quæ nempe ab annuarum tempestatum mutationibus oriuntur, se invicem excipiant, longa tantum annorum serie, a medicis in observando attentissimis, potuit observari. Variæ enim hæ anni *crases*, aut eas *Sydenhamus* appellat, variam inducunt corpori diathesin, quæ, data occasione, mox in febrim accenditur; cum ergo diversa sit varii anni tempore diathesis, febres quoque variis his temporibus varias esse oportebit. Egregie explicavit hanc annuarum mutationum in corpora humana po-
te.

reſtatem *Vir Clariffimus Hæberl* in egregio libello de *febris annuis & in ſpecie de febre æſtiva anni 1783. in noſocomio SS. Trinitatis viindobonenſi obſervata deſcriptaque. Monachii 1784.* quæ ſane deſcriptio tota, lecta atque perlecta, commentarii adinſtar erit in hanc *Stollii noſtri* de febris annuis doctrinam. Ea tantum hic decerpam, quæ aphoriſmis explicandis proxime inſerviunt.

Tres autem ſtatuit Aphoriſmorum Auctor continuas febres, tanquam ſimplices, ad quas reliquæ febres omnes, quamvis externa ſpecie maxime diſpares, prout major minorve cum illis cardinalibus intercedit ſimilitudo, reduci poſſunt: *inflammatoriam, bilioſam, pituitoſam febrim.*

Quævis harum februm certæ anni parti dominatur. Summa hyeme latiffime dominatur inflammatio, eoque ſævius, quo rigidior bruma; ad primordia veris uſque. Frigore enim denſatis humanis corporibus ſanguis illam diatheſin, quam phlogiſticam appellamus, acquirit, atque varie corpus afficit, prout in hæc vel illa viſcera inflammatio decumbit, vel intra ſolam duntaxat ſanguinis maſſam continetur. Auſtis æſtivalibus caloribus bilis exaltata in ſcenam prodit, febresque bilioſas

ex-

excitat, vehementia, versatili suo ingenio, & diffuso per omnes mundi plagas imperio, maxime notandas. Intercalari tempore, emorientis autumnus inter, & summam hyemem, vere inclinante atque æstate inchoante pituitosa febris observatur, œconomia animali, si decursum hujus febris spectes, nullis acerbis stimulis excitata, at humorum quodam lentore, ac solidarum partium inertia, laborante. His tribus continuis febribus, quartum genus accedit, *intermittentium* scilicet; quænam autem harum inter annuas febres sit dictatura, vel notissima ostendit earum divisio in *vernales* nempe, & *autumnales*; illarum mitior ut plurimum indoles, harum major pertinacia. Divisum hoc febrium annuarum imperium ipse Celsus senex observaverat. *Hieme pituita, vere sanguis, æstate bilis, autumno atra bilis augetur.* *HIPP. DENATURA HUMANA.* Id tamen non ita intelligendum est, ac si febres hæc cardinales non etiam extra ditionem suam subinde compareant, ut etiam verno tempore dysenteria laborantem ægrum, atque fervida æstate pleuriticum reperias: at de *pluribus* una decumbentibus ægris eam legem valere, observationibus comprobatum est; qui autem huc atque illuc exleges occurrunt ægri,

gri, a priva potius corporum, quam a generali tempestatum constitutione dependent. Deinde æquabilis tempestatum successio sit oportet; anomala enim illarum serie, febrium quoque annuarum successio a consueto suo tramite aberrat.

Pro varia tempestatum anni vicissitudine, duratione, intensione, aut longius durat, aut acrius infestat, aut inconstantior est eadem febris annua: hieme frigidissima sæviente, citius inflammatoria febris emergit, atque ita longius protenditur. Subinde intra solam diathesin consistit emerfura febris annua, non nisi errore in sex rebus naturalibus commissio, excitanda. Miro sæpe ludit symptomatum lusu febris annua. Mirifica varietas symptomatum ab unica versipelli bile profecta observata est in febre æstiva anni 1777. varias in variis hominibus partes afficientium a): hinc eadem æstate ophtalmiæ, parotides, strumæ, anginae, peripneumonix, pleuritides, hæmoptöe (quæ hac mense frequentior, quam aliis fuerat hujus anni temporibus) dolores rheumatici, tumoresque ad carpum & genua; vomitiones item bilis spontaneæ, colicæ, diarrhææ, dyssenterix, urinæ difficultates, febres continuæ, remittentes, intermittentes, petechiales &c. & paroxis-

mi hysterici grassabantur. Una tamen eademque fere methodus uni, atque eidem causæ opponeretur, quiscunque fuerat symptomatum variantium lusus.

a) Stoll ratio medendi T. II. p. 54.

Sed æque miranda est febrium annuarum complicatio cum aliis morbis. Sic vidit *Præceptor* a) in multis ægris, qui per eos menses, quibus bilis præerat (anno 1777.) aut contusi, aut ulcerati, aut artubus confractis in nosocomium suscipiebantur, sanatione juxta artis præcepta optime jam promota, repente febriculam oriri, quæ sensim in ipsissimam hanc regnantem febrem biliosam adolesceret. Medicina mox ipsi feбри principi opposita, nemo inde graviter multabatur.

a) *Ibidem* p. 221.

Quos lapsus ab alto, aut vis externa læserat, hi & eo laboraverant affectu, qui illatæ injuriæ debebatur, & paucos post dies, vel inflammatione corripiebantur, si ea forte tempestate inflammationum imperium viguit, vel vero ex febre biliosa ægrotabant, temporibus huic morbo obnoxiiis. Ea commixtio, morborum, addit vir ingenuus, me diutius latuit, consilii que subinde inopem fecit, cum, quæ uno tempore multum profuerunt, alio in-

cas.

caſſum applicari, atque etiam nocere viderem, in morbo, uti rei inſcius tunc arbitrabar, ad amuſſum eodem. Eadem connubia febris æſtivæ cum morbis externis anno 1783. obſervaverat *cl. Hæberl.* Frequens quoque cum aliis febribus, a domeſticis tamen cauſa ortis, annuarum connubium. Contingit hoc in puerperarum febre. Sequitur ea ſemper caſtra *epidemiæ*. Expertus id erat *Stollus* in *Hungaria* binis æſtatibus. a) Etenim quotquot fervidiore hoc anni tempore pepererant, eas febribus corripiti bilioſiſſimis vidit, cholericis item, & dyſſentericis. Meticuloſam initio medicinam fecit, at tarda ægrorum convaleſcentia, & mille ſub ipſa curatione incommodis permotus, neglecto ad puerperæ conditionem reſpectu, medelam oppoſuit valentem, & morbo principi bilioſo parem.

a) P. II. p. 70.

Non autem, mox ubi emergit febris annua, plurimos homines, eosque acriter infeſtat; ſed ſenſim obrepit, cum adhuc cum præcedente, atque jamjam emoriente annua febre permixta ſit. Hinc hybridum febrium genus inter initia exitusque annuarum febrium. Sic adproximante vere pituitoſæ febres admixta phlogoſi, autumno autem adulto bilis

pituita tenacior facta constitutionem atrabilariam generat, qualem priori anno in schola clinica observavimus. Quamlibet harum febrium propria sequuntur, ut effectus suam causam, symptomata. Regnante inflammatoria constitutione, aut fauces, aut pulmones, aut hepar, aliæve partes afficiuntur, unde in variis hominibus anginae, aut peripneumoniae, aut hepatitis originem ducunt; & diversarum harum affectionum eadem origo, cura eadem, antiphlogistica nempe. Sub eodem inflammatoriae febris dominio diarrhææ non raro observantur, quas sola venæ sectio compescit.

Regnante eadem febre annua, multa, eaque diversa ad speciem apparent symptomata. Nam in variis ægris, qui epidemica ægritudine tenentur, aut caput, aut thoracis, aut abdominis viscera, vario modo afficiuntur, ut tot esse morbos diversos existimes, quot ad sunt diversa symptomata. At *subalternæ* hæ sunt *ægritudines*, febris principi præludunt; eam sequuntur, illaque decedente pariter decedunt. Vix evidentius aphorismi hujus (44) veritas demonstratur, quam ubi febris biliosa latissime dominatur. Quanta enim symptomatum varietas febris æstivæ anni 1777. a)

Stel.

Scollio graphice descriptæ! Non minus varios adfectionum lusus Cl. *Hæberl* b) in febre æstiva 1782. observavit: ferocissima deliria, lippitudines, tubercula ad aures; dentium dolores, strumæ, anginæ, peripneumonix ac pleuritidas, sanguinis profluvia ex naribus, pulmonibus, utero crebra; vomitus assidui, biliosi, enormes, in consuetudinem versi; alvi profluvia, cholera, dyffentrix; urinarum difficultates; febris intermittens generis, tertianæ exquisitæ ac duplicatæ; febres continuæ, ardentes, efflorescentiis stipatæ, familiares, petechiales, scartatinosæ, bilioso putridæ, putrido malignæ ex eodem *scaturigine billosa* promanabant.

a) *Katio* medendi. p. II. p. 34.

b) *Hæberl* p. 17.

Sed aliæ etiam observantur ægri tudines, quæ febris per se expertes, regnante attamen febre annua, ab hac febris constitutione reguntur, seu illarum adfectionum frequentiam, seu medendi methodum spectes. Utilissimum certe studium, cujusvis febris epidemicæ *Satellitium* nosse, ut apta tam diversis morbis fiat medicina. Observantur apoplexiæ epidemicæ, cum alii ægri ex febre pituitosa decumbunt. Sic mense *Aprili* 1778. regnante febre

bre inflammatorio biliosa, inter fœminas hæ-
 morhagiæ uterinæ crebriores, frequentes
 quoque abortus. Catameniorum enim fluxus
 non intra paucos, ut ante solebat, dies con-
 tinebatur, sed eosdem excessit in plures us-
 que septimanas. *Gravidis* vero eo ipso tem-
 pore, quo menstrua redire, antequam ute-
 rum gestarent, consueverunt, inter motus
 febriles, & pariendi conatus, sanguis proru-
 pit, cum fœtus tenelli jactura. a) Anno 1779.
 mense Martio, phlogosi-dominante, complu-
 ribus *Gravidis* abortus instabat, mense quarto
 aut septimo, dolores parientium, febris. Ve-
 næ sectio, emulsa nitrosa, quies. b) Phthy-
 ses hiberno tempore inflammatoriæ meracæ
 sunt, & methodum antiphlogisticam mitio-
 rem requirunt; parvis & repetitis venæ se-
 ctionibus, & remediis antiphlogisticis, nitro-
 sis, unice levantur, & a sic depravatis spe-
 cificis injurias accipiunt. Aestate autem ea-
 dem levantur ab antiphlogisticis, interpola-
 tis levibus alvi ductionibus, atque ita passim
 levantur, ut si quando vera phthisis aliquam-
 diu progressa curationis spem faceret, eam
 æstare faceret. Visa certe mense Julio in
 nosocomio, in juvene puerpera, phthisis ve-
 ra, quæ altas jam radices egerat, hac autem

medendi ratione ita emendata est, ut aliqua medentem spe de salute sua lactare potuisset, ni mulier moræ pertæsa ex nosocomio abiisset, a febre hectica nondum immunis. c) Hydrophem quoque *χρονικωτατου* malum aliquot per annum exemplis cum febre tempestatis conjunctum vidimus. Hyeme hydropticus in nosocomio decubuit, febre inflammatoria simul detentus, & plures per æstatem hydropticas habuimus, quæ febre simul biliosa decubuerunt. Epilepsiæ quoque per æstatem exempla occurrebant, æstiva febre comite, qua persanata, etiam morbus caducus siluit.

a) Stoll ratio medendi V. III. p. 45.

b) Ibidem, p. 106.

c) Hæberl p. 37.

Hinc certe lex intelligitur: *eidem ad speciem morbo, sub differenti febris annuæ dominio, non eundem medicinam faciendam esse;* atque etiam, quo sensu accipiendum sit *monitum (835): eadem symptomata morbi non omnino idem significant, si non fit, eadem constitutio temporis:* cum eadem febris annua cardinalis, diversis annis, ad externam speciem diversa appareret, contingit, ut hæc febris pro eminentiori quodam symptomate nomen
 G. fue-

fuerit fortita, atque sub febris pleuriticae, variolosae, dysentericae &c. descriptione, apud auctores occurrat. At ex dictis hucusque patet, notionem directricem non tam ex symptomate prevalente, quam ex annuae febris natura cum stationaria collata, desumi debere.

Sed neque ex solius stationariae febris ratione, sed ex perpenſa simul annuae febris indole desumendam esse notionem practicaam, contendit Auctor: cum eadem licet stationaria, diversis anni partibus, diversa annua, diversimode alteretur. Notavit *Sydenhamus* a) esse particulares quasdam anni *crases*, quibus febres stationariae aut promoventur, aut retardantur. Egregie hoc febris stationariae cum annua connubium illustrat *Cl. Hæberl* b): quo tempore annua febris stationem obtinet, vel ea sola occurrit, & in omnes alios morbos *κυριως* dominatur, vel alia simul, quae stationaria est, grassatur. Quod si fit, hybridum ut plurimum febrium genus occurrit ex annua & stationaria conflatum, ita tamen, ut una praeter altera luculentior sit. Efficitur ex his omnibus jam id, quo rectius in cognoscendis & curandis morbis versemur: symptomata quidem in toto aegro, ut adaequata emergat morbi historia, sollicite esse

conquirenda: maxime vero ad anni tempestatem, & epidemiam regnantem, tanquam ad varidicentissimum oraculum consultandum esse, ex hisce binis demum practicam morbi cognitionem exurgere, rectamque medendi rationem innotescere; & si alterutro cendum esset, illo potius, quam hoc adminiculo nos carere posse. c) Quanta huic epidemiarum constitutionum doctrinæ incrementa accederent ex continuatis in magno nosocomio observationibus, ipse *Stollus* exposuit. d)

a) Sydenham Op. p. 41.

b) l. c. p. 31.

c) l. c. 30.

d) Ueber die Einrichtung öffentlicher Krankenhäuser.

Conjecturam proponit Auctor (aph. 50.) de imperii, quod febres stationariæ exercent, originibus, easque a protensa annuarum febrium dictatura deducit. Contingit nonnunquam, ait Cl. Hæberl, a) ut tempestatis ratio, quæ uni constitutioni propria est, protrahatur in proximam stationem, vel ultra quoque, ut similis fere per totum annum tempestas obtineat. Quod si annua febris quoque, quæ illi constitutioni respondet, finibus

suis egressa reliquas constitutiones vel elidet, vel quodammodo saltem subigit, ut ipsa earum loco dominari videatur, toto tum anno unica febris, quæ certa alia anni parte regnare visa est; sin minus sola, at præcipua tamen imperitat, febrisque stationariæ dignitatem consequitur.

a) l. c. p. 30.

Sic febris inflammatoria per totum annum stationem habet, si quando acris hyems fuerit in ver pariter frigidum excurrans, subsecuta æstate frigidiuscula potius, quam calida, autumno aquilonio totum circuitum claudente.

Si tempestas humida in æqualioribus vel austrinis, qualis verno & autumnali tempore vigere solet, per hyemem mollem ac squalidam continuatur, tunc toto anno humor dominabitur, per totumque annum pituitosæ febris imperium extendetur, & si per plures annos hic atmospheræ status perennat, per plures quoque annos eandem stationem occupabit.

Bilis stationarie dominatur, si tempestas quæ æstatem insignit, per reliqua quoque anni tempora procurrit. Quodsi enim fervida æstas fuerit, per quum toto autumno incaudit,

dui, intermedia hyeme, ac vere, mollibus tepidisque potius, quam frigidis, cum proximi anni æstate conjungitur, tunc æstiva febris protracta per integrum circuitum solarem statione in populum grassabitur.

Hanc febris biliosæ annuæ ad stationariæ febris dignitatem promotæ ipse Auctor (aph. 351.) pronunciavit: *sæpe æstatis terminos excedit, porrigiturque per serum autumnum, atque hyemem, fertasse molliorem: termino autem tempore nondum plane emortua reviviscit, ac proxima æstate dominatur resumtis viribus: tum ex annua fit stationaria.*

Annua ergo atque stationaria febris, simul medico febris curandæ indicationes supeditant. Sola enim stationaria a sicca, humidave, frigida aut calida tempestatum mutatione variis etiam modis mutatur, atque eam indolem nanciscitur, ut novæ accedant agendorum rationes. Exemplum stationariæ febris, quæ talem ab annua crasi mutationem patiebatur, Cl. *Hæberl* adducit. a) „ Pulchre id elapsa hyeme adparuit, qua genuina multa ac rheumatica inflammatio cum stationaria putrida febre dominabatur: simplex ex meraca raro tum putrida febris fuit, sed cum vitio inflamma-

torio, iniquissimo connubio, ut plurimum juncta incessit. Phlogistica labes jam tum ut plurimum in ægris deprehendebatur, qui ad curandum nobis offerebantur, ut talium morborum curatio a remediis antiphlogisticis ordiendi fuerit, neglecta penitus putrida febre, & sero tandem tonica remedia in usum vocari potuerint. Fuit nonnunquam, ubi & in nosocomio, sub usu remediorum antisepti-
corum, inflammatio clanculum subrepsit: ut in progressu curationis remedia antiputredinosa seponi, iisque antiphlogistica substitui debuerint, eaque vel meraca, vel cum tonicis remixta. Disci ex cadaverum sectione potuit, quam facile inflammatorium, inflammatorio tempore vitium cum synocho putri jungatur, quamque religiose circumspiciendum sit in antisepti-
corum, tonicorum, & stimulantium dilectu, nè temere noceas, dum prodesse velis. Mense Februario & Martio, ubi phlogosis vix non fatiscebat, putridæ febres occur-
bant plurimæ, sed simpliciores, quam antea: cum vero progressu vere sanguis iterum insurrexisset, unaque putrorum late dominaretur, idem illud fatale connubium frequentissime iterum visum est. Ipsi peruviano cortici ea tempestate diffidere cœpit cl. *Stoll*, quum ejus

decocto, verens, ne inde tempore tam phlogistico inflammationes invitarentur, aliam medicinam antisepticam institueret, emulsionem nempe camphoratam, *Baldingero* mirifice laudatam.

a) p. 31.

Habet autem hæc de febribus annuis doctrina præter eam in eruenda directrice morbi notione utilitatem, quam nunc exposui, alias etiam opportunitates, a medico haud contemnendas.

Sæpe enim, quod præcipue constitutione, quæ nunc dominabatur, in alteram sensum vergente contingit, ad ægrum vocaris, in quo, acuratissimo etiam inito examine, difficulter statuas, ex qua febris specie laboret, an hæc ad inflammatoriam, an ad biliosam, pituitosamve febrem, an ad mixtum ex his genus pertineat: ita enim vaga sunt symptomata, quæ occurrunt, & omnis morbus ferme intra generaliora febris symptomata, aut etiam febrilem intra dispositionem consistit. Haud ex alio tunc fonte indicationem derives, quam ex cognito *epidemicæ* genio: & sane unius aut alter dies te docebunt, veram te medendi rationem tetigisse. Imbecillitas enim quam æger aut medicus tempore phlogi-

gistico inchoante, simplicem catarrhum putabat, in gravem cito peripneumoniam insurgit.

Deinde ipsa ægrorum conditio medici nonnunquam examini obest: nam æger aut mente motus coram est, aut benignitate naturæ, vel ex vi morbi stupidissimus, aut ineptus blatterator, ut etiam per horas interrogando hominem, nil ex illo rescias, quod ad diagnosis formandam faciat. Annuæ tunc febris cognitio optime docet, qua methodo fieri, aut ex ægri relatione nondum adhuc determinando morbo, obviam eas. Perspexit hanc methodi medendi, pro varia anni tempestate, diversitatem, celeberrimus Huxham a); Morbi sane, vel generis ejusdem, largiorem longe poscunt sanguinis detractionem, eamque multo facilius ferunt ægroti, dum siccum adest cœlum, & elata persistat *barometri* statio, quam dum æstuosa aëris humiditas vim fere vasorum resolvit, Hoc utique perpetuum est, vel in ipsis pectoris morbis. Hinc dictitabat *venerandus præceptor*, se male ægrum curare cognita anni tempestate, & morbo regnante, licet æger ne hilum de valetudine sua narrare sciat, quam talem, qui adpositissime omnia de morbo suo referre

norit, si epidemiæ regnantis cognitione exciderit.

a) Huxhami Opera T. I. p. 23.

Magnam denique utilitatem cognitio epidemici constitutionis medico offert, qui se aliosque adversus eam tueri voluerit. Præclare ait *Hæberl*: a) Adcurata epidemiarum cognitio non solum in morbis cognoscendis curandisque medentem, ut acus magnetica, nautas dirigit, sed & præcepta saniora suppedirat, quibus tempestatis temporisque morbum efficacissime averruncare possis. *Communissima*, eaque omnium tutissima prophylaxeos regula, quæ in omni, quacunque epidemia, princeps est, ea est, ut *Προκαταρδεις*, seu occisio ad morbum, religiose vitetur: id est, omnis quicumque notabilis in sex rebus non naturalibus excessus; animum proinde a sævis turbis religiose contineas; crudelitatem primarum viarum præcipue vitas, vitas nimiam esculentorum potulentorumque ingurgitationem; caveas vero, ne nimium in diætâ tua religiosus sis, ne valetudinem; quam nimiam colis, vel inde alteras, atritamque epidemico hosti offerras: noli aliquid insoliti metu morbi agere; cave hinc etiam atque etiam a remediis pharmaceuticis sanus, a purgantio-

ri-

ribus, emeticis, cardiacis, sudoriferis & c. ne dum averruncare morbum studeas, eum invites, dum epidemicæ dispositioni occasionalem causam imprudenter subsideris. Quo semper cum sanitate eras usus vitæ regimine, eo nil metuens uti perge. Hæc optima in universum prophylaxeos præcepta. Particulariora hæc ferme sunt: regente bruma, ac primo vere, moderato calore cubiculi, idoneo vestitu, diætâ humectantē, diluente, tenuiori tepida; in iis, qui ad inflammationes præcipue proclives sunt, ut omni hyeme inflammatorium morbum patiantur, consulto tamen medico, venæ sectiones prophylacticæ, si alibi usquam, celebrari poterunt. Quo tempore humor atmospheræ dominatur, cardiaco victu cum emolumento uti poteris; corpus imprimis renovatis ac siccis vestibus probe muniendum, ne perspiratio inhibeat, aucta resorptione, quo factō corpus inertipituita obruatur necessum est; exulet tepida muliercularum sorbitio. Æstate sedulo caveto ne calore corpus perutatur, ne sudore nimium diffluas; cave præcipue, ne sudorem subito rejicias, refrigerato derepente corpore; non temere hinc, si ab exercitio corporis incalueris, vestes abjicies, ac umbras pe-

tes; rorante nocte sub humido die minus bene tecto corpore non versabere, probe hoc præcipue tempore memor Sydenhamiani effati, qui incauto vestitu, admissio intempestive corpori frigore, plures, quam *peste* ac *gladio* & *fame* simul omnibus periisse pronuntiavit.

a) p. 41.

FEBRIS INFLAMMATORIA. SYNONIMIA.

Synonimia occurrit multorum vocabulorum eandem febrim designantium, quam hic oportet explicare.

1. *Hippocrates* febres describit, quas ex anni tempore, decursu, medela, scimus huc esse referendas, quin peculiare illis nomen tribuat.
2. *Galenus* *Synochum imputrem* appellavit. *De differentiis februm. Libr. 2. cap. 12.*
3. *Hoffmanni* *synocha simplex*. *Med. ration. systematica. T. II, l. 3. cap. 1.*
4. *Continua non putris Boerhavi*. Sub eadem compellatione descripta legitur ab illustrissimo *Swietenio* T. II. p. 17. T. III. p. 124. Edit. Lugd.

6. *Huxhamo est febris inflammatorio simplex. Huxham oper. Edit. Reichel. T. II. p. 15.*
7. *Uti & Tissoto: avis au peuple.*
8. *Et Grantio. Beobachtungen über die Natur und Heilung der Fieber. Leibz. 1785. p. 110.*
9. *Aliis est, latino nomine continens imputris.*

PRODROMI FEBRIUM IN GENERE.

Etsi proprium ferme sit inflammatoriis febribus, ut homines in summa sanitate constitutos subito adorianur, nullaque habeant, quæ de morbo ingruente illos admoneant, præcursoria symptomata; alias omnes febres quædam notæ solent antecedere, quarum omnium commune est, ut ait *Celsus* a), aliter se corpus habere, atque consuevit; neque in pejus tantum, sed etiam in melius.

a) *Celsus* l. II. p. 2.

Sunt autem *prodromi* febrium, ut *Schroederus* definit, cujus summa habentur in universam de febribus doctrinam merita, a) affectiones cujuscunque generis, initium febris præcedentes, atque hanc futuram aliqua cum

probabilitate declarantes. Ut ipsa autem febris manifestius & minus interrupto molimine in coquenda morbi materie occupatæ naturæ effectus esse videtur; sic illi prodromi *plerumque* optimæ hujus medicatricis primos quasi conatus sistunt, quibus ad suum se parat negotium, sensimque noxias materies ipsam ad excitandam febrim efficaciores reddit. Aliam autem horum *partem* ex renixu cruditatis præponderanti melius derivaveris; *iterumque aliam* habendam hæctenus existimamus pro dubiæ originis qualitatibus ab integra valetudine alienis, atque unice fere secundum experientiæ accuratiõris diætamina febrim prænonciantibus.

a) *Schroeder opuscula medica. Curante Cl. ACKER. MANN. Norimberg 1778. Volum. I. Diss. de frequentioribus febrium prodromis. p. 14.*

Videamus generalia, & frequentiora, quæ febres solent præcurrere symptomata. Minor agilitas corporis, mentisque morositas; ponderis sensus; lassitudo spontanea, in animi pathemata major proclivitas, iram, tristitiam &c. frigoris major impatientia; sudationculæ; somnus turbatus; major a somno debilitas, præcordia inflata; minor appetitus, & gustus exigua depravatio; vix tamen vi-

tium

tium, nisi per vices, in pulsu; homo adhuc obambulat.

Quo diutius durant hæc signa ante febrim, eo futura febris erit difficilior. Quidam per septimanas, quin & menses febrim ita præsentunt. In febribus putridis, atque gastricis id frequentissime observatur. *Non enim celeriter morbi hominibus eveniunt, sed ex minimo collecti, simul apparent.* a)

a) Hippocrates de diæta. 1. 3.

Nonnunquam, quin imo sæpissime hi *prodromi* febrium evanescent, quin morbus in actum erumpat. Sæpius præscinditur, & in herba suffocatur morbus, si modo apta medicina mox in principio adhibeatur. At hic dupliciter erratur, vel nihil agendo, laboresque suos continuando, vel vero intempestive & nimium medicando. Quies, tenuior diæta, & regulæ generales therapeuticæ sufficiunt. Probe quoque medebis his morbis *fientibus*, si regnantem morbum jam noveris, & ex ejus idea subnascenti infirmitati medearis.

Egregia certe veterum medicorum in prophylactica medicinæ parte præcepta habemus. Horum collectionem nobis *Job. Ernest. Herbenstreitius* a) dedit, in præclaro libro quem

quem *Palæologiam Therapiæ* inscripfit. Vir celeberrimus *Gruner*, cui debemus operis huius, quod membratim prodierat, in unum volumen redactam editionem, de hac ipsa prophylactica veterum doctrina effatur præclare: „ Ex his patet, quousque processerint boni veteres. Quid enim istis placitis vel additum, vel demtum sit recentiorum diligentia, equidem prorsus non video: id vero perlubenter profiteor, hac via se ostendisse viros magnos, & artis suæ gnaros, quia experientia magistra & teste, is bonus demum medicus est, qui morbos futuros ac imminentes dudum prævidet, antequam incidunt, & præsidia adfert. Qua de re quasi parentem, ac præsidem venerati sunt divinum Hippocratem omnes omnium sæculorum prudentiores medici, neque unquam eos imitationis pœnituit. “

- a) *Herbenstreit Palæologia therapie, qua veterum de morbis curandis placita potiora recentiorum sententiis æquantur. Accedit ejusdem ordo morborum causalis. Nunc primum juncta edidit, præfationem, vitam auctoris, notulas qualescunque, indicemque rerum adjecit. D. Christ. Godof. Gruner Halæ 1778, gr. 8. apud Gebauer,*

Sufficit, hæc generatim de signis morborum prænantis monuisse; de singulis enim, singularum febrium cardinalium prodromis, tunc optima erit dicendi occasio, cum ad explanandam illarum doctrinam perventum fuerit. Quod autem inflammatoriæ febres, ut supra dictum est, repente homines plerumque corripiant, mirum haud videtur, cum corpora sanctissima soleant afficere: *qui ad summum ievriunt boni habitus, difficiles, si in extremo fuerint: nam nequeunt manere in eodem.* a) Deinde non raro etiam inflammatoriis febribus symptomata quædam præcurrunt, etsi ea aut leviora sint, aut ab hominibus robustis, rerumque suarum minus curiosis, obscurius percipiantur. Nam & hi morbi, inflammatorii nempe, quædam subinde per aliquot dies prænuntiata signa habent: e. g. insolita at levior lassitudo, quietis amor, capitis dolor; a motu corporis præter consuetudinem fatigantur, atque capitis dolorem sentiunt, iterum a quiete mitescunt; non nihil habet atam a certo temporis spatio sentiunt ingenii vim, vel difficultatem in mentis virium contentione; molestus quidam in membris, in capite, & in pectore æstus ex ingestis virtutis calefacientis, magisque nutrientis, vino, aromatibus, animali vi-

ctu,

ctu, sine omni plane incommodo alio tempore assumptis; noctes minus tranquillæ, inquietior & infomniis perturbatior, minusque reficiens somnus. Ceterum in hos quoque præsertim, licet non solos, cadit observatio Celsi, b) *si plenior aliquis, & speciosior, & coloratior factus est, suspecta habere bona sua debet.* Id denique his addit Schroederus c) : „natum a breviori tempore amœniorum hunc genarum ruborem, pleniorumque paulo faciem sine manifesta causa, inter alia febris hujusmodi præludia deprehendere, atque inter effecta orgasmi, naturæ modum non nihil excedentis, referre licet.“

a) Hipp. aph. sect. 1. 3.

b) Celsus l. 11. c. 2.

c) Schroeder l. c. p. 39.

SYMPTOMATA FEBRIS. INFLAMMATORIÆ.

Inter symptomata, quæ auctor §. 62. recenset, aliqua, cum peculiare quid habeant, quod medicum in medendo aut seducere, aut saltem terrere possit, præ ceteris notanda sunt. Atque omnium primo frigus occurrit, quod tam valide nonnunquam membra quatit, ut

H

ho-

hominem intermittentis febris paroxysmum, non inflammatoria febre correptum existimes. Calor etiam, qui mox frigus insequitur, differt ab illo calore, qui in febribus putridis solet observari; non enim manum tangentis medici mordet, sed, si diutius manum admoveas, mitior sensim apparet.

Pulsuum etiam fallacia esse solet. Neque enim semper plenus, durus, fortis acceleratus pulsus, qualis plerumque est, at mollis, potius, & debilis observatur. Sed adparens duntaxat hæc debilitas est, tunc maxime, dum cordis atque arteriarum vires a sanguinis aut abundantia, aut inflammatoria densitate opprimuntur.

Solemne est, pueros atque infantes inflammatoria febre correptos, variis simul spasmorum generibus affici. Verum etiam adultiores, quibus exquisitior est nervorum sensus, atque major fibræ muscularis irritabilitas, varia sæpe symptomata exhibent, quæ a perturbato systemate nervoso, & ab aucta irritabilitate pendent, neque cessant, nisi ablato stimulo, sanguinis nempe phlogistica labe. Vidimus ante duos annos in medicinæ studioso, qui synocho imputri laborabat, ferocissimum delirium ab excessu irritabilitatis ortum, atque

methodo antiphlogistica sanatum. a) Pertinent hæc symptomata ad *statum nervosum*, de quo ex instituto auctor agit, ubi de methodo februm indirecta sermo est: §. 708.

a) In mea *sylloge observationum*.

CAUSÆ PRÆDISPONENTES. CHLOROSIS HÆMOPTOE, HYDROPS INFLAM.

Febris hæc continua inflammatoria ab hyberno frigore, sicco præsertim producitur. Loca editiora præ ceteris infestantur, ita, ut monticulæ sincera sæpe inflammatione corripiantur, cum eodem tempore in vallibus confinibus febres mixtæ indolis observentur. Borealia præsertim loca inflammationibus obnoxia sunt; ventorum enim frigidorum siccorum fatis potentes in corpus humanum effectus in eo consistunt, ut ejus totum externum habitum constringant, cutim magis exsiccent, & corrigent, porros occludant, & perspirationem imminuant, vel ad minimum tantum permittant, ut pars vaporum evaporet tenuior. Itaque frigore sicco totum fibrarum systema magis firmum, forte & elasticum, & vis vaporum contenta fluida propellendi magis redditur robusta, unde circulatio vividior, æstus

major, spiritus & agilitas, quibus tota humorum massa ad majoris tenacitatis gradum efficitur proclivior. Quibus addi potest, aërem frigidum siccum, qui semper fere gravior, & magis elasticus est, majori pressione in corpus humanum cum ejus frigida & sicca qualitate in progignendis majoribus effectibus cooperari. Sanguinem ceteris paribus, duranti tali atmospheræ constitutione densiorem, & viscidiorum, quam diuturniore humida calidaque tempestate occurrere, facta probant. a)

a) Huxham Op. T. II. p. 156.

In nostris terris febris hæc cardinalis circa finem Decembris plerumque caput extollit.

Juvenes, atque viri in ætatis vigore constituti, laboribus duris assueti phlogisticam sanguinis labem citius contrahunt; eo magis, si potum spirituosorum, & victus animalis abusus accedat. Singularis enim gravidarum in febrem inflammatoriam proclivitas observatur, atque sanguis illarum plerumque crassa phlogistica tectus est.

Verum tenera etiam infantum atque puerorum ætas haud immunis est ab inflammatoriis febribus; atque Viennæ fortasse frequentius, quam in aliis urbibus, inflammatori in-

fan-

tantum morbi observantur. Forte id ab acriori, atque minus sincera, sed ex aliis stimulis composita inflammatione pendet?

Deinde alia quoque dantur ægritudinum genera, quæ, utut ab inflammatione videantur maxime remota, si habitum ægri externum, atque causarum frequentiam respicias, tamen non raro veram inflammationem sibi junctam habent.

Huc pertinet primo *Cblorosis* inflammatoria, quam in puellis rusticis, plethoricis, ante prima mensium profluvia, sæpius observaverat *Stollius*; Atque etiam in urbe in puellis opipare educatis, ceterum sanissimis, non raro occurrit. Febrim ejusmodi continuam observavit *Stollius* anno 1778. inter fœminas. a) „ Hæc febris stimulos nullos tulit, nisi subinde, & serius, & blandos. “

a) *Stoll ratio medendi* T. III.

Alius morbus, qui diathesin inflammatoriam sibi junctam habet, *phtyisis* est; cujus morbi doctrina in peculiari hujus libri capite proponitur. Id solum hic adnotare mihi liceat, summam in curanda phtyhsi utilitatem ab antiphlogistica duntaxat methodo haberi, Venæ sectiones parvæ, at sæpius repetitæ; potus emolilens, tepidus; summa animi atque cor-

corporis quies; vegetabilis victus, remedia erant præcipua, quibus plurimos ægros, *inchoante* præcipue phthysi laborantes, servavit *Stollius*.

Hydrops denique, quod mirum videri possit, vere inflammatorius observatur. De hac hydropis specie ipse *Stollius* ait a) „ causas habet aliis hydropis speciebus ferme oppositas, plethoram nempe, & laboriosum abundantium humorum, ceteroquin bonorum circuitum. Inde vasa sanguifera, cruore nimis distenta, aquosam portionem facillime dimiserunt, extruseruntque, sed ita demissam difficulter receperunt. Hinc aquæ intra cellulolum corpus, aut cava varia collectæ, hydropis eam speciem fecerunt, quam *pletboricam* appellamus. Hydropis hujus genesin ipse mihi exemplo quodam illustrare conabor. Quemadmodum enim ultimo graviditatis tempore venarum iliacarum compressio abundantiam humorum in artubus inferioribus contentorum, sive topicam plethoram, indeque crurum, femorum, & pudendorum facit hydropem; sic plethoricis columna cruoris major, quam quæ apte contineri vasis possit, & expedite ad cor reduci, hydropem gignit. Hic morbus in corpora solum robusta & bene

passa, juxta nostras observationes, cadit. Atque ex hac corporum, ætatis, & vitæ ratione, item ex defectu causarum illarum, quæ alias producere hydropis species solent, huic nostræ plethoricæ oppositas, hydropis hujus indoles, cum eaque conveniens medendi methodus nobis innotuit. “

a) Stoll ratio medendi T. III. p. 301.

Multum similitudinis intercedit hunc morbum inter, & chlorosim illam inflammatoriam, cujus antea mentio facta est. Atque ipse *Stollius* hanc chloroseos speciem ad *hydropem plethoricum* refert. a) „ Huic hydropis speciei præprimis obnoxia sunt puellæ rusticanae, quibus antea bene sanis menstrua ceperunt supprimi, ob perfrigerationem forte admissam, terroremque, diætæ errores. Inde plethora nascitur, & chloroseos species, quam *calidam febrilem* appellant, seu febrim albam. “

a) Stoll prælect. in diversos morbos chronicos p. 76.

In utroque hoc morbo remedia pleraque aliis chloroseos & hydropis speciebus apprimè dicata, nocuerunt. Profuerunt autem phlebotomiæ moderatæ, sed aliquoties repetitæ, & antiphlogisticus victus: decocta item emol-

lien-

lientia, nitrosa, acidula, serum lactis cum terra foliata tartari.

Exempla hydropis inflammatorii attulit ipse *Stollus* a) *Et celeberr. Medicus* b) Similis etiam observatio habetur in diariis *Swietenianis*. c)

a) *Stoll* ratio medendi T. III. p. 503.

b) *Medicus*, Sammlung von Beobachtungen. Zürich 1766. L. 2. S. 578.

c) *Van Swieten* Constitutiones Epidemicæ. 1782.

FEBRIS EPHEMERA.

Uno tenore pergit hæc febris, & intra quatuordecim dies plerumque terminatur. Species simplicissima synochi imputris *ephemera* febris est, quæ spatio 24 horarum totum suum decursum absolvit. Oriuntur ejusmodi brevis ævi febres ab evidenti quodam vitio in sex rerum non naturalium usu commisso: e. g. a majori copia cibi ingestæ, vel etiam, si difficilioris digestionis fuerit, in debilibus præcipue hominibus. Post crapulam, ebrietatem, labores nimios, animi validos affectos &c. frequentissime simplicissima hæc febris nascitur, in qua nihil fere culpæ potest, præter solum motum vehementio-

riorem, in corpore antea sano, ab evidenti-
 bus talibus causis procatarctis excitatum. In-
 ter febris ephemeræ indicia causæ levitas quo-
 que recensetur; quamvis enim a vitio evi-
 denti sex rerum non naturalium hæc febris
 soleat nasci, tamen, si gravior error in his
 commissus fuerit, longe periculosior & diu-
 turnior febris inde sequi poterit. Corpus etiam,
 si febris continua intra ephemeræ terminos
 consistat, antea purum esse oportet; si enim
 corpus cacochymicum fuerit, a levi etiam vi-
 tio rerum non naturalium excitata febris, quæ
 in corpore sano & puro brevi deserbuisset,
 diutius protrahetur, imo & quandoque peri-
 culosa evadet; dum e.g. atrabilarii humores,
 scorbuti acris materies, lenta glutinosa in
 leucoplegmaticis collecta & fere stagnan-
 tia per febrim natam agitantur, patet satis,
 ab his per febrim motis plura mala fieri pos-
 se. Cum autem ephemera levibus tantum cau-
 sis originem debeat, non poterit ab his cor-
 pus sic mutatum esse, ut insignes functionum
 læsiones inde fiant; simul ac ergo in functio-
 nibus vitalibus, animalibus, aut naturalibus
 insignes læsiones occurrunt, vel in excretis
 de corpore, urinis, fœcibus alvinis &c.
 magnæ mutationes observantur, novimus fe-
 brim

brim his comitem non posse esse *ephemeram*, cum a levi tali morbo nec numerosa, nec gravia symptomata produci possunt. Citam quoque hæc febris crisin habet; plerumque enim, dum in hoc descensu est, blando sudore finitur, imprimis si a retento perspirabili, quod sæpe fit, ortum traxerit. Lenis vomitus, vel alvi modica evacuatio, toties huic febrim finem imponit, dum ab ingestis cibis difficillimæ digestionis, vel sola copia gravantibus, ortum duxit. Pulsu mox a febris exitu plane restituto ab intermittentium februm paroxysmo distingui poterit *ephemera*. Plerumque enim pulsus debilitas aliqua post finitos intermittentium februm paroxysmos superest; imo sæpe, licet sudore jam cessante, ægri de lecto surrexerint, adhuc parum celerior pulsus deprehenditur. Raro etiam symptomata, quæ febres intermittentes comitantur, ut lassitudo, capitis & lumborum dolor, adeo integre abolentur, ut post absolutam *Ephemeram* fit. Confirmatur hæc diagnosi, si illo tempore intermittentes febres non grassentur; tunc enim minor redituri paroxysmi suspicio est. Interim tamen fatendum est, primum tertianæ veræ & mitis paroxysmum sub *Ephemeræ* specie fallere posse, cum sæpe

sæpe per paucas horas duret, & blando sudore solvatur, & ante elapsum viginti quatuor horarum spatium omnes functiones in integrum restituantur. Curationis denique facilitas febris levitatem ostendit. In Ephemera nec vitæ periculum est, neque ullus metus, ne vires perdant ægri tam brevi temporis spatio; cumque vix ullam materiem habet hæc febris, acere, si quod adsit, brevi enervabitur vel expelletur de corpore; lentior levis, forte hanc febrim comitans, per febrim ipsam solvetur, & blando sudore expelletur de corpore. Cum autem symptomata, quæ Ephemerae agunt, semper levia sint, nulla mitigatio horum locum habet, non paulo post una cum febre evanescent. Sufficit ergo abstinencia, quies corporis & mentis, una cum diluentibus.

INFAMMATIO CHRONICA.

Est etiam phlogistica corporis conditio, quæ per menses & annos sæpe hominem infestat. Inter chronicas has affectiones hæmoptæ chronica eminet, quam *Stollus* alio etiam nomine pleuritidem latentem & chronicam appellat. a) ,, Pleuritidem nosco latentem & chro-

chronicam, in hominibus angusto thorace, longo tenuique collo, corpore gracili, gratioso, junceoque, scapulis alarum in modum exstantibus, facie nitissime candida, genisque roseis, vivida promptissimi ingenii vi, fibra delicata, ac perquam irritabili multatis potius, quam donatis. Hi sæpenumero inflammatoriam hanc hæmoptoen patiuntur, quam cortice peruviano in juvene quodam exacerbata, atque in phthysin velocissime conversam novi; in alio vero phlebotomiis parcis, sed frequentissime repetitis, & vivendi ratione summopere antiphlogistica non equidem percuraram, nihilominus tolerabilem esse. Etiam, prohibitamque per plures annos ab imminente jamjam pulmonali phthysi; donec sospitatores suo, qui ægro suo hucusque solerter provideque cavit, dimisso, alius accerferetur, rerum minus peritus, qui cum corroborandos esse pulmones assereret, ægrum irreparabili tabe non multo post consumptum vidit. “

a) Stoll ratio medendi. T. III. p. 14.

Ad eam corporis dispositionem, quæ chronicæ huic thoracis inflammationi plurimum favet, præcox illud & ingens corporis incrementum pertinet, quod in rachiticis sæ-

oe observatur, atque talem efficit thoracis
 ossei compressionem, ut reliquo corporis ha-
 bitu non respondeat. Qui tali corpore for-
 maque, qualem descripsimus, præditi sunt,
 ni labe rachitica serius sese manifestante affe-
 cti *Stollio* videbantur. Tussiculosi, catarrhosi,
 hæmoptoici, tandem phrysici evadunt, at-
 que in flore ætatis pereunt. Integræ tales
 familiæ sunt, ut malum certo, inque seros
 nepotes propagetur, nisi forte fortuna aut
 alterutrum parentem proles sequantur melio-
 ri forte donatum, vel mature medicatio tōni-
 ca, atque antirachitica accedat. a)

a) Stoll prælectiones in diversos morbos chronicos.
 p. 19.

Ceterum teneram hanc fibræ conditio-
 nem præclare *Huxbamus* descripsit a). „Fi-
 brarum species alia esse videtur, cujus nulla
 facta est mentio, quæ nominari potest *tenera*
 vel *delicata solidorum constitutio*, & quæ fa-
 cillima ratione dolore aut gaudio summo affi-
 citur; quorum vera stamina ita sunt tenuia,
 ut levissima a causa turbentur. Quod sæpis-
 sime in teneris, pulchris [hominibus, delica-
 tioribus & admodum agili forma observatur;
 quibus quidem *spiritus* sunt in promptu, li-
 cet *vires* deficient. Tales non raro hæmop-
 tyfi,

tyfi, vel aliis hæmorrhagiis, tabe & phthysi afficiuntur pulmonali; indeque id oritur, quod peculiari nomine appellatur consumptio. “

a Huxham. oper. Tom. H. p. 40.

CAUSÆ EXCITANTES SYNOCHI IMPUTRIS.

Suppressionæ sanguinis évacuationes, quibus homo semel affuevit, plethoram, atque inflammatoriam diathesin inducunt. Observatur id præcipue ab intempestiva hæmorrhoidum suppressione. Id etiam fœminis subinde accidit, mensium fluxu cohibito. Omnium autem maxime frigus æstuanti corpori subito admissum inflammatorias febres excitat. Hinc *Sydenhamus* sedulo familiares monuit, ut nullo anni tempore quidquam vestium, quibus adsueverunt, sibi detrahant, nisi mense uno ante solstitium æstivum; nec minori cum studio eos hortabatur, ut ab exercitio calefcentes frigus sedulo evitent a.)

a) Sydenham p. 258.

Diætam spirituosam plurimum conferre ad inflammationem excitandam, quotidiana observatione constat; atque *Grantius* conqueritur, victus carnei, atque potuum fermentatione

ione paratorum abusu plures Anglos periisse, quam peste, fame, aut bello; neque cararrhos in Anglia posse sanari, nisi æger ventibus contra frigus se præmunit, atque diætina tenuiori utatur.

a) Grant von den Fiebern. p. 141.

Cravidarum sanguinem inflammatoria diathesi laborare, supra dictum est. Idem de puerperis valet; atque illa etiam febris, quæ vulneribus supervenit, plerumque inflammatoria ab initio; quamvis brevi in castra Epidemici transeat.

FEBRIS INFLAMMATORIA SIMPLEX ET COMPOSITA.

Prima Synochi imputris divisio in *simplicem* & *compositam*, quæ cum alia febre cardinali societatem init. Jungitur enim e. g. cum febre biliosa, aut pituitosa, aut etiam, intermittente. Atque in hoc ipso connubio varietas occurrit. Subinde cum inflammatoria febre alia febris simul exoritur, pari passu progreditur, atque una cum illa fatiscit. Alias febris illa adscititia effectus ipsius synochi imputris est, cum e. g. inflammatoria febris a causa singulari excitata corpus ad regnan-

nantem febrim epidemicam disponit, atque in eam transit. Neque id rarum omnino est, ex febre aut biliosa, aut pituitosa corpus primum occupante serius paulo inflammatoriam febrim progigni. Frequentiora utique sunt hæc inflammatoriæ febris connubia, quam simplex synochi imputris apparentia; ut ergo difficilius sit utriusque febris miscelam, ob symptomatum copiam atque varietatem, exacte æstimare; periculum majus immineat, vi naturæ medicatrice contra diversas febres extimulata; atque ob eandem rationem medendi methodus majoribus semper difficultatibus prematur.

Diversissima complicationis exempla habentur. Nam & biliosa febris frequentissime inflammationem junctam habet. Atque omnia ferme exanthematum genera inflammatione stipantur. Prima variolarum febris plerumque inflammatoria; morbili nostris in terris vix non semper peripneumonicam affectionem præferunt. Vidimus in schola clinica in febribus maxime inflammatoriis miliare exanthema, atque petechias. Ex hac observatione practitorum lites, an, & quo tempore in his febribus exanthematicis, antiphlogistica methodus adhibenda sit, dirimendæ sunt.

Quam.

Quamvis nunc enarrata synochi imputris cum aliis affectionibus connubia neque difficilem admodum habeant diagnosin, neque medendi methodum reddant magis intricatam; est tamen alia adhuc febris inflammatorix conjunctio, quæ non nisi ab oculatissimo medico dignoscitur, atque cognita etiam medelam sæpe nullam admittit: conjunctio nempe synochi imputris cum febre putrida. At difficillimum est *veram* inflammatorix febris *cum putrida* complicationem ab *apparente* connubio dignoscere; non raro enim synochus imputris *larvam putridæ* febris induit, tunc maxime, si phlogosis aut a bile admixta, aut a rheumatica materie acrior atque malignior fuerit reddita. Amplam elapsa hyeme nanciscebamur occasionem larvam hanc intuendi, cum passim regnaret inflammatoria febris, non sincera, sed rheumaticæ indolis, non absque omni tamen bilioso vitio. Multis medicorum sub larva putridæ febris impostuit hæc synochus imputris, ut operæ pretium sit, notas illas exponere, quibus medici seducti antisepticam medicinam faciebant; erant autem ferme sequentia symptomata.

1. Peculiaris capitis affectio, ut vertiginosi, temulenti mox in initio essent ægri,

I

aut

aut suæ fortis omnino incurii, quæ animi indifferentia non a nativa temperie, sed a morbi vi fuerat inducta.

2. Pulsuum debilitas; aut naturalis ferme celeritas, reliquis morbi symptomatibus, utpote gravibus, non respondens.

3. Petechiarum copiosa eruptio, febrium putridarum indivulsa comes.

Interest sane plurimum, exacte perpendere, an ex horum symptomatum præsentia febrim putridam adesse recte existimes, ut ab iis solis remediorum antisepticorum usus indicetur. Ut autem ab illa gravi encephali affectione ordiar, ea in biliosis etiam aut pituitosis febribus nonnunquam observatur, ut id symptoma febris putridæ proprium non sit. In nostris ægris, quorum plurimi in schola clinica, atque etiam in urbe decumbebant, non inasolens erat hoc symptoma, atque non sine ratione, urinis præcipue parcis, alvoque segniore, metum ruentis ad encephalum materiæ, injiciebat. Emollientissima methodo hanc metastasin avertere nitebamur, atque in quibusdam ægris ferme jam factam revocare feliciter contigit. Vidimus sola antiphlogistica methodo sensim redire animum, ægrosque, qui initio proprii corporis imbecillita-

tem non perferant, de maxima dedolatione quærelas agere; liberato enim ab humorum pondere encephalo, sensus etiam ipsius morbi rediit.

Alia decepatrix nota in pulsu debili habebatur. Fuerunt enim ægri, qui cum in nosocomium venerant, non tantum naturali haud celeriore, sed omnino debiliore pulsum exhibuere. At quis nescit: in viscerum, præcipue abdominalium, inflammationibus *fitiam* ab initio sæpe pulsum debilitatem adesse, secta autem vena eosdem pulsus magis, magisque evolvi, atque plenos duosque reddi? an est cur miremur, in synocho imputri, absentibus topicis inflammationibus, idem posse contingere? tunc nempe, uti præclare *Sydenhamus* ait, *cum natura a primo morbi impetu quasi oppressa devictaque non satis valida est, ut symptomata regularia & magnitudini morbi consona exferat; omnia vere phœnomena prorsus sunt anomala.* Etenim perturbata œconomia animali, & quasi disjecta, febris exinde deprimitur, quæ obtinente genuino *Naturæ* ductu, vigere solet. Cujus rei experimentum haud vulgare occurrisse mihi memini multis abhinc annis, in juvene quodam, ad quem accersebar. Quamvis enim fer-

me animam agere videretur ille, calor tamen in externis corporis partibus ita ad tactum sentiebatur temperatus, ut fidem mihi derogarent adstantes amici, quoties afferebam eum febre laborare, quæ ob sanguinis oppressio- nem (cujus mole, exitu negato, quasi strangularetur) se explicare & ostendere palam nequibat: quod si venam inciderent, febrem illico satis violentam statim animadverterent.

Aperta vena, & sanguine paulo copiosius ducto, emicuit febris, quæ vehementiorem mihi nondum videre contigit, quæ non nisi tertiæ quartæve demum phlebotomiæ cessit. a)

Idem in morbis inflammatoriis thoracis obser- vavit *Huxhamus*: haud raro autem contingit, ut pulsus in ipsis principiis obscurus & op- pressus, inordinatus, tardus, & nonnunquam intermittens videatur; ut ægrotus eodem tem- pore de magna debilitate, atque oppressione conqueratur: quæ quidem omnia sanguinis detractionem interdicere videntur: pectoris tamen gravitas, spirandi difficultas, anxietas major, & æstus circa præcordia, eam aperte postulant — cuncta hæc sæpe juniores vexant medicos. Quibus vero perpendendum esset, talem subitaneum virium, spirituum, pulsus- que defectum ortum suum non a sanguinis

inopia trahere, cum morbi per aliquot horas, aut per unum alterumve diem durationem liquidum vitale insigni ratione exhaustum se, vix asseri queat. Tali profecto in casu non sanguinis defectus, sed nimia ejus copia præcipua horum symptomatum est causa. Humoribus enim aggravata, & ultra justum tonum distenta vasa sanguifera, tanto vigore, quantum sufficit, agere nequeunt. Æquilibrio solida inter & fluida non satis conservato, vasa moventia sanguinem vi conveniente propellere minus valent; pari fere ratione, ut nimium syringæ embolo oppositum pondus ejus liberam impedit actionem. b)

a) Sydenham, op. c. 541.

b) Huxham, oper. T. II. p. 106.

Ultimum tandem symptoma, quo perterriti medici veterani, atque juniores, contra putredinem ad arma clamabant, petechiale exanthema fuit, quod primis diebus totum sæpe corpus occupabat. At non tanta est horum exanthematum dignitas, ut iis apparentibus tam generosam adhibeamus medicinam. Præterquam enim, quod in aliis etiam febrium generibus erumpant, ubi absque antiseptis remediis ægri convalescunt a), ita vel a sola inflammationis vehementia horum exanthe-

matum originem non unquam derivandam esse nullus dubito. Scimus enim calidiore regimine perſæpe *factitias* oriri *petechias*. Cur id, quod artis opus est, non a *Natura* ipsa, a febrili causa nimium exstimulata, poterit produci? *Sydenhamus* quoque has efflorescentias inflammationi, ægri sanguini jam diu plus satis a febre accenso superinductæ attribuit b). Exemplum adfert idem auctor: stante hac constitutione (inflammatoria nempe) accersabar ad virum doctissimum *D. Morrice* hac febre cum effusissimis sudoribus, & frequentibus petechiis laborantem: consentientibus aliis aliquot medicis, utriusque nostrum familiaribus, vena secta fuit; surrexit e lecto, abterso primo sudore; medicamentis & diæta refrigerantibus usus est præsentissimo cum levamine, multis malis, atque periculosis symptomatis mox difflatis; & cum eidem methodo insisteret, intra paucos dies sanitati restitutus est. Scio equidem, *Riverio*, qui in praxi medica L. 16. S. 3. petechias pro symptomate tantum habebat, duplicem a *Ludwigio* allatam petechiarum distinctionem a *Cl. Selle* c) opponi: *unam* nempe speciem macularum irregularium, rubellarum, mox in initio apparentium: *alteram* autem macularum lividarum,

atque in ultimo morbi tantum stadio accedentium. Verum si etiam hoc discrimen experientia esset confirmatum, nihil tamen ad diagnosin febris putridæ conferret medico, cum non ab initio, ubi tamen medendi methodus est constituenda, sed approximante jamjam morte prodeant. Miror, meris cutaneis efflorescentiis, quarum eruptio, color, evanescencia plus minusve mutationibus est obnoxia, medicos ad dignoscendam febrem putridam voluisse uti. Multiplici observatione, præeunte *Stollio*, sum edoctus, petechias omnibus febribus posse jungi; quamvis hoc verum sit, uti miliaria in pituitosa febre, ita petechiale exanthema in biliosis febribus frequentius observari. Neque unquam ob petechias aliam medendi methodum adhibuimus, quam quæ a *febre principe* fuerat indicata.

a) Ill. Strack, de morbo cum petechiis.

b) Sydenham. oper. 540. — 168.

c) Rudimenta Pyretolog. p. 183.

Atque in ipsis etiam putridis morbis viscera thoracis atque abdominis vere inflam-
 mari, cadaverum sectionibus constat. Vidi-
 mus in puella, quæ febre apparenter putri-
 dissima decumbebat, pulmonem dirissime in-
 flammatum a). *Fr. Hoffmannus* b) describit fe-

febrim putridam gastricam, in qua viscera post mortem inflammata & sphacelata vidit. Hujus indolis epidemicarum febrium descriptionem *Malouin* c) dedit, in quibus gravissimas post mortem viscerum inflammationes observavit. Scio equidem occultas has inflammationes a quibusdam negari, quibus tamen *Cl. Wienholdt* d) præclare respondit. „Eorum causa, qui existimare possent, has inflammationes vel stases potius a debilitate venarum ortas, & in agone productas esse, aliis argumentis omissis, id tantum urgere mihi liceat, in hisce cadaveribus, quæ *Malouin* secuit, ulcuscula plura in intestinis conspicua, & crusta illa gelatinosa intestina obtecta fuisse, quam *illustr. Hænius* & alii egregii viri in inflammatis partibus post mortem sæpe videntur. *Ils etoient, dicit Malouin, parsemés des ulceres, & leur partie veloutée etoit fardue d'une espece de glaire*, quæ satis manifeste testantur, veris inflammationibus annumerandas esse, & diu jam ante mortem adfuisse. “

a) In mea sylloge observat.

b) Fr. Hoffmann. diss. de febre maligna 1699. in suppl.

c) *Malouin* memoires de l'academie des sciences de Paris 1743. p. 52.

d) *Cl. Wienholdt* diss. de inflammationibus occultis. Götting. 1772.

Difficillima certè in his occultis inflammationibus diagnosi. Febris enim sæpe ad sensum mitis; nulla de dolore quærela, præcipue, si encephalon affectum sit. Hinc in morbis putridis accuratissimum respirationis, atque hypochondriorum examen, ut de statu & pulmonum, & viscerum abdominalium recte judicemus. Sæpe rudiori abdominis tactu, ægri signa doloris edunt; parvæ, exploratoriæ venæ sectiones, & emollientissima methodus optima sunt contra septicas ejusmodi inflammationis remedia. Plurimos viri ægros hac methodo a *Stollia* feliciter salvatos, qui antiseptico apparatus certo perierunt.

FEBRIS INFLAMMATORIA UNIVERSALIS, ET CUM TOPICA INFLAMMATIONE.

Febris inflammatoria, seu simplex, seu composita, duas sub se comprehendit species. Prior species exhibet diathesin inflammatoriam per universam massam sanguinis dispersam. Altera species non intra humorum massam solummodo consistit, sed in alia etiam viscera, aliasque partes humani corporis incumbit; illa *universalis*, hæc *singularis* audit.

dit. A loci diverſitate variis nominibus inſignis febris inflammatoria ſingularis e. g. Phrenitis, ſi cerebrum; angina multiplex, peripneumonia, gaſtritis &c. prout hæc illave organa læduntur. Inflammationes autem, quæ in partibus contingunt, aut cum febre ſimul apparent, aut illam prius ſubortam ſequuntur, atque *ſymptomaticam* ſingularis inflammationes ſpeciem ſiſtunt. Quamvis autem diverſæ viſcerum aut aliarum partium inflammationes eandem cum febre inflammatoria univerſali medendi methodum, ſcilicet inflammatoriam habeant, ſolenter tamen oportet in loca inflammata inquirere, cum pro diverſitate læſarum partium, varius modus ſit applicandi remedia, variuſque inflammationum eventus.

EXITUS FEBRIS INFLAMMATORIÆ.

Solet autem ſynochus imputris, ut omnis morbus, varios habere exitus, atque eos modo non unico; nempe:

In *Sanitatem*

lyſi

crifi ſalvatori

ſudoribus

hæ-

hæmorrhagiis

urina

diarrhæa

abscessu externo

In mortem

magnitudine inflammationis

crisi erronea

abscessu interno

gangræna

In morbos alios

De singulis nunc sermo instituendus.

L Y S I S.

Seu *benigna resolutio*. Hanc expectare licet, si causa levior febrem inflammatoriam excitavit; si symptomata febris mitiora apparent, febris ipsa non diu duraverit, corpus euchymum sit.

CRISIS PER SUDORES.

Paucis, qui ex synocho imputri decumbant ægri, ea contingit felicitas, ut phlogistica labes sensim sine sensu subacta, solutaque, sine luculenta naturæ medicatricis contentione e corpore eliminetur. At multo
fre,

frequentius, prægressa quadam naturæ lucta, devicta materies morbi, humorum vehiculo vario, viisque variis, evacuatur. Quæcunque autem fiunt criticæ evacuationes, communes *bonitatis* notas habent, quæ spem sanitatis futuræ adferunt: Evacuatio enim, ut critica possit appellari, coctionem sequitur, diebus, quas Antiquitas criticas dixit, accidit, & morbi levamen inducit.

Inter bonas crises, quibus synochus imputris in sanitatem terminatur, crisis per sudores frequenter accidit, tunc præcipue, si suppressa materia transpirabili ortum duxit, aut ad indolem inflammationis rheumaticæ proprius accedat.

Prænantiant instantem sudorem criticum sequentia: pulsus mollis & undosus, inciduus, (id est, icribus successive crescendo fortioribus.) Cutis pariter mollis, tumidula, & pruriens modice; aliæ excretiones, maxime urinae, parvæ. Subinde una est leve delirium, & levicula horripilatio.

Sudor, ut criticus sit, debet esse post morbi *αχμην*, levans, universalis, per totum corpus æqualis, calens, non nimius.

Sudor in morbi principio, tunc solummodo bonus est, si febris sit a perspirabili
sup.

ppreffo, a miasmate aliquo admodum vo-
cili fuppreffo, a materie variolofa.

Sudores plerumque & antecedunt, &
frequentur crifes & criticas evacuationes.

CRISIS PER HÆMORRHAGIAS.

Solemnior februm inflammatoriarum cri-
fis, hæmorrhagiis per loca congrua fubortis,
occidit. Tribus præcipue viis fluxus hic
anguineus prorumpit; atque triplex hæmorr-
hagiæ criticæ genus conftituit.

Hæmorrhagia narium.

Hæmorrhoides,

Catamenia.

Hæmorrhagiam narium criticam præno-
nt fequentia: rubor oculorum, rubefcens
oculorum, lachrymæ involuntariæ, fensus ponde-
ris circa tempora, preffio circa radicem na-
ris, ejusque fluxus & robur, cum narium pru-
ritu; dolor pulfatorius fyncipitis, ejus gravi-
tas; anxietas & tenfio præcordiorum; dolor
antivus nuchæ; vifus obfcuratio, tinnitus
narium, carotidum & temporalium pulfatio,
pulfus fubinde dicrotus.

Cave tamen, ne symptomata magis affectu encephali, habeas pro signis hæmorrhagiarum criticarum nuntiantibus.

In hæmorrhoidario alias ægro, dolor in regione lumbari, dorsoque, nucha, ardens, tractivus, pulsans: frequens dijiciendi cœnatus & micturitio; putritus ad anum, & circa scrotum; præcordiorum, maxime hypochondrii dextri dolor tensivus, & circa cardiacam, instare notant fluxum per hæmorrhoides criticum, vel & per vesicam, utut rarissime, ruptis nempe vesicæ hæmorrhoidibus.

Nonnunquam his symptomatibus præsentibus, non per hæmorrhoides, sed *uterum* sanguis fluit, ita, ut catamenia critica evadant, si modo incidat, aut proxime instet, tempus catameniorum.

Sed nota 1. crises per hæmorrhagias plerumque solum fieri in morbis mere inflammatoriis, in aliis autem febribus rarius, & tunc ne quidem sufficere. 2. catameniorum fluxum esse sæpe *mere accidentalem*, & si anticipet, *mere symptomaticum*.

Egregie utilitatem hæmorrhagiarum illustrat *Herbenstreit* a) „ oportet autem hæmorrhagias, uti alias quascunque evacuationes criticas, si hunc titulum tueri volunt,

virtutibus pollere istis, quæ excretionem aliam ornant, effectu, qui in euphoria ægro consistit commodo, maturitate, quæ ad legitimum morbi tempus refertur, & sufficiente copia: quod si enim ista desunt, magis ægrorum incommodo sanguis fluet. Causosum sanguinis fluxum febres ardentes vocant, eumque vel statim a principio, vel aliquo illorum dierum, quos experientia magis in conficiendis morbis acutis vim habere docuit. Uti enim status inflammatorius viscerum hoc ipso avertitur, vel præsens mitigatur, totius vis morbi frangitur, & reliquis evacuationibus, mitescendo æstu, sudore, urinæ turbidæ, via sternitur; ita hæmorrhagia symptomatis quibusdam, dolori aurium, uriditati febrili, capitis doloribus, vertigini, spinæ doloribus, & asthmatis præsentaneum affert solatium. “

a) Herbenstreit Palæolog. p. 366.

CRISIS PER URINAM.

Urinæ, quæ ante coctionis tempora, parvæ, atque flammæ fuerant; coctione præterita sæpius largius fluunt, morbumque solvunt sedimento lateritio, aut rubello deposito.

Uri-

Urinas criticas prænotant tensio dolorifica, pondus hypogastrii & regionis lumbaris; itemque micturitio frequens. Siti ineterim, cute sicca, & sicca lingua.

DIARRHÆA.

Rarius crises contingunt per alvum; atque tunc ferme, si materies, quæ per sudores atque urinas debuisset secedere, ob natum alicubi impedimentum, ad hanc potius viam determinatur.

Diarrhæam criticam præcedunt: leviores dolores colici, murmura, flatus; tensio & elatio hypochondriorum, dolor lumborum, urinæ parcæ; subinde pulsus intermittens; lingua subinde tremela, humectata, ubi antea fuerat sicca.

Observamus subinde in synocho impetri diarrhæam a solo stimulo inflammatorio intestina irritante, seu, ut cum Sydenhamo loquar, a *radiis* inflammatoriis in intestina inversis. Nihil huic profluvio æque conducit, ac venæ sectio, & sanguinis contemperatio. a)

a) Sydenham p. 168.

ABSCESSUS.

Aliusexitus synochi imputris fit per *abscessus*. Si id in partibus externis contingat, ut materiam morbosam maturare, atque puri exitum conciliare possis, sanitas hoc modo restituitur.

Abscessum futurum alicubi prænuntiant: color, rubor, tensio, tumor alicujus partis, aut impedita aliquantum visceris actio; febri- cula cum horre suborta.

Ègregie hoc imperfectæ coctionis opus, *abscessus nempe per materiam, Herbenstreit a)* exponit. „ alia est naturæ ad motus criticos destinatio, si non tam propter humores immo- tos atque tenaces, sed propterea, quod plus fluidi vasis insit, quam quod capi ab illis, & circumduci possit, & propter plethoram seu sanguinis, seu feri, sive totius hominis, sive quorundam ejus viscerum, actiones variæ læ- untur. Tunc enim, ne quid eorum, quæ propter plethoram fieri possunt, ac solent, eveniat, evacuationes, quæ humori respon- dent, per motus singulares, ad hunc finem prospicientes, instituuntur, & eo usque con- tinuantur, donec mensuræ inter solida & fluida æqualitas restituta sit. Ille autem, qui vi-

ribus vitæ datus est, impetus, efficere haud semper potest, ut necessaria humorum versus locos debitos destinationes, sufficientesque eorum fluxiones celebrentur quam expeditissime; nam excernendorum copia, & organorum ineptitudo, quo minus fieri possit, quod factu opus est, vehementer sæpe impediunt. Fit ergo secundarium quoddam opus, quod excretioni utcumque æquivalet, ut, qui secedere profus nequeunt humores, per totum diffundantur hominem, & ad alias ejus partes transferantur. Incerta omnino, vaga, atque lubrica est humoris ejusmodi morbofi, qui per debitum sibi organon expurgari haud potuit, destinatio. — Neutiquam autem fortuitus ille est casus, ut perinde sit, quorsumcunque malus humor vergat, nec etiam soli naturæ voluntati, quamvis facultas ista principio vitali deneganda profus haud est, ille eventus tribuitur, sed mechanicæ, cur illud fiat, rationes subsunt. Quodsi enim, quocunque vel regiminis, vel therapia peccato, vel insufficiente ad motus robore vitali, vel excernendorum copia, crisis legitima evacuatione debita haud contingit, transfluunt retenta, & in partes magis imbecillas deferuntur. Quapropter vel ad glandulas, vel ad

ex-

extrema, utpote quibus textura laxior per
indolem suam data est, convertitur humoris
residuum. Major tamen semper est morbi
metastasin passi difficultas; nam vel imperfe-
cta illa crisis est, vel omnino perniciofa. “

a) Herbenstreit l. c. p. 247.

Exemplum critici talis abscessus *Swietenius*
adfert. a) In febribus aliquando observatur, ve-
rumpus, & magna quidem copia deponi satis su-
bito in quasdam partes corporis, atque inde edu-
ctum fuisse, licet nulla inflammatio in his par-
tibus prægressa fuisset, & nulla signa docuissent
in aliis corporis locis pus illud collectum latuisse
prius, quod dein venis resorptum ad alia
loca deponi potuisset. Vidi hoc aliquoties,
& miratus fui; imprimis in muliere febre
continua laborante, quæ jam vigesimum diem
superaverat, & evasura videbatur, cum de-
clinaret morbus, & nulla terrificæ symptomæ
adessent. Subito enim de calore obtuso
brachii utriusque conqueri cepit, cum tamen
pridie nihil mali in his partibus percepisset:
atque lustrans sedulo has partes sensi sub in-
tegramentis, quorum color non mutatus erat,
fluctuare magnam humoris copiam; apertura
facta exivit pus, & brevi depuratus fuit,
& consolidatus ille abscessus. Interim tamen

in toto morbi decursu nullam topicæ inflammationis, vel suppurationis notam in quadam corporis parte observare mihi licuit. Hinc credidi, causam materialem febris per febrim sic subigi, & mutari posse, ut puris analogam naturam acquirat, licet adhuc cum reliquis humoribus per vasa fluat; & dein deponi illud pus jam factum in loca quædam corporis; non vero illud gigni in illis partibus corporis, in quibus collectum invenitur. Certe apud veteres medicos habentur plura, quæ non mediocriter huic opinioni favent. Apud *Hippocratem* b) „ sequentia leguntur. *Quæcunque vero febris longior fiat, salutariter tamen decumbente homine, neque dolore detinente ob inflammationem aliquam, neque ob ullam aliam evidentem causam, huic abscessus cum tumore & dolore ad articulum aliquem, maximeque in inferioribus partibus expectandus est. Magis autem oriuntur, & breviori tempore ejusmodi abscessus annis triginta junioribus. Susplicari autem oportet statim de abscessu in talibus, si viginti dies febris detinens superet. Et Galenus c) dixit: putredo autem humorum, quæ fit in vasis, similis est illi, quæ fit in inflammationibus, & abscessibus, & aliis tuberculis.* Bina

autem genera hujus putredinis esse dixit, & ex horum permissione aliud tertium varia specie existere, pro varia nempe horum binorum inter se proportione: alterum nempe fieri vincente natura, alterum vero devicta. Vincente quidem natura, uti in inflammationibus, & tuberculosis omnibus tumoribus, vixit; in humoribus autem arteriarum illud, quod subsidet in urinā, puri analogum. Hæc autem putredo non simpliciter putredo est, sed aliquid coctionis habet. Manente enim concoquente facultate vasorum, putrescens hinc humor ad talem alterationem deducitur. Ubi autem illud puri analogum cum sanguine fluens per urinas separabatur, expellebatur futuri abscessus materia: atque inde patet iterum ratio, quare *Hippocrates* dixerit: d) qui urinas tenues & crudas mejunt multo tempore, sique cætera, ut superfuturis, signa sunt, illis abscessum ad loca infra septum transversum exspectare oportet. Et contra: quibus spes est per articulos abscessum fore, liberat ab abscessu urina copiosa & crassa, & alba reddita, e)

a) Swieten Comment. T. II. p. 81.

b) Hipp. prognost. T. VIII. p. 676.

c) Galen de febribus. L. 1. c. 7. chartes. T. VII.

d) Idem prognost. chart. T. VIII, chart. p. 636.

e) Hipp. aph. 3. Sect. VI.

Ceterum de crisi, atque criticis evacuationibus in genere sequentia sunt notanda:

1. Si mutatio in sanitatem contingit, tunc morbo ad vigorem & *ακμην* veniente fiunt quaedam *evacuationes manifesta*, materię cujusdam, unde primo levamen, dein etiam plena morbi solutio fit. *Crisis* fieri tunc dicitur & *critica evacuatio*. Ea materies consideratur plerumque tanquam causa materialis morbi, tanquam fomes morbi. Et si forte nonnunquam sit febris potius effectus, generataque sit primum in decursu febris. Sed vei sic, nempe serius generata, nihilominus eliminari debet.
2. Raro una solum *via*, uno solum *modo*, uno solum *tempore* crisis & evacuatio critica contingit.
3. Dignoscimus evacuationem salutarem, *criticamque* a non critica per hoc, quod crisis, & evacuatio critica contingat morbo ad summum profecto, nunc vero mitescente.
4. Quamdiu morbus est in augmento, tamdiu dicitur crudus esse. Hinc patet, quid sit *cruditas* in morbo: major scilicet recessus a sanitate.
5. Ubi verbo morbus consistit, neque amplius augetur, dicimus incipere coctionem; &

tan-

tandem fieri *crisin*, *cœstique* evacuationem.

Crisis & evacuationes criticæ cadunt in tempus remissionis.

Exacerbatio consueta *crisin* præcedens solet esse omnium validissima plerumque, estque nota sub nomine perturbationis criticæ.

Ipsa evacuatio durat sæpe multis diebus consequentibus,

Crisis fiunt *perfectæ*, & *imperfectæ*; ubi scilicet non omnis materies evacuatur.

Imperfectæ crises generant aut *relapsus*, *recidivas*, aut morbos *chronicos*, non nisi nova suborta febre curandos. Sic male judicata intermittens obstructions relinquet, quæ optime tolluntur orta nova febre.

Rarius non crises legitimas observamus, diebus criticis alligatas; quia minus attentè observamus; quia methodo nimis drastica, nimis activa, passim utimur, ubi leniori medicina opus esset. Armati evacuationibus, vesicantibus, opio, alterantibus, aliisque, naturam medicatricem quotidie vexamus, turbamus. Medicinam indirectam, in generalibus versantem, non amplius novimus: secamus, urimus.

12. Ruri crebro comparent crisea, & exacte.
13. Etiam in *continuis* crises contingunt sæpe, non tantum in *remittentibus*; maxime in *biliofis*, etiam in *inflammatoriis*.
14. Quilibet paroxysmus intermittens *criticam* evacuationem habet. Ipsa intermittens e. g. tertiana, post quintum, aut sextum circuitum sæpe judicatur.
15. Allatæ nuncrationes sunt, cur crises tam raro compareant. Interim etiam aliæ suppetunt in laudem artis: sic in *febribus inflammatoriis* generosa methodus antiphlogistica cito benignam resolutionem efficit, sine notabili crisi. In *morbis biliofis*, in *faburralibus*, *faburralibus putridis*, materies toto morbi tempore eccoproticis, subinde purgante, emeticove subducitur paulo citius, quam ea molimina contingant, quæ sub nomine perturbationis criticæ, & criseos veniunt.
16. Hinc patet, non nimium fidendum esse diebus criticis ab Hippocrate observatis, cum & alii sæpe critici sint, & initium morbi non semper exacte sciatur.
17. Propter diem criticum instantem nil est omittendum, cujus *clavam* habeamus indicationem.

8. Nonnunquam morbus morbo judicatur, e. g. febris biliosa superveniente intermitte-
tente tertiana. Acuta quævis abscessu ali-
quo; superveniente peripneumonia, quæ
tamen plerumque lethalis evadit, ob vi-
rēs antea fractas.
9. Subinde febris febrim excipit, ita ut nul-
lo intermedio tempore biliosa in putridam
&c. commutetur, mutatione nonnunquam
vix animadvertenda, nisi a sagaci medico.
*Gravis observatio de transitu unius febris in
aliam.*
10. Nonnunquam febris morbo quodam chro-
nico sponte judicatur: scilicet parotide;
tumoribus glandularum colli, submaxilla-
rium infarctu hepatis, maxime tamen lie-
nis, diarrhæa chronica, arthritide; visus,
auditus læsione.
11. Subinde metastasi purulenta ad partes va-
rias, prout aliqua antea ægrotaverit. Sic
post variolas ad articulationes, oculos,
pulmonem &c.
12. Notum est illud *Hippocraticum*: *incertæ
prædictiones in acutis, sive ad vitam, sive
ad mortem*: videndum est, unde hæc in-
certitudo veniat.

Duplicem incertitudinis hujus fontem esse puto: *alterum, corporis prædispositionem individualement; alterum, ipsum morbi genium.* Teste observatione & Hippocrate, morbus ibi frigitur, ubi quis partem habuerit ante debiliorem, illuc morbi materies decumbit. Ea partis alicujus præexistens debilitas, infarctus, transmittendæ materiæ impotentia, ut plurimum a medico nescitur, neque sciri potest. In exemplo defluxionis catarrhosæ in debili pulmone, hæmoptoico homine, materiæ arthiticæ ad caput.

Morbi genius. Non quævis febris æque in depositiones aut crises erroneas proclivis est. Sic inflammatoria simplex, & impermixta benignissimus morbus est, & vix unquam has evacuantes crises facit. Videtur vitium esse potius partium solidarum, quam fluidarum. Morbus plerumque benigne resolvitur, sine notabili humoris cujusdam morbidi excretionem. Aliter vero se res habet in febribus inflammatoriis compositis.

In biliosis præexistens causa materialis febris potius est in fluidis, in abundanti humore biliformi secundarum viarum. Plus hic periculi est, majorque metus criseos erroneæ. Quis enim promittat facile ægro suo, se esse

fe-

ecturum, ut omnis humor alienus, bilifor-
 nis ad loca secretoria & excretoria defera-
 er; ut nihil impingat, impactam hæreat in
 uscus quoddam nobile, fors antea minus per-
 ium? Hinc mortes in simplici biliosa apople-
 ticæ, suffocantes; hinc ancipites parotides.
 eadem ratio in putridis, ubi causa materia-
 as videtur & in solidis, eorumque torpore,
 in fluidis alteratis, morbidisque. Frequenti-
 ores hic, funestæque sunt depositiones.

In rheumaticis arthriticisque, simplicibus
 e compositis, frequentissima crisis erronea est.
 morbifica materies persæpe, & ex suo ge-
 nio vaga est, & indiscriminatim partemquam-
 unque occupat. Uti nunc corpus, hora
 post genu; dein humerus dolet a materia
 rheumatica, ita depositio æque facili negotio
 in encephalum, fauces, thoracem &c. ver-
 titur, eventu inopinato.

Non mihi quis oggerat, in manu meden-
 sis esse, has & prævertere, & præsentis
 am certo amovere. At omnis ferme mede-
 ra indirecta est, sæpe impar. Equidem talia
 vulchre & certo curantur, *ex cathedra*; ut
 qui præcepta magistrorum hanferit ex cathe-
 dra, nil amplius metuat, sed sui plenus, &
 omnipotenti suæ scientiæ confisus, contemp-

tor eorum omnium, qui tanta & talia non possunt ad lectos ægrorum accedat, ut ibidem naturæ viribus imperet, & dominetur.

Verum infelix, si modo cor illi sapiat, cito dejicietur a supremo scientiæ suæ putatiæ fastu, a suo naturæ imperio. Cespitabit, & hærebit in notissimis, & quotidianis, & multum temporis teret, multa fastidia devorabit, multa leget, & meditabitur, donec circumscriptos artis limites, & angustos domini sui fines, donec moderate sapere discat. Atque hæc ei fortuna continget, si ab animi dotibus, si a scientiis auxiliatricibus sit instructissimus antea; si ad meditationes instituendas animumabilem afferrat.

En quoddam medicorum criterium: Si videritis medicum superbum, jactatorem, & qui quasi naturæ jura dare consuerit; si videritis eum aliorum contemptorem; si alieni consilii non amantem, quin imo indocilem, præfidentem; eum prænuntiate satis certo ex cathedra solum instructum, qui ægros suos oculis aut nullis viderit, aut viderit perfunctorie, aut etiam in plurimis, quos forte viderat, vidisse, si non nihil, at certe paucissimum.

INFLAMMATIONIS MAGNITUDO.

Si morbus a causis vehementissimis, in omine acris humoribus repleto; producta, que mala insuper medela accesserit, vires naturæ medicatrices subigendo morbo impares, materiam morbosam neque coquere, neque per vias congruas eliminare possunt. *Ætium* tunc in principio sæpe, ac vigore morbi pereunt.

CRISIS ERRONEA.

Alia criseos imperfectæ species habetur, cum lymphæ coagulabilis transsudans modo erroneo cavum quoddam corporis replet. Ex his hic inflammationum a *Stollio* & *Cullenio* observatus, subitanæ sæpe mortis, atque tronicorum malorum causa existit. Si enim repente magna copia lymphæ coagulabilis in cavum aliquod transsudat, atque contenta viscera opprimit, mors cito sequitur. Nonnunquam suppurationis universalis species in his febribus post mortem deprehenditur, dum omnia viscera humore puriformi oblecta inveniuntur. Et quidem sæpe in istis locis hæc materia reperitur, ubi alias lymphæ secernitur.

tur. b) Si autem sensim, atque parviori copia hæc crisis erronea contingit, varia nascuntur viscerum cohæsiones, atque præternaturalia per pseudomembranas vincula. c) Ulterior de hac criseos erroneæ specie loquendi occasio erit, cum de singulis viscerum inflammationibus agetur.

a) Cullen Anfangsgründe der praktischen Arznei. Th. I. S. 170.

b) Celeberrimus Selle rudimenta pyretologiae. 1786. p. 107.

c) Cl. Blumenbach. institut. physiol. §. 19.

ABSCESSUS INTERNUS.

Nonnunquam id accidit infortunium, ut in internis partibus abscessus oriantur, eo certius mortem inferentes, cum & nobiliora viscera occupent, neque ars puri exitum possit conciliare.

GANGRÆNA.

Funestissimus exitus febris inflammatoriae gangræna est. Instantem timeas, si dolor atque calor urgent, neque ulla resolutio, nullaque luculenta crisis contigerit. Illam adesse scito, si dolor subito evanescat, pulsus

ce.

celer, parvus, omni modo irregularis. Per-
tentus sit medicus in dignoscenda gangræ-
a. Doloris enim absentia, animus tranquil-
lus, superstitie sola brevi respiratione, &
magna, ob superatum, ut credunt, pericu-
lum, hilaritas, minus attentos persæpe fallunt,
cum instante jam ob præsentem gangrænam
morte, salutem proxime secuturam promit-
tant. a)

a) Stoll rat. med. T, I, p. 180.

EXITUS IN ALIOS MORBOS.

Varia febris intensio, atque complicatio
versam quoque visceribus labem infert, a
febre etiam sanata, superstitem. Sic a ma-
terie phlogistica ad pulmones delata, chroni-
ca sæpe spirandi difficultas, & præternatura-
lis pleuræ cum pulmonibus cohælio oritur.

Præter hos nunc enarratos febris inflam-
matorie exitus *Scirrbus* etiam a *Boerhavio*
notatur; verum recte celeberrimus *Cullen*
monuit, rarius id contingere, neque ab in-
flammationis natura, sed a fabrica læsæ par-
tis, quæ ut plurimum glandulosa est, hunc
Effectum produci. a)

a) Cullen Anfangsgründe der prakt. Arzney T. I,
S, 163.

Com-

Composita inflammatoria febris non hoc modo, sed alios etiam exitus habet, qui in conjunctis his febribus observari solent. Pone enim inflammatoriæ febrî biliosam junctam esse, omnes tunc illi exitus expectandi sunt, qui a materia biliformi exitum quærente producantur.

Id sæpissime in schola clinica observavimus, febrem cardinalem, cum jam in summa esset declinatione, sensim in aliam febrem proximæ constitutione desinere. Sic inflammatoriam febrem sæpissime vidimus in pituitosam transiisse.

DE PROGNOSE FEBRIUM IN GENERE.

Prognosin synochi imputris, tum simplicis, tum compositi Auctor §. 58. & 66. proposuit, quæ nullam requirit explicationem: De prognosi febrium in genere anno 1784. ita prælegit *Stollus*.

Prognosis est illa scientia, qua medicus exitum morbi prævidet, prævisum præcidit. Prognosis medici opus est exercitatissimi, & artis summa.

Ea vero scientia est necessaria, quia, qui futura prævidet, melius medebitur, multis
pra-

ravis symptomatibus obviam eundo, exitum prævum prævertendo. Qui futura prævidet, præsentia quoque clarius pervidet. In-terest famæ medicis, ægro, ægri cognatis, amicisque referre, quis morbi eventus sit futurus,

Prognosis petitur ex sequentibus fontibus:

1. ex cognita natura febris.
2. ex cognita epidemiæ indole.
3. ex ætate, sexu, sexus conditione, morbis præcedentibus, complicatis.
4. ex consideratione functionum variarum, plus minusve læsarum.

Ex cognita natura febris. Sic febris inflammatoria simplex & universalis minus est periculosa aliis continuis febribus; minus quoque periculosa, quam si simul topica alicujus visceris sit inflammatio. Febris inflammatoria cum topica alicujus partis inflammatione minus aut magis est periculosa, quo pars inflammata minus aut magis est ad vitam necessaria. Phrenitis, angina tonsillarum, œsophagitis, capitis asperæ arteriæ, pleuritis, peripneumonia unius aut utriusque lateris præ ceteris inflammationibus magis funestæ. Biliosa simplex melior est putrida febre. Variolæ orbilis pejores.

L

Sed

Sed *secundus* fons est prognoseos *notatio* *epidemiæ*. Si enim videris hunc vel illum exitum crebriorem, inde prognosin ex parte deducere poteris. Sic dyffenteriz anni 1776. erant curatu facillimæ 1781. vero difficiles. Febres hujus anni (1783.) continuæ non difficiles curatu.

Ex atate, sexu, sexus conditione &c. Sic dyffenteriz infantum pejores illis adultorum; convulsiones infantum frequentiores, minus tamen malæ. Quartanæ senecionum longæ. Sputum cruentum ab 18. anno ad 35. periculosius; maxime in prædispositis. Sputum cruentum cum febre pejus quam sine febre, pejus in viris quam fœminis, minus periculosum, si ab arthritide, ab hæmorrhoidibus. Morbi acuti virorum rariores, sed graviores, & sæpius funesti; sputum cruentum in sexu muliebri minus periculosum. Periculosa acutæ recidiva. Periculosior febris complicata, quam simplex. &c. Plura huc pertinentia occurrent, ubi singulas febres principales seorsim pertractabimus. Nunc *quartum* fontem prognoseos exponam, scilicet considerationem *functionum diversimode læsarum*.

Id solum nota, plura signa & integram eorundem collectionem esse considerandam

atque ponderandam. Facies, oculi, lingua, respirationis conditio, somnus aut vigilantiæ, mentis conditio, auditus, visus, tactus, pulsus, vires vitales, animales, naturales, sitis, urina, alvus, cutis conditio, ipsius ægri sensus de morbi gravitate vel levitate &c.

Ad prognosin rite formandam omnium maxime consideranda est *respiratio*. Hæc si naturalis sit, plurimum confert ad salutem. Respiratio brevis, intercisa, accelerata in morbis non pulmonum mala valde; maxime in putridis, ubi tunc plerumque depositio vel ad caput vel ad thoracem est facta.

Pulsus post respirationem considerandus notissimum, utut multis fallaciis sit obnoxius & multis modis *accidentalibus* turbetur. Sic pulsus puerorum celerrimus sæpe ab exigua causa, levissima febre, terrore, clamore. Pulsus senum tardus, sæpe intermittens. Pulsus stantium, sedentium, semierectorum variat. Pulsus irritabilium, metu suspensorum, territorum primo medici accessu. Pulsus parvus ob parvitatem artelæ, ob ejus profundiorum situm. Naturalis debilitas in hypochondriacis, naturalis celeritas. Pulsus in loco alieno, arteria aliam viam legente; hinc in utroque carpo tangendus pulsus. Pul-

pus acute dolentium parvus; fictiti e debilis pulsus entericorum, subinde cum frigore extremorum. Pulsus veluti naturalis in febre putrida, maligna nonnunquam.

Interim tamen pulsus plurima docet, consideratis semper prædictis anomaliis. Cum autem comparari pulsus non possit cum eo, qui fuit in sanitate, comparari debet cum eo, qui fuerat in prima visitatione.

Mentis alacritas consueta boni ominis est, atque inde quoque formari feliciter prognosif potest: *consuetam alacritatem* dixi, cum aucta & non consueta mentis alacritas sæpe signum sit imminentis delirii.

Timitidas, quærelæ, morbi que tolerantia difficilior, atque ægri impatientia, si a morbo ejusque vi proveniat, non suppeditat bonam prognosin: Si vero sit ob assuetam meticolositatem, uti in irritabilioribus, ditioribus, viris antea semper sanis & robustis, non est mali ominis.

Spes convalescentiæ boni ominis, exceptis phthysicis, qui semper, utut frustra, bene sperant. Mira est observatio, eaque fere constans, phthysycos bene semper sperare, utut conclamatos. Spes morbum fallit atque delinit. Desperatio in hypochondria-

driacis. Spes convalescentiæ & indolentia post graves dolores, cum frigore extremorum & facie *Hippocratica*, letalis.

Quærelæ multæ, graves, assiluxæ, in morbo longo, corpore ceterum non multum ad speciem multato, significat *materiem arthriticam* latere.

Sunt, qui ob levem febrim, in quolibet paroxismo intermittentis mox delirant: hoc ñdiosyncrasîæ debetur.

Communiora prava signa sequentia:

Pulsus debilis parvus, & valde acce-
leratus, seu debilissime & celerrime micans.
Pulsus fortis, durusque & simul celerrimus.
Primus gangrænam, alter depositionem ad en-
cephalon notat, junctusque est cum respira-
tione cita, parva, abdominali.

Pulsus summopere varius, formicans,
subinde remittens, intermittens, repens, tar-
sus, acceleratus.

Leipöthymîæ absque causa consueta.

Urina tenuis & parca, nigra, cum sedi-
mento nigro, profunde rubra, icterica in mor-
bis non hepaticis.

Respiratio tarda, laboriosa; cita & par-
ca; inæqualis, duplicata, uno latere peracta,
ab-

abdominales; tarda & sublimis, stertorosa, sibilosa, fervens, stridens.

Hypochondria elata, tympanitica & dolentia.

Lingua arida, scabra, fissa, fuliginosa, contracta, tremula, porrigi impotens, frigida, retracta, prærubra, livida, nigra, aphtosa.

Deglutitio læsa sine vitio apparente, difficilis, cum periculo suffocationis peracta; sonora, bolo veluti ex alto delabente: vix ullus hoc signo præsentente convaluit.

Ungues, nasus, labia, palpebræ livescentes, cærulescentes.

Oculi detorti & obliqua tuentes, semiaperti, albo prospectante, mucosi, admota luce insensiles, immobiles, subflavi, subrubri, virescentes, refugientes intra orbitam, & lucis impatientes; vitrei; visus privatio.

Fœtor soli ægro, non autem adstantibus perceptibilis, assiduus. Fœtor vere cadaverosus, observandus adstantibus.

Sudores frigidi, viscidi, in magnas guttas collecti; partiales capitis; colli & circa clavicularas, thoracis, immoderati. Excipe sudores hypochondriacorum.

Hæmorrhagiæ nimix per loca incongrua, pulmones, ventriculum, alvum, systema uro-
poeiticum, uti in pessimis variolis.

Alvus nimia atque exhauriens, non si-
cenda, nigra, cadaverosa, cruenta, invita,
sine sensu peculiari corporis, animique de-
fectio in homine non pusillanimi. Excipe ta-
men hypochondriacos.

Ingens dedolatio omnium artuum; in-
differentia.

Tremor artuum, maxime ad contactum,
veluti refugientium.

Agrypnia assidua; somnolentia assidua.
Tingulus. Assidua deliria.

Stridor dentium; nisi in assuetis & in in-
stantibus. Masticatio assidua.

Os apertum semper, & veluti paralyti-
cum; aut firmiter contractum, maxime ubi
colueris aperire vi.

Artus, si contrectes & extendere velis,
inflexiles cum tendinum subsultu.

Abdomen dolens, elatum, tympaniti-
cum fluente alvo.

Grunitus assiduus. Vomitus æruginosus,
assumptorum; niger.

Facies cadaverosa; palpebris, naso, la-
biis livescentibus.

De.

Desiderium fugæ aut situs erecti. Floc-
corum collectio; aut ubi muscos captant;
stragula trahunt, vellicant, complicant.

Convulsiones; nisi a dolore nimio, in
infantibus, variolis instantibus. Jactitatio
assidua nisi a saburra turgente & mota sit.

Alpinus de præfagienda vita & morte.

Cel. Gruner. Semiotice.

Cel. Petzold de prognosi in morbis acutis.

METHODUS MEDENDI IN FEBRIBUS INFLAMMATORIIS.

Cum naturam febris inflammatoriæ igno-
remus, methodus medendi directæ, & multo
minus *specificæ* non datur. Id autem con-
stat, vires vitæ sæpius, aut etiam semper esse
nimias, hominemque ideo periclitari, quia
copia sanguinis justo major, & vis vitæ auctior
est. Omnis ergo methodus antiphlogistica
in hoc vertitur, ut stricta laxentur, & quan-
titas humorum movendorum imminuatur.
Pertinent autem huc sequentia :

PHLEBOTOMIA.

Copia mittendi sanguinis varia est, prout varia est ætas, constitutio corporis & anni, tractus & consuetudo, itemque vis morbi. Sic assueti venæ sectionibus, hæmorrhagiis, tractui carneo vinosoque, aromatico, lauto, vitæ sedentariæ simul, ventriculo vegeto existente, ætate juvenili, virili, fæminæ præteritis, macri præ obesitate. Cautius agendum in infantibus puerisque; senilibus; parce & crudè pastis; exhaustis inedia, morbo prægresso, mœrore, venere, studiis.

Quantitas sanguinis pro una vice emissi sit unciarum decem, aut libræ unius; neque facile plus mittatur. Vix unquam ad animi deliquium usque mittendus sanguis est.

Colligi sanguis semper debet in scutellis, neque in aqua tepida, ut videlicet non nimium emittas; hinc vel in venæ sectione pedis id est observandum.

Determinari sanguis debet exacte a medico, vel præscripto unciarum numero, vel vasculo demonstrato, vel libra & pondere.

Pulsus durante phlebotomia, & saltus sanguinis fluentis non multum docent de mittendi sanguinis quantitate.

De-

Deliquia sub venæ sectione præcaventur, si æger sanguinem non conspiciat, si cubanti mittatur sanguis; si refocilletur aqua frigida, odoramentis, spirit. C. C. &c. aceto; si apposito digito fluxus per vices interrumpatur.

Levamen a venæ sectione duplex observatur; *fidum* & *infidum*. Illud constans est, hoc mox apparet; at paulo post morbus gravius ingruit. Sic male instituta venæ sectio e. g. in febre putrida, mox in principio videtur levamen afferre, ut post paucas horas omnia multo pejora evadant.

Post sex octove. horas melius repetuntur venæ sectiones, quam citius aut serius; tunc enim primum solent *fidum* levamen afferre.

Initio largius, & una vice mittendus sanguis; id plus efficit, quam si id fiat parce & repetitum.

Nonnunquam febris post venæ sectionem exaltatur, & intenditur, etsi prudenter instituta sit venæ sectio, eaque dein iterari aliquoties debet. Vires vitæ videlicet erant antea suppressæ potius, nunc vero liberius agunt. Hujus vero debilitatis spurix cognitio usu discitur ab exercitato homine, & medicum emunctæ naris requirit. Summa tunc atten-
tio-

one est opus, cum inepte facta venæ sectio
grum certæ morti traderet. Hinc optimum
pe cardiacum est venæ sectio.

Fluxus catameniorum nunquam contra-
dicat venæ sectionem, si ea sit indicata.
notandum id bene, cum aniculæ, & earum
tatores medici, aliter suadeant.

In hac febre, inflammatoria nempe, ple-
nque in sanguine emisso post aliquod tem-
as crûsta alba, crassa, contracta, fimbriata,
prehenditur. Ex crustæ hujus tenacitate
anguinis nimiam densitatem accusarunt, etsi
ontrarium videantur evincere Anglorum,
maxime *Hewsoni* experimenta. Circa hanc
rustam sequentia sunt observata: 1. ea sæ-
e adest, etsi nulla febris adfit. 2. nonnunquam
est in uno, adest in altero vasculo. 3. nunc
major in decursu, quin & in fine morbi, quem
a initio, nunc vice versa. 4. frequens in
avidis, obesis, robustis, plagas boreales
habitantibus, hyeme, vere, in phthysicis,
vulneratis &c. Non est ergo necessitas ite-
andæ venæ sectionis concludenda ex appa-
ente *crusta phlogistica*; ea solum aliquid 'do-
cebit, si alia omnia signa conferantur.

FOTUS EMOLLIENS.

Præmissa venæ sectione, quæ non solum sanguinis quantitatem & velocitatem minuit, sed diluentium etiam liquorum ingressui viam aperit. Balneum tepidum, crurum præcipue, fomentationes emollientes tepidæ conveniunt.

Enematum quoque emollientium usus huc pertinet, ad libram β . bis terve de die exhibitorum, ut indurata incrementa, frequentius in intestinis hærentia, educantur, & materia biliosa acris, quæ alias, ad minimum pars ejus per vasa lactea ceteraque resorpta perveniat ad sanguinis massam eliminetur; siquidem hæc in partibus pelvis & abdominis calidi & relaxantis fomenti genus exhibent, & tam a capite & præcordiis derivationem efficiunt, quam urinæ quoque excretionem juvant. “

a) *Huxham Op. T. I. p. 24.*

P O T U S.

Potus pariter fit emolliens, tepidus; saponaceus, acidiusculus, refrigerans, in febrium inflammatoriarum profecto curatione, præter convenientia, copiosaque diluentia

re.

frigerantia, quibus pauca nitrosa, acidi-
 e vegetabilium succi saponacei sunt addi-
 plura parum necessaria videntur esse re-
 dia: hæc enim non sanguini solum justum
 nitiditatis gradum conservant, sed ejus quo-
 re proclivitatem in statum putridum coer-
 nt. Dum illa copiose exhibemus, naturam
 optimam nostram (magistram), sequimur tan-
 am, quæ illa serio postulat. Nam quantum
 que illa in febribus aversetur esculenta,
 ato avidius desiderat potulenta, malique
 minis est, si illud non efficit, donec ad mi-
 num febris multum fieri imminuta. a) Po-
 lenta etiam quid saponacei & accidiuscoli
 bere debent, ut intimius sanguini atque
 moribus misceantur. Oportet autem plu-
 genera potuum in numerato habere medi-
 am, cum paucis diebus, quod ipsis gratissi-
 am erat, ægri abhorrere incipiunt, & aliud
 oddam desiderant. b) Sic decoctum hor-
 ti, cum oxymelle & nitro; aut decoctum
 orzoneræ, graminis cum syrupo rubi idæi,
 erberum, acetositatis citri, &c. Decoctum
 bum Sydenhami ab Illustr. Baldingero emen-
 atum, c) Quod diluendi modum attinet,
 groto tam libere, & tam frequenter bibere,
 quam ipsi placeat, permittendum esse existi-

mo, neque vero urgendum esse, ut ejus ventriculum uno impetu nimia copia oneret; quod nauseam, indigestionem, flatum, cum summa anxietate & vigiliis, tandemque vomitum vel diarrhæam gignit. d) Omnes hi liquores tepide, atque crebrius hauriantur, quibus fitis ægrorum maxime fallitur.

a) Huxham Op. p. 24.

b) Rudolph. August. Vogel. prælect. acad. §. 43.

c) pharmacopœa Edinburg.

d) Huxham. l. c. p. 25.

D I A E T A.

Diæta, tum febrium acutarum in genere, tum etiam synochi impuræ, his potissimum continetur; ulterior singulorum ratio dabitur, cum de methodo indirecta sermo erit.

Diæta ægrorum ex febre quascunque decumbentium sit refrigerans, antiseptica, eupeptæ, aperiens, vegetabilis. Paretur ex fructibus horæis coctis quibuscunque; ex cremore hordei, oryzae; sero lactis simplici, cum cremore tartari, cum spiritu vitrioli, vino, aceto parato. Absint carnes quæcunque, lac & lacticia, leguminosa & juscula meraciora.

Lectus mundus sit, & stragula cum infusio probe siccata, sæpe mutantur. Pessimi huc errores hac in re.

Aer renovetur fenestris & janua aperta æpius, ita tamen, ut æger sudans non periretur. Fumo aceti lustretur. Item nitrodeflagrante super ignem. Nil profunt odora-menta, nisi nitrum simul deflagret. Nocent flores & herbæ virides illatæ cubiculis.

Mensura caloris aut frigoris petatur ex irata ægri sensatione.

Lux aut tenebræ conciliantur, prout velis vel illis æger juvatur. Pessimus mos est ægros relinquendi in soporoso statu, veluti dormientes, ubi interea remedia negliguntur.

Medicus de adstantibus & ægri inservientibus disponat; alternis noctibus inserviat. Autela hæc neglecta efficit, ut plures ex ordine ægrotent, & sæpe pereant.

CONVALESCENTIA.

Non satis est ægrum, post difficilem atque ancipitem sæpe naturæ cum morbo luctam ex vitæ periculo evasisse; nisi id etiam curet medicus, ut omnis recidivæ metus absit. Fa-

ciles autem relapsus inflammatoriarum febrium observantur, si ab ea methodo, qua ipse morbus ablatuſ est, protinus deſiſtimus, atque omnis conualeſcendi actio ægrorum arbitrio relinquitur. Nondum enim omni exſtinctâ phlogiſtica diatheſi, vel a leviffimo in diætâ errore, prior iterum inſurgit febris; eo perniciôſior, cum in fractum, & a morbo, & a medendi methodo, corpus incidat. Præſtat ergo in emollientium remediorum protracto uſu perſiſtere, uſque dum confirmatæ ægri vires relapsus metum nobis eximunt; eſt autem in medentis manu ea ratione, qua morboſa diatheſis fatiſcit, remediorum etiam apparatus aliquid demere, cum ampliſſimus ſit anti-phlogiſticæ methodi ambitus, pro vario morbi ſtatu laxandus, atque in anguſtiores etiam fines coercendus.

His generalia quædam ſubjungo, quæ in conualeſcentia ex morbis acutis præcipue obſervanda ſunt.

Cura reconualeſcentium ſummopere eſt neceſſaria, nam ea neglecta, aut nova febrium genera, aut morbi chronici oriuntur: chronicorum hæc eſt frequentiffima origo, uti nova febris chronicorum sæpe medela.

Reconvalescentium cura maxime est necessaria 1. in fœminis, usque ad nova menstrua protrahenda. Hac neglecta, cacochyria, cachexia chlorotica, menses anomali, uores albi pertinaces, arthritides &c. 2. in infantibus; equidem velox augmentum observatur post febres, sæpe infidum; initium nim tunc est rachitidis, habitus ad phthysin, tabemque. 3. Maxime id observatur post febres; post intermittentes, potissimum quaranas, durante adhuc epidemia. 4. post putridas, malignas curatior esse debet convalescentia, estque etiam tardior.

Symptomata reconvalescentium sunt sequentia.

Lucis & soni intensioris impatientia, potissimum post gravem febrim; capite per mortuum præcipue ægrotante. Melius tunc plures sternerentur, ne ægri turbarentur, quam sit tempore ipsius morbi.

Delirium mite & fatuitas: post putridas, malignas, lentas, præcipue post nervosas, sæpe, maxime circa vesperam delirant, pulsatim accelerato & molli, absque calore tamen. Accipitur tunc medicus, putans febrile delirium esse. Tollitur hoc delirium tempore & unguentis.

Hypochondriasis. Hypochondriaci in initio & augmento morbi paroxismos suos raro patiuntur. At morbo declinante, & in reconvalescentia redeunt hæ accessiones, & sæpe graviter. Oportet id nosse, ne relapsum morbi putes esse. Verum equidem est, oborta febre, & ea bene curata, morbos hypochondriacos inveteratos fuisse sanatos.

Febricula convalescentium vespertina, cum sudoribus nocturnis. Post longas febres, keneangeia inducta, post deperditionem humorum magnam ex prægressis venæ sectionibus, tono fracto, vesperi noctuque sub stragulis in primo somno incalescunt, sudant. Habetur a non expertis pro febre hæctica, a pure resorpto, & latente alicubi vomica, utut male. Sanatur tempore, tonicis, cortice potissimum, equitatione.

Celeriores etiam convalescentium pulsus, fracta licet penitus febre subinde observantur, præcipue evacuationibus copiosioribus prægressis, in irritabilibus, protracta cura confirmatoria ad naturalem celeritatem facile reducendi.

Pervigilium reconvalescentium ab aucta irritabilitate est. Adest ut plurimum simul hypochondriacis nervosa. Curatur, non opio, sed

ad tempore, tonicis, & diuturna corporis
exercitatione.

Fames canina post febres biliosas, inter-
mittentes &c. Prodest tunc sæpius, at par-
te assumere alimenta, eupepta maxime. Du-
rat ea fames per 10, 14 dies plerumque. Se-
quitur ægros in relapsus, si indulgeant. Ap-
petitus plurimum superat debiles vires ven-
triculi.

Ceterum, quibus adhuc modis curare
oporteat singulos convalescentes, tunc ex-
ponetur, cum de singulis febribus sermo erit.
Est enim hic canon practicus circa curam con-
valescentium :

*Eos curandos esse ex idea morbi
prægressi, qui utpote varius, variam quo-
que reconvalescentium curam docebit.*

INFLAMMATIO RHEUMATICA.

Exposita hucusque antiphlogistica syno-
do imputri medendi methodo, id quoque ad-
dere non alienum est, aliam adhuc dari in-
flammationis speciem, quam alii medici *spu-
riam*, *Stollius rheumaticam*, appellavit. In-
igne utriusque inflammationis discrimen, *ge-
nuinæ* videlicet, & *spuriæ*, multiplici observa-

tionem, atque, ut ajunt, a posteriori demonstrabatur, & novis identidem observationibus quotidie demonstratur; nam 1. rheumatica inflammatio minus longe periculosa, ut plurimum est, & nisi nobilissima viscera occupet, raro necat: gravior, letaliorque inflammatio *genuina* est.

2. Inflammatio *rheumatica* plerumque benigna resolutione terminatur, etsi multum fortasse temporis a morbi exordio lapsum sit; neque leges coctionis criseosque observat. Id in rheumatica pleuritide, materie non solum musculos intercostales, pleuramque, sed & ipsos pulmones occupante, constanter observavimus.

3. Etsi encephalo, utpote visceri, cujus integritas ad vitam summopere necessaria est, rheumatica inflammatio quam maxime inimica sit, atque illuc delata plerumque cito occidat; alias tamen non ignobiles partes longe minori cum periculo obsidet, quibus genuina inflammatio non nisi maximo cum vitæ discrimine inhæret. Sic genuina enteritis merito inter acutissimos morbos recensetur, quæ intra paucos non raro horas enecat. Nos interim rheumaticam ventriculi inflammationem, item aliam intestinorum vidimus, lon-

o utramque durantem tempore, nec gravius adeo symptomatibus stipatam, ac tandem enigine resolutam, etsi sanguinem emissum crassa adeo crassa obtegeret, ut vix aliquid rursus partis conspiceretur.

4. Genuina inflammatio intra paucos plerumque dies concluditur, quocunque demum exitu finiatur. Raræ sunt *veræ* illæ, simulque chronicae inflammationes, de quibus inferius erit dicendi ratio. Verum rheumatica ad multas sæpe septimanas producit, & oppiduro sibi relicta intra exiguum tempus terminatur.

5. *Rheumatica*, etsi subinde partem quandam peculiariter infestet, latius tamen et plurimum diffunditur.

6. His notis id etiam accedit, sanguinem in rheumaticis inflammationibus detractum crassa tegi crassa, atque diffusa; cum tamen in genuina inflammatione, tenuior sit, que contracta. a)

a) Stoll Ratio medendi T. I. p. 85.

INFAMMATIONES TOPICÆ.

His præmissis facilius transitus est ad eas febres, quæ singularem inflammationem indu-

ducunt huic, illive organo; tota diversitas horum morborum pendet parte affecta, quam occupat inflammatio. Et possunt illi morbi in alios similiter inflammatorios mutari, dum manente febre acuta & inflammatoria mutatur tantum locus corporis, verius quem materia inflammatoria deponitur. Sic inflammationes pleuræ, pulmonis, diaphragmatis, in phrenitidem mutantur toties, uti postea dicetur. Ita angina inflammatoria levatur, dum externa colli & pectoris integumenta plegmone, vel erysipelate occupantur: materia inflammatoria, quæ prius fauces internas angebat, nunc exteriores partes obsidente. In his ergo morbis majus vel minus discrimen pro maxima parte pendet a loco, versus quem per febrim deponitur materia inflammatoria. „ Tria ergo in febribus acutis inflammatoriis consideranda sunt. Febris acuta continua, inflammatio, & organum, cujus functiones per inflammationem occupantem læsæ sunt: seduloque attendendum, quousque generalis febris & inflammatoriæ curatio ante tradita, his morbis conveniat, & quid præterea in singulis requiratur. Recensentur autem morbi illi acuti inflammatorii, a capite incipiendo; deinde versus alias partes

s descendendo ; unde phrenitis primum lo-
cum obtinet, ultimum uteri inflammatio. ,, a)

a) Van Swieten Comment, T. II, p. 570.

P H R E N I T I S.

Notio & partitio phrenitidis.

In definienda phrenitide non una eadem-
que apud auctores vocis significatio occur-
rit: alii enim phrenitidem *latiori* sensu acci-
piunt, atque omnem *febrim acutam cum de-*
lirio, phrenitidem appellant. Eo sensu tot da-
mna phrenitidis species, quot diversæ febres
currunt, ipse *Stollus* exposuit. a) Patet
enim neque a delirii modo, an inter clamores
græci delirent, ac lacertorum suorum vires
periclitentur, an vero inter verba solam in-
terstant, tranquilli aut murrando; neque si
prius, ac morbo jam progresso, delirium ac-
cedit, propterea non erit phrenitis. Constat
enim phrenitis medendi methodum, si hoc
vocabuli sensu utaris, a sola cognita febris
mutæ natura esse desummendam. Alii, at-
que ipse *aphorismorum auctor* (69) angu-
stiores intra limites phrenitidem comprehen-
dunt, eamque adesse statuunt, si *delirium ad-*
est, cerebrum primario affectum, atque fe-
bris

bris sit acuta continua *inflammatoria*. Juva-
bit singulas definitionis notas seorsim expo-
nere. /

a) Stoll ratio medendi T. III. p. 207.

Delirium, utut plerumque assiduum sit, sæpius tamen intentionis atque remissionis gradus observantur. Neque ferocia semper adest a), „ cum enim & ideæ perceptæ quandoque adiaphoræ sint, sive non habeant sibi adjunctum illud placens, vel displicens, potest & sensorium commune affectum esse in morbis sic, ut delirent ægri, quamvis nec animi affectus, nec validi corporis motus deliria comitentur. Talia videntur esse illa deliria, de quibus dixit *Hippocrates* b): tremulæ, obscuræ desipientiæ, & ubi ægri continuo quasi attrectando aliquid palpant, valde phreniticæ. In commentario enim hujus loci monuit *Galenus* c) plurimos homines, atque etiam medicos aliquando errare, dum phreniticos non credunt ægros, nisi exsiliant de lecto, vel vociferentur; ideoque merito vocari obscuras has desipientias: cum tamen pessimi ominis sæpe sint, adeoque harum cognitio quam maxime sit necessaria. Cum enim omne delirium ponat cerebri affectionem morbosam, poterit & in tali casu ingens periculum

m adesse, licet non adeo magni tumultus
pareant. ,,

a) Swieten Comment. T. II. p. 321.

b) Hipp. Prædict. L. I. text. 32. CH. T. VIII.
p. 721.

c) Galen. ibidem.

Alterum, quod in phrenitide vera no-
ndum est, cerebrum in hoc morbo prima-
to ab inflammatoria labe affectum esse: id
est, labem phlogisticam non alio corporis lo-
co nata, & inde in cerebrum delatam fuis-
se, sed in ipso cerebro, vel membranis illud
involventibus a primo initio morbi adfuisse;
tacet per febris impetum augeri, possit præ-
sens jam in cerebro vitium.

Tertium, quod ad phrenitidem requiri-
tur, febris est, eaque inflammatoria. His
tribus notis phrenitidem ab omnibus aliis alia-
rum acutarum febrium deliriis discernimus;
namque *genuinam* vocamus. a) ,, Ubi vero
materies illa phlogistica, quæ jam in cere-
bro ejusve membranis hærens phrenitidem fa-
cit, prius in alio loco corporis nata vel
collecta fuit, & morbum fecit turbando fun-
ctiones illarum partium, quibus inhæret; de-
inde per metastasin, liberata parte prius af-
fecta ad cerebrum delata facit ferox & per-
pe-

petuum delirium, vocabitur talis morbus quidem *phrenitis*; verum, quia cerebrum non primario adfectum fuit, sed secundario tantum, non dicenda erit *phrenitis vera*, sed *symptomata*. In utroque tamen casu eadem pars affecta est, similis materia morbi, *inflammatoria* nempe. Tota diversitas inter *phrenitidem* genuinam & *symptomaticam* tantum in eo consistit, quod in *symptomata* illud, quod cerebrum turbat, prius in alia parte hæserit, postea ad cerebrum delatum. Cum hic de morbis inflammatoriis acuta febre stipatis tantum sermo sit, non agitur de talibus causis, quæ in aliis locis corporis hærentes cerebrum turbare valent, & mira deliria, & ferocissima quidem producere; licet maneant in pristina sede hæ causæ, neque ad cerebrum ipsum per metastasin deferantur. Certum enim est, fordes circa præcordia collectas omnes cerebri functiones turbare posse: sic tamen ut excussis his sordibus redeat illico functionum cerebri integritas: unde merito concludatur, nullam topicam causam in cerebro adfuisse illo tempore, dum ejus functiones turbatæ erant, sed omnium illorum malorum causam & fomitem in aliis, & longe diffitis locis hæsisse. Necessaria autem est hæc distin-

ntio inter phrenitidem veram & symptomaticam, quia in curatione utriusque hujus mali magna sæpe diversitas requiritur, „

a) Van Swieten Comment. Tom. II. p. 580.

CAUSÆ REMOTÆ UTRIUSQUE PHRENITIDIS.

Agendum jam erit de illis, quæ utramque phrenitidem, tam veram, quam symptomaticam antecedunt. Cum enim adeo periculosum sit hoc malum, & tam difficulter curabile, ubi invaluerit, omni ope attendendum est, ut cognoscatur, an illud jure mendum sit. Novimus autem phrenitidem contingere, si prægressæ fuerint tales causæ, quæ inflammationi producendæ aptæ sunt, imprimis in capite, vel eandem aliis in locis naturam versus caput determinant: Omnia autem hæc jam seorsim exponenda erunt.

Quamvis omnes causæ inflammationi producendæ aptæ, etiam phrenitides possint excitare, aliquæ tamen ex hac classe præteris producendo huic morbo idoneæ sunt, hæc nempe, quibus proprium est, ut sanguinem atque humores versus encephalum urgeant.

Emi.

Eminet inter has causas *ira*: summa enim ira excandescens homo nihil differt a furibundo phrenitico; ingens enim æstus accenditur, pulsus plenus, celer, validus fit, truces & scintillantes prominent oculi, sanguine sæpe suffusi, facies torva, & vultuosa apparet, quæve periculosa spernit iratus, sibi aliisque nocens quam sæpissime. Cum ergo adeo per iram turbentur cerebri functiones, motus humorum longe reddatur citatior, omniaque signa doceant, sanguinem majori copia & impetu versus caput ferri, facile patet, ex valido hoc animi affectu phrenitidis periculum imminere. Tale exemplum phrenitidis ex ira natæ habet *Hildanus*. a)

a) Cent. 1. obs. 17. p. 24.

Insolatio frequentissima phrenitidis causa. a) Duplex genus insolationis est vernis, & æstatis adultæ temporibus; at effectu utrumque dispar. Ea, quam verno tempore observamus, rusticæ genti raro nocet; at urbium incolas, quibus irritabilior fibra, atque major per hyemem humorum copia collecta, magis infestat. Dum enim primo vere calidioribus jam solis radiis corpus exponunt, humores versus encephalon urgentur, cum ob plethoram major sit sanguinis ver-

fus

s superiora raptus, tum ob assiduum inferiorum artuum a humidiori terra perfrigendum; epispastici ad instar sol ad caput humores attrahit. Validæ tunc oriuntur cephalgiæ, dolores lancinantes, capitis, & oculorum. Raro periculofum id malum est; neque ullum inde incommodum sentiunt illi, qui per hyemem corpus valide movebant. At travius malum est, quod ab æstivo sole, cum homines sub dio, aut validis laboribus corpus exercent, aut per aperta loca iter faciunt, inde sæpe integri exercitus ingentem stragem patiuntur. Nihil magis periculofum, quam si solis radiis exposito capite quis dormiat. Meminit *Swietenius* b) binos messorum, sanissimos intra bihorium sic periisse, cum fœni acervo incumbentes nudo capite meridiano soli exposito, obdormivissent. A sociis enim expergefacti titubabant, incondita quædam obmurmurabant, & paulo post moriebantur ambo. Neque hoc mirum videbitur, si attendatur, lignum, lapides, metalla &c. solis æstivi radiis exposita, sic calefcere posse, ut tangentis manum lædant. Testelli etiam infantes, etsi breviori longo tempore radiis solis exponi soleant, at non tamen impune id ferunt, cum ab exiguis etiam

causis facile lædantur: c) profundo enim sopore, per plures sæpe dies tenentur; sensuum perturbatio; insania validos inter pavores; convulsiones; cephalalgia per vices intensior; clamor; vomitus assiduus.

- a) Tissot avis au peuple.
- b) Swieten T. II. p. 584.
- c) Tissot. l. c.

Opium. Calefacientes & inebriantes opii vires sanguinem ad encephalum urgendo periculosissimas phrenitides excitare *Stablius* a) pronuntiat.

- a) Stahl Casuale magnum.

Pocula nocturna. Ob humorum versus superiora raptum, qui ob protractas ad antilucana tempora vigilias, & stimulantis potus abusum contingit, valida, & periculosa sunt nervorum irritamenta, phrenitidem non raro excitantia.

Studia nocturna. Severiora, atque protracta in seram usque noctem studia universæ œconomix animali, cerebri præsertim nervorumque inimicissima sunt; noxas inde orituræ egregie *Cel. Tissot* a) in præclaro libello de valetudine eruditorum, demonstravit. Phrenitides ab hac causa excitate fuisse, plura apud casuum observatores exem-

la habemus. *Wepferus* b) historiam juve-
 nis 22 annorum refert, qui immodicis stu-
 diis phreniticus factus plures homines vul-
 terabat, famulumque occidebat. Alium ca-
 sam *Lietaud* c) narrat. Studiosus 25 anno-
 rum a protractis studiis in febrem acutam
 incidit, cum vehementissima cephalalgia.
 Quinto die phreniticus. Septima mors. Cada-
 ver sectum exhibuit plexum choroideum san-
 guine turgentem, atque ipsos ventriculos alias-
 que cerebri partes serosis humoribus repletas.

a) Von der Gesundheit der Gelehrten.

b) *Wepfer*, observat. de affectib. capitis.

c) *Lietaud* histor. anatom. med. L. 14. observ. 164;
 T. II. p. 184.

Non infrequens etiam phrenitidis cau-
 sa vis est externa capiti illata, qua cerebrum
 vehementer concutitur. Inferius de hac
 phrenitidis causa prolixius agam.

CAUSÆ ANTECEDENTES PHRENI- TIDIS VERÆ.

Præter causas prægressas, quæ excitan-
 tæ phrenitidi idoneæ habentur, varia sunt &
 ætiæ, & symptomaticæ phrenitidis, propria
 præludia, quæ medicum de instante hoc fe-
 liciter morbo admonent.

Ca-

Calor dolorque ingens capitis: notat enim vasa a sanguinis inflammatoria densitate immeabili distentis. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* a) capitis dolores intensos & continuos cum febre damnaverit tanquam exitiosos: atque eosdem in febribus acutis, nisi salutaris narium hæmorrhagia superveniret, phrenitidem pronuntiare monuerit. b)

a) Hippocrat. in Prognostic. Charter. V: VIII. p. 606. & 671.

b) Coac. prænот. N. 120. ibid. p. 868.

Sanguinis copia nimia. Scimus cerebri functiones vehementer a plethora turbari. Quæ omnia plurimum augentur, dum per febrilem calorem rarefactus sanguis vasa, quibus continetur, magis adhuc distendit: adeoque patet, quare plethora inter antecedentes phrenitidum causas merito numeretur.

Dispositio inflammatoria. Hæc in illis hominibus obtinet imprimis, quibus vasa robusta & contracta, humores densi sunt, & acriores, & celerius moti. Pulsus his hominibus majores & crebriores esse solent; corpus gracile, agile, robustum, calidum. Duris laboribus quotidie exercitata corpora hanc dispositionem acquirunt. Confirmatur

hæc

ec diathesis, si antea morbis acutis laboraverint.

Rubor oculorum, faciei. Designat enim sanguinem majori copia & impetu ad caput transferri, adeoque & vasa magis distendi.

Somni turbulenti. Si una cum signis præcedentibus, quæ inflammatoriam sanguinis dispositionem, ejusque majorem determinationem versus caput designant, oriatur molestissimus ille affectus, quem coma vigil vocare solent medici (quando nempe ipso in summi limine cum terrore mox evigilant ægri; vel si obdormiverint, horrendis insomniis torbaatur) novimus, jam affici cerebrum ob impeditum liberum transitum sanguinis per vasa, adeoque brevi phrenitidem, & alia pessima mala expectanda esse. Unde etiam Hippocrates a) somnos profundos, non turbulentos, pro firmæ judicationis signis habuit; intra vero turbulentos somnos damnavit.

a) Hippocrat. Coac. prænot. N. 152. Chart. T. VIII, p. 360.

Desipientia levis. Levis desipientia dicitur, cum illas ideas ab interna & morbosa cerebri dispositione natas non comitatur judicium, neque sequuntur validi animi affectus. Hinc enim ratiociniis & adstantium persuasione

N

adhuc

adhuc deleri possunt natæ hæc idæ. Interim tamen, si pergant eædem causæ agere, facile patet, ferocis & perpetui delirii justum metum esse. Quandoque levis tantum desipientia apparet, licet causæ sensorium commune mutantés satis validæ fuerint. Quales erant illæ tremulæ & obscuræ desipientiæ, quas *Hippocrates* valde phreniticas jure vocavit.

Protervia, seu ferocitas, oblivio subitanea, collectio floccorum. Omnia enim hæc designant, incipere turbari sensorium commune, atque imprimis summa ad hæc attentio requiritur, quia citam medelam poscit hoc malum, antequam jam confirmatum fuerit. Unde simul ac meticulosus antea homo audaciam spirat & minas, placidus antea, ferox responsum dat amicis vel medico, vel si potum, aliudve quid petens, paulo post immemor jam se hoc rogasse neget; dico, summa remedia adhibenda sunt, ut iminens jam phrenitis caveatur.

Siccitas totius, maxime cerebri. Totum corpus humidum & molle in fanis est, etiam in externa superficie, multo magis in interioribus, uti docent vulnera in cava corporis penetrantia, & vivorum animalium

ctiones. Aequabilis autem hæc corporis
 humiditas pro optimis signis in morbis me-
 to habetur, cum denotet, omnia vasa per-
 ta, omnesque humores meabiles esse. Con-
 ia vero, ubi exsiccatum corpus, novimus
 tenuissimi laticis penuriam esse, sanguinem-
 ue immeabilem majora vasa distendere;
 ade vicina minora comprimuntur. Cerebri
 tem talem siccitatem, adeoque humorum
 imeabilitatem in cerebri vasis adesse, novi-
 us ex siccitate vicinarum partium, quæ ab
 dem arteriis, ac encephalon, humores
 os accipiunt. Hinc oris interni & linguæ
 citas, & vox clangosa inde nata, illud de-
 onstrat. Unde aridam linguam pro phre-
 tidis signo habuit *Hippocrates*. Verum im-
 rimis oculorum siccitas & squalor interiora
 picis similiter affecta esse indicant, cum &
 rotidis internæ rami per illos distribuuntur.
 tet hinc ratio, quare contractas, strigosas
 ncium partes in acutis, uti etiam, dum
 gri, postquam hauerint, difficulter os clau-
 are possunt, deliria protendere, atque in-
 phreniticos factos perniciose habere dixe-
 t *Hippocrates* a), omnia enim hæc aridita-
 em harum partium demonstrant. Uti etiam,
 are vocem clangosam, & oculos sordidos,

& pulverulentos, insaniam portendere, in-
 quærit alibi. b)

a) Hippocrates *Porrhetic*, L. II. ext. I, Chart. II.
 VIII. p. 707.

b) — *ibidem* text. 17. p. 712.

Omnia autem illa signa, quæ phreniti-
 dem veram præcedunt, pulcherrime collegit
Galenus a), fassus: se illa ex antiquioribus
 medicis hausisse. Sic autem habet, nam in-
 terdum vigilias præcedere, sive etiam som-
 nos manifestis phantasmatis turbatos, ut &
 clamant nonnulli, & exiliant, videre est; in-
 terdum vero irrationalis accedit oblivio, ut
 laborantes aliqui, quum matellam petierunt,
 mejere tamen negligent, aut cum lotium
 emittunt, matulam ipsam prodere haud qua-
 quam meminerint; vel majori cum tumultu,
 aut temeritate respondeant, præsertim, ubi
 aliquis antea fuerit moderatus. At & hi om-
 nes exiguo utuntur potu, & respiratio magna
 & rara est, & pulsus minores, magisque
 nervosos habent; nonnunquam occiput dolor
 infestat. Quum vero jam proxime ad phre-
 nitidem accedunt, oculos habent vehemen-
 ter squalidos, & ex altero ipsorum acris la-
 chryma effunditur, ac deinde lemos habent,
 & venas ipsorum sanguine plenas, & sanguis
 stil-

illat e naribus. Quo tempore neque jam
 lane ut mentis compotes respondent, floccos
 wellunt, & festucas carpunt &c. Quid di-
 am de lingua aspera, arida, quandoque he-
 etiori, tum quod interdum mœsti jaceant
 ix respondentes, vel cum pars quædam do-
 orificum patiatur affectum, etiamsi vehe-
 entius aliquis eam tangat, ipsi haud qua-
 nam sentiant. “

a) Galen. de locis affect. L. V. c. 14. Ch. T. VII.
 p. 489.

PRÆLUDIA PHRENITIDIS SYMPTO- MATICÆ.

Observata practica testantur, natos in
 variis locis corporis dolores inflammatorios
 cum febre acuta, quandoque absque bonis
 signis evanescere, & dein periculosissima me-
 tastasi materiam morbosam verius cerebrum
 erivari, sicque phrenitidem symptomatice
 facere. *Dolor artuum laterisque, velut a
 pleuritide rheumatica, & vaga.* Ista enim
 Stollus multiplici observatione edoctus Boer-
 havii aphorismum 772. *Dolor lateris non
 pleuriticus &c.* immutavit. Sæpissime enim
 observatur in topica inflammatione viscerum,
 mate-

materiam, quæ ad caput depositionem molitur, quamprimum mobilis fieri incipit, per proximas regiones prius vagari, atque inde non raro dolores lateris, rheumaticorum dolorum æmuli, originem trahunt. Notabile exemplum apud *Hippocratem* habetur. a) Calvo enim in Larissa derepente femur dextrum doluit; primo jam die febris acuta aderat. Secundo die femoris dolor quidem remisit, verum absque bonis signis; febris enim intendebatur, non dormiebat æger, extrema corporis frigeabant &c. Tertio die femoris dolor cessavit; sed mentis alienatio, & multa jactatio accesserunt; quarto autem die circa meridiem celerrime periit. Similem casum vidit *Swietenius* b) in muliere, cui oborta febre continua acutissimus dolor sinistram suram occupabat; applicuerant autem lintea spiritu vini madida parti dolenti, & post bihorium, dolore suræ evanido, delirabat pessime; paulo post convulsa periit, secundo morbi die. In hominibus etiam sanissimis, absque ulla causa prægressa, nascitur quandoque febris, per quam in hac illave parte corporis excitatur subito phlegmone validissima, & deposita materia illa inflammatoria desinit febris; eventus autem

in similibus morborum pendet imprimis a parte affecta, quam per febrim deposita materia occupat. Verum semel sic in locum eandem deposita materia potest inde exire iterum, & ad alias corporis partes transferri. Sic erysipelas ab intro foras vertitur. Anginæ historia patebit, levare morbum, cum pectus & collum rubescunt; perniciem certam instare, dum versus interiora denuo accurrit ille rubor, uti etiam, si angina in pulmonem vertitur, sicut *Hippocrates* observavit. Idem jam in pleuritide, peripneumonia, similibusque fieri poterit, ut morbi illi usque bonis signis levare videantur, dum interim mala metastasis cerebrum afficit. Memini, me quandoque talem pleuritidis epidemicæ speciem vidisse, cui morbo, nisi ab initio jam balneis pedum, epispasticis, motu corporis erecto &c. prospiceretur, familiaris erat in phrenitidem primis etiam diebus mutatio. Imprimis autem illa proclivitas a phrenitidem observatur in illis morbis, in quibus inflammatoria quidem dispositio manifesta est, tamen non adeo pertinaciter parti quidam corporis inhæret inflammatio, sed magis quasi vaga, & mobilis materies morbi videtur. Huc forte pertinet *dolor lateris*

non pleuriticus cum levi perturbatione animi, cuius Hippocrates meminit dicens; c) cum lateris dolore, non tantum pleurítico, & turbulentibus tenuibus lenibus, hi phrenitici sunt. Turbulenta illa autem tenuia lenia satis apte videntur de leni perturbatione animi intelligi posse. Affinis etiam huic sententiæ locus apud Hippocratem habetur: *Lateris dolor ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Laterum enim dolores, ut pleuritici vocari pollint, satis acuti, & punctorii esse debent, inspirationem prohibentes, una cum tussi fere perpetua; adeoque non repugnat laterum dolorem cum febre etiam absque pleuritide esse posse. Hinc etiam videtur Hippocrates d) dum hibernos morbos recenset, in eodem aphorismo, & pleuritides, & laterum dolores, enumerasse. Neque tantum in lateribus, sed etiam in aliis corporis locis, leviores tales dolores inflammatorii observantur, cum maxima propensione in phrenitidem symptomaticam. Sic testatur Sydenhamus e) se febrim quandam epidemicam observasse, in qua sanguis venis eductus pleuriticorum sanguinem non raro æmulabatur, atque sub primum morbi insulsum dolor collum & fauces, sed levior, quam

angina occupabat; tanta autem proclivitas phrenesin erat in hac febre, ut quandoque mente sua in hanc tenderet, vel saltem a re-
tine paulo calidiori, jugi in lecto decubi-
& similibus, certissime phrenitis accederet.
i notandum est, quod uti in priori casu
lor lateris, sed non pleuriticus aderat, sic
hic dolor colli & faucium, sed levior,
am in angina, considerabatur.

-) Hipp. Epidem 3. ægrot. 5.
o) Siweten Commentar. T. II. p. 587.
o) Hipp. Coac. prænot. Nro. 411.
l) — aph. 3. sect. I. 3.
o) Sydenh. in schedul. monitor. p. 651.

Sequitur jam, ut consideremus illa sig-
, quæ docent, alios morbos in phrenitidem
ptomaticam vergere:

Lingua nigra: pessimam enim humorum
nditionem notat, præprimis si lingua nigra
nihil sicca sit.

Alvus suppressa. Inter signa materiæ phlo-
ticæ ab aliis visceribus ad encephalum ruen-
, alvi & urinæ excretiones primum locum
tinent, & communia sunt omnis ad cere-
um vergentis metastaseos signa. Quod si
sim in febre inflammatoria, cum topica vi-
tis alicujus inflammatione, alvus, & uri-
na,

na, excretorum quantitate non morbo respondeant, parcius nunc incipiant deponi, periculum imminet phrenitidis. Quotquot fere vidimus in schola clinica depositiones oriri, urinarum excretio, omnium primo de periculo nos admonuit. Urina autem vel omnino non fecernitur, aut in vesica retinetur, atque urinæ meteorismum producit, aut parca tantum copia excernitur, atque ad eam accedit indolem, quæ in spasmodicis affectionibus observatur; nempe pallida, coloris expers, tenuisque; atque universim turbatum esse genus nervosum ostendit. Damnavit *Hippocrates* a) urinâs albas & tenues, tanquam admodum vitiosas, & in phreniticis maxime tales urinas apparere dixit b), additque *Galenus* in commentariis in hunc aphorismum, se nullum phreniticum sanatum vidisse, qui talem urinam emisisset.

a) Hipp. in prognost. chart. VIII. p. 633.

b) — aphor. 72.

Urina cum suspenso nigro. Et hæc urina passim ab *Hippocrate* pro futuræ phrenitidis signo habita fuit, & generaliter nubeculæ nigræ urinis innatantes ab eodem damnatæ fuerunt. Incipientem humorum necrosin designant.

Adipsia: quando nempe non sitiunt ægri, et validæ fatis causæ adsint in corpore; desig- ergo hoc symptoma, turbari jam sensorium commune, neque amplius affici ab illis, quæ ea sitim faciebant. Ubi enim sitis minui- tum, dum simul linguæ major humiditas & bona signa, docent, morbum decrescere, optimum signum est.

Ferocitas, rubor, pervigilium: omnia hæc denotant phrenitidis causam vel adesse in capite, vel brevi adfuturam.

Cutis sicca, strigosa, inperspirabilis. Ubi alvi & urinæ libertas bona sunt in mor- acutis præfagia, ita libera etiam perspi- ratio, naturam in coctionis negotio nullis sticis affectionibus turbari, nos docet. Cum autem talia impedimenta objiciuntur, in alvus solum, atque urina, sed perspira- tio etiam intercipitur. Observatur persæpe in superficie humani corporis siccitas, si cutis nunquam humoribus fuisset hume- rata, ita exsicca, atque corio simillima ap- paret.

Fæces albæ. Alba alvi excrementa, & eadem speciatim in phreniticis, damnavit Hip- crates. a)

b) Porrhetic. L. I. text. 13. T. VIII. Chart. p. 629.

Re-

Respiratio cita, in morbis non pectoris.
 Malum etiam omen est cita respiratio; si enim ægri, nulla pulmonum inflammatione laborantes, citius respirant, ac pulsuum magnitudinem & celeritati id respondet, phrenitici fiunt.

Deglutitio per vices læsa. Ad spasticas affectiones hæc observatio pertinet, solent enim subinde, priusquam phlogistica labes ad caput deponitur, impeditæ deglutionis signa edere, etsi nulla anginæ vestigia adsint.

Potus in naves regurgitante. Egregie hanc deglutiendi potus difficultatem *Brendelius* a) exponit: „Phrenitici brachypotæ sunt, ut ab *Hippocrate* b) *Aretæo* c) & *Trallianod*) expressum est, quod per crebra intervalla exiguum quid magno labore bibant. Oblatum scilicet potum tremulis arripiunt manibus avidi quasi, a levandi saltem corporis motu anheli; subsultuoso manuum labore administris in admovendo ori vase subvenire student; pitissant potius, quam hauriunt, accepta buccis tenent, nondum deglutiunt, obluçantis causa spasmi strangulatorii, qui protinus imperum facit, utque videtur, perturbatis motibus laryngem atque pharyngem laceffit, neque deprimendæ continendæque epiglottidis iustum tempus concedit. Inde perexiguum quid-

gnoque connisu deglutiunt, a molienda de-
 cutione desistere vicissim coacti, dum in
 ophago hæsitantibus aliis luctis succurrant.
 æcipitius hausta, aut nimio labore acta,
 lli, singultu, sternutationibus, quin vomit-
 per os naresque reddunt, qui nonnunquam
 ia trahit. Tantus deglutiendi labor fractos
 mittit, raucos, anhelosos, spiritum naribus
 dentes, sudore perfusos, imo ad alvi va-
 andæ stimulos, cum algore extremorum,
 syncopes minis, augurio haud bono perve-
 t. Urgent hæc imprimis, multoque diffi-
 liores sunt sub feroris paroxysmis, neque
 minus, cum imminet. Deglutioni huic
 asticæ multum intercedit cognationis cum
 da, quæ sub hydrophobiæ incrementis ob-
 ervatur: tribuenda omnino assentientibus cla-
 ssimis viris, non anginæ inflammatoriæ, aut
 x rarissime, saltem a nobis in cadaveribus
 rum compluribus, humanoque uno non vi-
 e; sed spasticis per nervorum sympathico-
 um comneatus originibus, ex visceribus ab-
 ominis, epigastricis potissimum pessime vi-
 matis. “

a) Brendel de phrenitide. Opuscul. T. III. p. 127.

b) Hipp. Coac. 1. 139.

c) Aretæus de cur. acut. 1. 1. c. 1, ad finem.

d) Trallian L. 1. c. 15.

Ferocitas, rubor, vigilia &c. Omnium enim hæc denotant, phrenitidis causam jam adesse in capite, vel brevi adfuturam.

SYMPTOMATA PRÆSENTI UTRIQUE PHRENITIDI COMMUNIA.

Sive jam cerebrum primario affectu phrenitidem produxerit, sive malum aliunde in cerebrum delatum idem fecerit, illo tempore, dum morbosa talis causa cerebrum afficit, observantur quædam mutationes, & precipue in illis functionibus, quas a cerebro pendere novimus, ex quibus diagnosis præsentis hujus morbi habetur. Talia autem sunt sequentia:

Idearum sensilium depravatio. In homine enim phrenitico ideæ sensiles non a causa externa, ut in sanis hominibus, sed ab interna sensorii communis mutatione oriuntur. Qui canem se videre affirmat phreniticus, canem licet nullo ante ipsius oculos posito, causa interna cerebrum mutante, ideam hæc accipit.

Sensuum internorum depravatio. Cum ægri eo jam sunt proveci, ut sibi conscii amplius non sint, ideas illas non ab externa causa,

fa,

, sed ab interno quodam stimulo fuisse productas. Manet enim subinde in phreniticis intimum illud mentis conscium, & idearum quasi fundus, æque bonum ac in aliis; nam subitanei quid, & improvise ipsis accidit, pro momento bene respondent, paulo post deleta vivida hac impressione, relabuntur in eandem imaginationem.

Rationis & affectuum. Si æque vivida et illa impressio a causa interna, mutante commune sensorium, nata, ac fuit illa, quæ antea per sensuum organa ab objectis externis fiebat; comparatione facta inter hanc, quæ nunc ab interna causa, atque illam eandem, quæ alio tempore ab externa causa est producta, erroneum nascitur iudicium, id affirmans, similes ideas a causis iisdem esse ortas, atque illarum idearum objecta revera extra se existere. Quasdam ideas comitantur illud gratum vel ingratum, quod inevitabili necessitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat perennare, ingratum vero renoveat, vel destruat. Singulares illos animi motus, ab hoc grato vel ingrato comitante natos, dixerunt animi affectus, vel pathemata.

Illos vero animi affectus sequuntur & corporis motus, per quos conatur homo illud displicens remove, vel destruere, illud placens retinere; hinc ubi delirantibus hominibus tales ideæ nascuntur, quæ validos animi affectus excitant, de lecto exsiliunt, adstantes lædunt, & summos corporis motus incredibili sæpe vi & diu faciunt, ut vel fugiant, quæ nocitura credunt, vel arripiant talia, quæ expetunt. “

a) Van Swieten Comment. T. II. p. 322.

Quamvis autem in phrenitide, turbato sensorio communi, innumeræ & diversissimæ inter se possint fieri cogitationum mutationes, frequentissime tamen contingit, ut consuetas artes, vel opificia peragere tentent ægri, absque ulla intermissione; vel si paulo ante morbum ingruentem aliquid ipsis contingerit, quod valide mentem affecerit, illius memoria renovatur continuo. Quotidianæ in praxi observationes hoc docent, & *Abderitarum* integram civitatem affligens morbus insigne hujus rei testimonium exhibet. Narrat enim *Lucianus*, celebrem Tragædum *Archelaum*, mediæ ætate, magno sub æstu, coram Abderitis *Andromedæ* fabulam egisse, multosque rediisse ex theatro febricitantes, ut postea

nes in tota civitate febre correptos fuif-
 & continua, & a primo statim die valida.
 circa septimum autem diem quibusdam lar-
 m narium hæmorrhagiam, aliis copiofum
 lozem, febrim folviffe. Ridicula autem
 rturbatio horum ægrotantium mentes obfi-
 coat; omnes quippe tragædiam agebant,
 mbos recitabant, & imprimis Euripidis An-
 comedam flebiliter canebant. Patet autem ex
 his hunc morbum prægressis, & ipsa mor-
 historia, vera phrenitide laboraffe Abde-
 as, & tragædiæ memoriam, quam tanto
 m oblectamento audiverant, per morbum
 novatam toto morbi tempore mansiffe, at-
 e uno cum morbo receliffe. Septimo enim
 e morbum folutum fuiffe notat Lucianus,
 amque civitatem *septimanis tragædiis* ple-
 m fuiffe.

) Lucianus: quomodo. historia fit confcribenda.

2. Perpetuum delirium phrenitidem co-
 tari fuperius dictum fuit: fimul autem mo-
 tum fuit tunc, illud sæpe, tamen non fem-
 er, ferox elle. Ferocitas enim tunc adelle
 bitur, quando ægri delirantes fibi aliisve
 ocere tentant. [Pro veris autem animi af-
 ctibus ideas, ex interna & morbosa fen-
 tii commanis mutatione natas, comitanti-

bus, hæc ferocitas adest, vel non. Sic enim ridiculum potius, quam ferox erat Abderitarum delirium: & in lethali phrenitide quandoque ægri floccos carpunt, festucas de pariete avellunt taciti sæpe, vel admodum tranquille delirantes. Interim tamen semper magna cautela adhibenda est, quia & tacita illa, & tranquilla phreniticorum deliria subito quandoque in immanem furorem mutantur. Sic meminit *Swietenius* hortulanum tertia die phrenitidis veræ, in qua tacite tantum delirabat, & floccos carpebat, uno momento lecto exiliisse, & celerrimo cursu ascendisse in superiorem domus partem; de qua fenestra præcipitem se dedisset miser, nisi uxor advolans retinisset; dumque illa cum marito luctatur, & vicinos in auxilium vocat, convellitur æger, & moritur subito.

Cum autem pervigilium levissimæ inflammationis cerebri prima initia pro sua causa plerumque habeat, atque aucta hæc causa in coma sæpe mutetur; patet facile ratio quare inquires, vel & somni turbulenti phrenitidem toties comitentur. Auctas vero has efferatque desipientias *Θηριώδεις Hippocrates* a) vocavit, dum nec ratio, nec mi-

nec pericula absterrent miseros, quos
sibi sæpe, aliisque noceant.

Hipp. Praediction. L. I.

3. Enumerantur illa, quæ in vitalibus
actionibus mutata in hoc morbo apparent.
Pulsus autem durus fere in omnibus morbis
inflammatoriis febrem acutam continuam co-
mitem habentibus, observatur. Unde & du-
rus, & nervosum phreniticorum pulsum
notat, monuit *Galenus*. a) Simul etiam ibi
notat, plurimas varietates in phre-
niticorum pulsibus observari. Hoc autem
primis obtinere videtur morbo jam ad-
v.

a) Galen. de pulsib. ad tyrones. c. 12.

Respirationis etiam mutatio in phreni-
tis observatur; diu enim manent, ante-
quam aërem hauriant, sed tunc valide inspi-
rant, & expirant, atque iterum longo tem-
poris morantur, antequam de novo respirant.
Hæc est illa respiratio, quam *magnam*, &
longo temporis intervallo factam vocat *Hip-
pocrates* a), & delirium protenderè monet;
quod etiam notat adfuisse in *Philisco* b) qui
moravitur cum febre acuta continua, & sexta

die periit; uti & *Dealcis* uxore, quæ phrenitica mortua est. c)

a) Hipp. prognost. text. 24.

b) — Epid. 1. ægrot. 1.

c) — Epid. 3. ægrot. 13.

Faciem plerumque rubram &c. Omnis enim hæc signa notant, sanguinem majori copia & impetu versus caput tendere. Præterea dum inflammatio capitis interiora occupat, liber transitus sanguinis per vasa impeditur, adeoque sanguis per carotides pulsus, majori copia per externos illarum ramos distribuetur; unde facies vasibus sanguineis distentis turgebit magis & rubebit; & quidem tanto magis quo difficilior fuerit per vasa encephali humorum transitus. Patet hinc ratio quare *Hippocrates* a) rubrum faciei colorem & torvum illum vultum in ægris damnaverit, imprimis in acutis morbis. Stillicidium autem narium denotat pariter, sic urgeri impetu & copia sanguinis vasa, ut solvi incipiant, & sanguinem dimittere. Larga autem hæmorrhagia phrenitis præsens optimè solvitur, & morbis acutis futura sæpe præcavetur.

a) Hipp. Coac. prænot. N. 124.

PROGNOSIS.

Periculosissimum hunc morbum esse ne dubitat; sed & sæpe cito lethalem, nisi cito efficacissimis remediis succuratur. Proprio autem impetu, & diversa partis affectæ indole, citius, vel serius in mortem cadunt morbi. Confirmant hanc prognosin Hippocratis observata. *Philiscus*, a) quam præterea morbi die delirium cum febre acuta præripuit, narium stillicidium postea habuit, & respirationem magnam & raram (phrenitidis signa) sexta morbi die periit. *Philistes* b) præ diuturno tempore caput doluerat, ex potu febre continua correptus, & post doctis augmentum in capite, secundo die circa meridiem vehementer insanivit, quarto die jam convulsus, quinto die periit manens & aliam mulierem phreniticam septima die periisse monuit c) & ægrorum, qui primo morbi die jam phreniticus fuerat, quarto die obiisse notat. d) *Galenus* autem in commentariis suis in hunc textum modo dictam prognosin confirmat, omnes enim ab initio phreniticos ægros intra septimum diem mortuos esse, perpaucos hunc terminum superasse. Mirabatur autem maxime, optima salutem hætenus fruentes homines adeo

to invadere hunc morbum, tam cito lethalem: fuit autem in illa opinione, quod in tali casu vitiosus in corpore humor coacervatus fuerit, veneno lethali affimilis, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens; quæ quando vitio jam aliquo modo opportuna erant, humorque ipse evaserat malignissimus, lethale subito apparuit symptoma.

a) Epid. 1. aegrot. 1.

b) — 3. aegrot. 4.

c) — aegrot. 11.

d) — aegrot. 4.

In phrenitide vero symptomatica, diutius quandoque morbus protrahitur. Sic enim *Apollonius* a) febre decumbens, cum hypochondrii dextri tumore dolente, postea phreniticus, periit trigesima quarta die. Ita etiam mulier gemellas partu enixa, nec bene purgata, decima septima die phrenitide mortua est. b) Uti etiam adolescens ex potu & venere multa decumbens die vigesimo quarto obiit phreniticus. c) Verum ex horum ægrotorum morbis descriptis apparet, alias corporis partes prius affectas fuisse, atque inde ad cerebrum delatum fuisse morbum.

a) Hipp. Epid. aegr. 23.

b) — — ibid.

c) — — ibid.

Ipsam tamen symptomaticam phrenitidem
 is cito lethalem quandoque esse, docet
 lvi in *Larissa* historia a), cui femur dex-
 am derepente doluit, cum febre acuta ar-
 ente; tertio autem die femoris dolor cessa-
 t, sed mentis alienatio accessit, cum mul-
 jactatione, & quarto die circa meridiem
 terrime periit.

) Ibidem. aegr. 5.

Duplici autem modo morbus hic acutissi-
 us morte terminatur. Alius enim fatalis
 itus mox in morbi initio, *morbi magnitu-
 dine*, alter autem serius contingit, lymphæ
 agulabili, serove in cerebrum effusis. Ut
 nim omnis inflammata pars tumet, inque ma-
 s volumen expanditur, ita cerebrum quo-
 te vehementius inflammatum in magnam mo-
 m ascenderet, nisi suos inter limites a the-
 offea cohiberetur. At eo vehementius a
 pia materiæ phlogisticæ, & a humorum ad
 cephalon raptu cerebrum ubique premitur,
 ingræna sæpe, sphacelo corrumpitur, &
 tri apoplectici, aut inter convulsiones fu-
 to moriuntur. Serius quandoque apople-
 a, aut convulsio occidit, a lymphæ coa-
 labili, aut sero copioso in ventriculis col-
 lecto.

Sig-

Signa, quæ phlogisticum aut ferosum ad encephalon decubitus inflare, aut jam factum esse, norant, superius, cum de præludiis phrenitidis symptomaticæ agebatur, maximam partem exposui. Sunt autem potissimum parce alvi & urinæ excretiones. Deglutitio cum sonitu vel cum suffocationis metu. Sudor sæpe ab atonia universali, & varia spasticarum affectionum genera.

Frequens phrenitidis exitus in maniam observatur. Sæpe enim contingit in topicis viscerum inflammationibus, ut cessante jam febre, tumor nihilominus partis affectæ remaneat, ejus functionem impediens. Observatur id frequentissime in anginis, cum discussa jam inflammatione, major tamen tonsillarum moles permanet. Id etiam in phrenitide non raro contingit, ut membranæ cerebri investientes, febre etiam sublata, præter naturam intumescant. Vidit *Stollus* in Nosocomio Trinitatis hominem, qui ex phrenitide maniacus factus, cum lucidiora essent intervalla, famuli munere fungebatur. Plures annos supervixit, acutissimo tandem morbo periit. Cadaver sectum, duras, crassasque, atque in plurimis locis firmiter sibi invicem adligatas membranas cerebri exhibuit.

Tales casus se vidisse meminit *Swietenius*, a) ubi in febre non adeo valida inciperent, leviter delirare ægri, & paulo post febre cessante penitus, immaniter furebant per plures sæpe dies, imo & septimanas, sic ut vinculis coerceri debuerint. Illa autem, quæ *Sydenhamus* notavit, hanc rem pulchre confirmant. Dum enim novam febris speciem describit, b) inter alia monet, sanguinem venæ sectione eductum pleuriticorum sanguini in his ægris similem fuisse; quandoque collum & fauces dolorem, sed leviozem, quam in angina, occupasse, aliquando vero successisse eruptiones cutaneas, morbilis non multum dissimiles, nisi quod ruberent magis, neque desquamaretur epidermis, dum recederent. Imprimis autem notat, maxime in phrenitidem proclivem fuisse hunc morbum, & caput petiisse, atque ubi jam caput occupavit febris, & phrenesis semel invaluit, nulla restare febris indicia, nisi quod pulsus nunc citior est, nunc tardior. Idem autem fiebat, dum coma huic febre superveniebat; præter enim linguæ albedinem nulla aderant febris signa, atque ægri perfectissima apyrexia frui videbantur. Patet ergo phrenitidem insaniam abire quandoque, sed tamen in similibus

libus

libus morbis, cum esset impetus febrilis, atque levior tantum inflammatio vel lene erysipelas capitis interiora obsideat, sæpissime evadunt ægri, & postquam integre restituntur modo post evacuationes generales per venæ sectionem & purgationem factas, tota res naturæ & tempori committatur, ut *Sydenhamus* optime monuit.

a) Swieten. Comment. T. II. p. 596.

b) Sydenham. in Schedul. monitor.

At persæpe phrenitici per omnem vitam maniacy manent, nullis remediis curandi. Atque ex narratione medici, qui maniacis olim non paucis medebatur, collegit *Stollus* a), plerosque maniacos initio phreniticos fuisse, utut ob febrim obscuriorem, (si februm notas ex pulsu fere solo capiamus) jam inde a morbi principio maniacy viverentur, & febris expertes.

a) Stoll rat. med. p. 198.

Paulisper ascendens immanis fit. Hippocraticum monitum est, & summi quidem momenti, ut hoc ductus medicus efficacissimam statim medelam adhibeat, simulque caveat, ne sibi aliisque nocere possint tales ægri. Sic autem habet: *Quæ sensim feroces fiunt desipien-*

cientiæ, ferinæ sunt, sed & convulsiones præ-
suntiant. a)

a) Hipp. Coac. prænot. Nro. 87.

Sæpe definit in lethargum, coma, catob-
sben. Turbato sensorio communi variæ oriun-
tur affectiones, quibus id est commune. ner-
vorum functionem, atque motus facultatem
vario modo impediri. Quamvis enim *Lethar-*
gi vox inertem tantum oblivionem denotet,
sive somnum difficilem excutiendum, cum pal-
lore, & tumore flatulento, atonia, atque
morbus ad apoplexiam frigidam referendus
est; interim tamen, si similis somnolentia phre-
nitidem sequatur, imprimis cum notabili fe-
brilis impetus diminutione, absque resolutio-
nis signis, solet & tale symptoma hoc nomi-
ne vocari, *Galenus* a) de pulsuum diversi-
tate in morbis agens talem affectum descrip-
sit; quem proprio nomine carere dixit, & de
quo dubitat, an medius inter phrenitidem &
lethargum vocandus foret, an vero ex phre-
nitide & lethargo mixtus dicendus esset: in
quo affectu ægri connivent ut plurimum ocu-
lis, somnolenti sunt, atque stertunt. Rur-
sus oculis fixis, ac inconniventibus diutissi-
me, ut catoche laborantes, intuentur. Et

si quid roges, atque ad colloquium compellas, difficiles sunt ad respondendum & tardi. Plerumque enim stulte loquuntur, nec recte respondent, at temere negantur. Apparet satis, aptissime hæc phænomena convenire illis, quæ modo dicta fuerunt, præcipue cum subjungat *Galenus*, quod in his pulsus caleres sunt & cerebri, perinde ut phreniticorum, minus tamen & roboris item minus ac illi obtinent.

a) *Galenus de pulsib. ad tyron. c. 12.*

Sequuntur jam illa signa, quæ in phrenitide summum periculum & mortem designant.

Vomitus æruginosus: *in capitis doloribus æruginosi vomitus cum surditate & pervigilio, cito vehementer insanire faciunt.* a) Historiæ autem ægrotorum ab *Hippocrate* in *Epidemicorum* libris conscriptæ funestos eventus vomitus talis probant. Sic enim *Philistes* b) primo die morbi æruginosa multa vomuit; secundo die vehementer insanivit: quarto die convulsus fuit, quinto die periit. Alter autem phreniticus c) prima die æruginosa multa tenuia vomuit, & multum deliravit, secundo die palpitationes per totum corpus,

&

& nocte sequente convulsiones adfuerunt.

Quarto die obiit.

a) Hipp.

b) — Epid. 3. ægrot. 4.

c) — — ægrot. 4.

Sputatio frequens & indecora in adstantes

Screatus frequens, si sane & aliud quoddam signum adfuerit, phreniticum, a) Merito etiam pro axioma Jacotius posuit c): omnes actiones voluntarias, quæ præter modum ac decorum vel deficiunt, vel exsuperant, phrenitidis esse signa.

a) Hipp. Porrheth. L. I. text. 6.

b) Jacot & Holler Comment. in Coac. Hippocrat. 519.

Tremor, phreniticæ vehementer affectiones tremulæ desinunt. a) Quod autem hic non intelligatur vehementem phrenitidem cessare tremoribus abortis, satis patet ex alio loco *Hippocratis*. b) ubi in vehementi phrenitide tremores damnantur, tanquam lethales.

a) Hipp. porrheth. L. I.

c) — prædict. L. I. text. 33.

Fæx alvi & urina intercepta vel alba; supra notatum est, quantum periculi imminet præsentem hoc signo.

Oculi pulverulenti. Oculi ut valent, ita totum corpus. a) Pessimum ergo signum in morbis est, ubi depravatur naturalis ille oculorum nitor, & splendor, qui ab æquabili vasorum impletione, & assidua tenuissimæ lymphæ irroratione, qua oculi detergentur, pendet. Unde in moribundis sicci, squalidi, & pulverulenti apparent. Unde *Hippocrates* b) pro malis & perniciosis signis habuit; si oculi pervertantur, aut alter altero minor sit, vel alba fuerint rubra aut livida, vel venu læ nigræ in illis sint, aut sordes circa oculos appareant, aut sublimiores, vel prominentes, vel admodum cavifacti, vel supercilia curva, aut rigida maculosa aut visus squalidus, & sine splendore similia & in coactis c) habentur; ubi additu, si circa oculos tenuem concretionem albam habeant, qualis pellicula ab inspissatis & collectis humoribus nata visum obscurans in moribundis sæpe apparet.

a) Hipp. Epid. 6.

b) — — Prognost. 10.

c) — — — — N. 219.

Dentium stridor. Quibusdam hominibus familiaris est ille dentium stridor, dum dormiunt. Ceteroquin involuntarium, & convul-

vulsiuam motum musculorum maxillas moventium significat, adeoque merito mali omnis in morbis habetur. Sollicite hinc monuit Hippocrates a), dentium stridorem portendere insaniam, & mortem, nisi quis a puero consueverit; si vero etiam delirans hoc agat, iam valde perniciosum est.

a) Hipp. in Prognost. T. VIII. p. 604.

Permutatio symptomatum perpetua. Nata inflammatione in capitis interioribus diversissima excitantur symptomata, prout variae nervorum origines sic afficiuntur. Sic mira phantasmata delirantium oculis occurrunt, sonorum ingens varietas auribus percipitur, odororum, saporum &c. Ubi ergo perpetua horum symptomatum permutatio est, novimus magis magisque turbari sensorium commune, & ad alias partes cerebri propagari malum. Patet hinc ratio, quare Hippocrates dixerit: *in phrenitide ab initio moderatum esse, sed crebro permutari, malum id est: a) & paulo post: crebrae in phreniticis permutaciones convulsivæ.* Atque ideo Galenus in commentariis suis in hunc textum dicit: *veregitur in cerebro ipso transfusio est, alias in aliqua ipsius parte orta, speciem quidem affectionis servans, sed pro parte affecta*
sym

symptomata ipsa permutans. Testatur autem Galenus, se vidisse sæpenumero tales phreniticos, semper quidem delirantes, sed variatis secundum omnium functionum animalium genera modis. Nunc enim excandescebant ira, paulo post lætabantur; nunc audacissimi adstantes invadebant, mox perterriti &c.

a) Hipp. porrhetc. L. I.

Ulceris tumentis subsidentia. Hippocrates in prognosticis enumerans illa, ad quæ medicum attendere oportet, ut futura in morbis prævideat, monet considerandum esse, an forte æger ulcus habeat ante morbum, vel in ipso morbo natum; si enim illud ulcus siccum fiat, cum livido vel pallido colore, moriturum hominem præfagebat.

A peripneumonia lethali. A peripneumonia phrenitis malum. a) Atque alibi, b) manum ante faciem tollere, muscas inani opera captare, festucas carpere, floccos avellere, (quæ omnia phrenitidis signa esse, antea vidimus) tanquam mala & mortifera damnavit in peripneumonia.

a) Hipp. aph. 12. sect. VII.

b) — prognost. T. VIII. p. 606.

A variolis mala admodum. Dum antequam variolæ erumpunt, febris valida delirium aut phrenitidem fecerit, nunquam quietem periculo caret; tamen magna spes est, erumpentibus variolis una cum reliquis symptomatibus & hoc cessaturum. Ubi vero post variolarum eruptionem manet ferox & perpetuum delirium, vel nascitur, major metus est, quia tunc suspicio est, pustulas variolosas capitis interiora obsidere. Quando autem in confluentibus variolis, a resorpto angrænoso fere tabo, putridissima, & acutissima febris accenditur, & phrenitidem facit, facile patet, tenerrima cerebri vasa liquidis acribus putridis, rapido motu agitata, brevi destruenda esse, adeoque nullam spem superesse.

Ab ileo lethalis. Nunquam enim intantum sævitiem morbus ille evehitur, quin brevi post lethalis gangræna sequatur, omni colore subito cessante, & delirantibus plerumque ægris. Unde & *Hippocrates* a) dixit *Ab ileo vomitus, vel singultus, vel convulsio, vel desipientia malum.*

a) Hipp. aph. 10. sect. VII.

Inflammati paulisper fixa &c. Observaverat aliquoties tales casus *Boerhavius*, in

P

qui.

quibus post leviolem anginam, absque bonis signis evanescentem, lethalis phrenitis nascebatur, dum mala metastasi inflammatio faucium caput peteret, atque inde hanc prognosin fecit; cujus tamen & apud *Hippocratem* non obscura vestigia inveniuntur, sic enim habet: a) *in acutis circa fauces dolentia, contracta, parva, suffocantia. Quum biaverit, non facile os cogere & concludere posse, delirium portendit; ex his phrenitici, & periculosi laborant. Et in coacis prænotionibus, sequentia habet: b) Fauces modice exasperatæ, & alvus vanis conatibus nitens, frontis dolores, ægri pulsantes cum dolore; quæ ex his anescunt, difficilia. Et alibi c) In angina absque signis, dolores ad caput cum febre perniciosi.* Talibus autem ægris delirium continuum cum studio nascebatur, quod *Hippocrates* longe periculosius dixit illo, quod eum cum risu fit, quia hoc summopere defatigantur ægri. Sic vidit *Boerhavius* nobilem virginem, quæ die nocteque filum per acus foramen transmittere conabatur, donec deficeret. Alia ægra absque ulla intermissione nodos necitebat. Similes plures casus vidi, ubi ad mortem usque laboriosi semper ægri summa attentio-

ione exercitata in sanitate opificia ten-
ebant.

a) Hipp. porrhēt. L. I. text. II. T. VIII. p. 707.

b) — ibidem p. 860.

c) — ibidem p. 872.

Quæ versatur circa necessaria pessima.

Hæc prægnosis in coacis prænotionibus habetur. a) *Necessaria* autem vocantur illa, quæ ad sustinendam vitam, & curandum periculosum hunc morbum, absolute requiruntur: sic si infidiarum metu tales ægri somno absterneant, tenebricoso in loco tegere nolint, omnem cibum potumque respuant, venenum in suis propinandum suspicari &c., satis patet, omnia necessario in pejus ruere debere. Hanc phrenitidis speciem videtur indigitasse *Hippocrates* b), dum dicit: ex phrenitide omnia pereunt. In hoc morbo perpetuo delirant, tum nimirum sanguis corruptus, & extra consuetam agitationem motus fit. Quumque delirant, nihil quidquam effatu dignum eorum, quæ offeruntur, accipiunt. Procedente vero tempore marcescunt, tum a febre, tum quod nihil alantur.

a) Hipp. Coac. N. 100. T. VIII. p. 857.

b) — de morb. L. I. T. VII. p. 549.

E X S T I S P I C I A .

Nihil magis promovet artem, quam si in morbo quodam, toto decursu sollicitè observato, post mortem in defunctorum cadaveribus indagetur, quæ partes affectæ fuerint, & quænam in illis mutationes contigerint. Sic enim optime detegitur, an in diagnosi, prognosi; in curatione morbi erratum fuerit, nec ne. Constitit autem ex observationibus plurimis optimorum medicorum in cadaveribus phrenitide defunctorum apparuisse talia indicia, quæ inflammationem prægressam docerent manifeste. Virgo acuta febre decumbens, cum perpetuo delirio, & satis feroci quidem, in nosocomium deferabatur, atque post biduum moriebatur. Defunctæ cranio aperto ostendit *Boerhavius* auditoribus suis tenuem meningem cerebri totam rubentem, & inflammata, imo & ipse cortex cerebri, qui naturaliter griseum colorem præfert, adeo rubeſcebat, ac si arte anatomica repleta fuissent rubra materie ejus vasa. Si jam conferantur illa, quæ apud *Bonetum in sepulchreto anatomico*, aliosque observatores habentur, pluribus exemplis constabit, suppurationem, gangrænam, sphaecelum,

celum, inflammationibus validæ non resolutæ
 consuetos exitus, in phrenitide mortuorum
 cadaveribus deprehensa fuisse. Imo & quan-
 doque contingit, cerebri membranas, impri-
 mis in hominibus sæpius hunc morbum passis,
 crassas, duras, & quasi subscirrhosas fuisse.
 Sic in homine, qui bienni spatio phreniti-
 dem aliquoties passus fuerat, inventa fuit
 dura mater cranio fortissime adhærens, longe
 crassior, & firmior solito, ejusque processus
 falciformis fere in tota sui longitudine osseus
 apparebat. Pia mater colore & firmitate simi-
 lis erat duræ matri in sanis hominibus, facil-
 lime secedebat ubique, a cerebro supposito,
 numerosissimis vasis sanguine repletissimis con-
 spicuis. Cerebrum ipsum longe siccius & fir-
 mius erat solito; in cerebri ventriculis ta-
 men feri copia reperiebatur.

1) Academ. des sciences. l'an 1706. mem. p.
 662 — 63.

NATURÆ MOLIMINA IN SANANDA PHENITIDE.

Hoc fuit veterum medicorum institu-
 tum, ut sollicitè notarent illa, quæ in mor-
 bis contingebant; sicque discerent fidei ob-
 ser-

servatione, quibus modis morbi in salutem
 vel interitum tenderent, ut postea priora
 promovere, posteriora impedire vel mutare,
 idonea medela possent. Unde *Hippocrates*
 adeo operosus fuit in semiotica parte me-
 dicinæ, atque salutarem artem tot regu-
 lis practicis, plurium sæculorum communi
 suffragio probatis, nobilitavit & auxit; quas
 tamen ex morborum observatione collegisse
 videtur, uti apparebit unicuique, qui apho-
 rismos cum illis contulerit, quæ in epide-
 micorum libris habentur. Imo hanc fuisse
 medicæ artis originem optime notavit *Cel-
 sus* a), ubi de variis medicorum sectis agit:
*non enim post curationem medicina inventa
 est, sed post inventam medicinam ratio que-
 sita est.* Inter recentiores medicos. *Syden-
 hamus*, eandem methodum secutus, plus pro-
 movit medicinam *solus*, quam ante illum nu-
 merosissimi alii, subtilissimis speculationibus
 indulgentes, & causas morborum latentissi-
 mas a priori explicare conati. Fatetur au-
 tem summus ille in arte medica vir, quod
 dum morborum genio cognoscendo incombe-
 ret, quidam perierint ægri, quibus succurri
 potuisset, si genuinam curandi hos morbos me-
 thodum novisset prius: verum hoc inevita-
 bile

ile est, & neminem latet, sic medicinam
 tantam fuisse, subinde aliorum salute, aliorum
 avertitu, perniciofa discernentem a salutari-
 us. b) Neque has calamitates evitant illi,
 qui vanis, licet speciosis hypothesibus freti,
 inveniendi methodum in morbis fingunt, dum
 interim, neglecta morborum attenta obser-
 vatione, in eodem semper luto hærent, ne-
 que post plurimos funestos eventus magis
 profunt ægris suis, quam antea.

a) Celsus in præfat.

b) — Ibidem.

Antequam ergo de curatione phreniti-
 dis dicatur, operæ pretium erit videre, quæ-
 nam profuisse in hoc morbo fidelia observata
 docuerint.

Varices. Tantam spem in varicibus po-
 suit *Hippocrates*, ut manix a) ipsas solu-
 tionem ab iis speraverit. Venis enim cru-
 tum varicosis, copia sanguinis in his retine-
 tur, minus sanguinis ad cor redit, tantoque
 minus implentur vasa superiora.

a) *Hippocrates* aph. 21. sect. VI.

Hæmorrhoides fluentes. Notum est, plu-
 ribus hominibus consuetum esse, ut bis in an-
 no, quibusdam longe sæpius, hac via san-
 guis

gnis evacuetur. Si autem circa illud tempus, quo hæmorrhoides ipsis fluere solent, non fiat hæc evâcuatio, plerumque vertigine, aurium tinnitu, similibusque symptomatibus affliguntur, quæ leviolem cerebri affectionem docent: quin imo historia medica docet, epilepsiam, maniam, & lethalem apoplexiam succedisse, dum consuetus sanguinis per hæmorrhoides fluxus, sponte vel imprudenti medela, intercipiebatur. Sic *Alcippus hæmorrhoides habens, curari prohibebatur: curatus vero mania correptus fuit.* a) Contra vere apoplexiæ aut manix hæmorrhoides succedere, bonum esse dixit *Hippocrates*, morbosque illos hac via solvi monuit. Ex quibus omnibus patet, quantum boni in capitis morbis ab hæmorrhoidibus fluentibus exspectari possit.

a) Hipp. Epidem. 4. T. IX. p. 381.

Alvi fluor: in hoc morbo non tantum prodest alvi fluor, quatenus morbosam materiam evacuat, verum etiam dum humoribus huc ruentibus viscerum abdominalium vasa deplentur, & sanguine impulso minus resistunt, impetus & copia humorum pulcherrime a capite avertitur, quod magni momenti est in curatione phrenitidis.

Dolor ad pectus, artusque. Quando de
 threnitide symptomatica agebatur, notatum
 est, certissimis constare observationibus, in-
 flammationem in certa quadam corporis parte,
 etiam remotissima a capite natam, posse peri-
 culosa metastasi caput petere, priori loco re-
 cto; atque tunc recensita fuerunt illa signa,
 quæ docebant, tale malum metuendum esse.
 Semini ergo mirum videbitur, quandoque
 a capite metastasin fieri versus alias partes,
 cum insigni sæpe levamine periculosi hujus
 morbi, præcipue si non ad viscera alia, sed
 ad artus derivatio fiat. Ita in *Herophonte*, a)
 quem præter expectationem a periculosissi-
 mo morbo evasisse testatur *Hippocrates*, ade-
 rant vigiliæ, quinta morbi die surditas, sex-
 ta die delirium. Verum octava die doluit
 inguen, dein ad utramque tibiã dolores ac-
 cesserunt, sed & prorsus resipuit æger, nox
 toleratu facilis fuit, & urinæ, quæ antea te-
 nues & nigræ fuerunt, melius coloratæ erant,
 & aliquid sedimenti habebant. Postquam au-
 tem nona die imperfecta crisi judicatus fue-
 rat, post quinque dies rediit febris acuta cum
 surditate; verum tertia post recidivam die
 perurina dolor invasit cum surditatis imminutio-
 ne. Ita etiam in virgine, quæ *Abderæ* in-
 tem.

templi vestibulo decumbebat, surditate & delirio in febre acuta laborante, notatur, quod vigesimo die morbi pedum dolor ortus fuerit; sed & simul surditas, & delirium cessabant; monetque, quod postquam in omnibus perfecte esset judicata ægra, pedum ille dolor adhuc remanserit. b)

a) Hipp. Epid. 1. ægrot. 3.

b) — — Epid. 3. ægrot. 7.

Hæmorrhagia subinde inflammatorios morbos judicari, præsertim si a consuetis, iisque suppressis sanguinis evacuationibus ortum duxerint, supra dictum est. Contingit id etiam in phrenitide, & larga narium hæmorrhagia morbi vehementia frangitur. Ausus fuit *Zacutus Lusitanus* a) artificiosam talem evacuationem instituere, dum belli ducem juvenem & quadratum, ac sanguine turgentem curabat, valide laborantem phrenitide. Jussit enim cuidam ex adstantibus, qui suavi cantu ferocientem mulcebat ægrum, ut pennam ad radicem multum fissam nari intruderet, ac fortiter circumduceret, quo facto copiosissima facta fuit ex nare dextra hæmorrhagia, tam fausto cum effectu, ut a periculoso morbo convalesceret æger, succedente postea sudore & alvi fluxu.

a) *Zacutus Lusitan. Observ. 12. p. 22.* CU.

CURA PHRENITIDIS.

Acutissimo huic morbo, phrenitidi fer-
 nanter subveniendum est, né arte superius
 alium repente fiat. Ad hæc autem redit om-
 es curatio, ut & continuæ inflammatoriæ fe-
 ri, & inflammationi nobilissimi visceris me-
 earis. Quænam remedia inflammationem uni-
 versim spectant, in cura synochi imputris ex-
 posui, ut de iis tantum sermo nunc sit ha-
 endus, quo modo generalibus his præfidiis
 o visceris inflammati diversitatem uti oportet.

Primum & maximum in phrenitidis veræ
 uratione *sanguinis missio* habetur. Debet
 esse larga, & ex amplo vulnere, ut san-
 guine prima vice largius educito, humorum
 versus encephalum raptus & plurimum in-
 ringatur, & rarior repetendæ venæ sectio-
 nis postmodum sit necessitas; neque tamen
 ad animi deliquium usque sanguinis mitten-
 dâ audacia probatur. Ex symptomatum fero-
 citate, atque inflammationis signis auctis aut
 diminutis, repetendæ venæ sectionis indicia
 colligere oportet. Præstat venam in brachio
 secare; quamvis alii in pede, alii in jugu-
 to, imo in fronte, ut *Trallianus*, soleant
 instituere.

Magnum citumque levamen adferunt sanguifugæ ad tempora, retro aures applicatæ, præmissa phlebotomia. Id etiam commodi habet hic sanguinem demendi modus, ut in infantibus puerisque tuto fieri possit. Insigne exemplum phrenitidis in puero 11 annorum sanatæ, cl. Medicus memorat: „Mense februario 1762. puer 11 annorum phrenitide corripitur; delirium ferox, floccorum collectio. 4. morbi die circa vesperam cl. Medicus vocatus est. Pulsus durus, plenus, vibrans. Ingens calor corporis, intensus genarum rubor. Lingua dentesque fusco glutine obducti; lingua arida, fissa. Delirium assiduum; responsum ferox, se bene habere. Remedia refrigerantia, clysmata, atque quarta die mane vesicatoria ad suras; venæ sectionem institui mater noluit. Sanguinem mox e brachio educi iussit *Medicus*; crusta phlogistica, bile tincta. Hora post venæ sectionem enemate domestico alvus sollicitata fœces copiosas, atque vermes una deposuit. Vesicæ a cantharidibus applicatis paucum serum continentes. Emulsio refrigerans, & decoctum hordei; at irritato effectu. 5. die mane assiduum feroxque delirium; floccorum collectio; pallor nunc faciei; noctu, per vices stri-

stridor dentium, & sputatio indecora. Præscribitur decoctum corticis peruviani cum nitro & cremore tartari. Morbi ab hoc remedio augmentum potius quam lenimen. Verius meridiem enim vox tremula; pulsus omni modo inæqualis; facies Hippocratica. Rebus his vix non conclamatis, hora a meridie tertia, hirudines sex retro dextram aurem; rasio capitis; & grana laudani liquidi Sydenhami, & totidem liquoris mineralis Hoffmanni propinata. Ut primum fugere incepere hirudines, tranquilla continuo vox, iisque deciduis, cessabat delirium. Retro sinistram nunc etiam anrem sanguisugæ applicabantur, iisque adhuc sanguinem trahentibus, in somnum delapsus est puer, reliquam vespere, noctemque somno transegit, per vias tamen expergestus sibi constans, potum expetens. Sequenti mane lecto exemptus æger, in proximum cubile deportatus, ut interim stragula mutarentur, atque aërem renovandi occasio fieret. Æger dein, reliquis capillis abrasis, occipite, facie, manibus, tepida ablutis, locis retro aures a sanguine grumoso liberatis, indusio probe calefacto indutus, in lectum mittebatur. De summa virium debilitate conquestus, in som-

num mox iterum relapsus. Brevi dein tempore perfecte convaluit.

a) Cl. Medicus Beobacht. a. d. Arzneywissenschaft. l. 2. p. 471.

Aliam sanguinem probe locum adfectum evacuandi methodum scarificatio, eaque cruenta, nuchæ, suppeditat, nostris temporibus vix non penitus neglecta. Atque optandum omnino esset, ut utilissima hæc operatio in novos usus iterum vocaretur.

Potus præcipue antiphogistici, addito nitro, magna sensim copia ingerendi, summa necessitas; at maxime cavendum, ne vitreis aut fictilibus vasis potum exhibeamus, ne furens æger ea dentibus in frustra comminuat, atque deglutiendo aut vulnerando fauces, sibi vim inferat.

Huc etiam clysmatum emollientium usus redit, laxando enim vasa intestinorum, impetum & copiam humorum a capite revelunt.

Si ægri ab hæmorrhoidibus olim tumentibus, posthac autem evanidis, in phrenitidem incidunt, optimo sæpe cum eventu ad anum hirudines applicantur, cum natura ipsa hac via sæpe phrenitidem sanaverit; eo magis hac via sanguinem educimus, si hæ-

morrhoides iterum tumeant; totiusque longe hæmorrhoides fluentes sanguifugis, quam asperis foliis ficus fricando, in fluentes mutamus.

Caput radendum. Abrasis enim capillis tota capitis cutis maxime perspirabilis redditur; quem effectum a capitis rasure in phrenitide exspectasse videtur *Cælius Aurelianus*. a) Gratum certe refrigerium sic conciliatur, & insignem quandam mutationem percipere solent ægri; & quidem tantam, ut ab illa aliquid metuiffe videatur *Aretæus* b), sed idem monuit, si longissimæ crines fuerint, dimidios primum rescindendos esse, si vero breviores, tunc ad cutem tunderi posse. *Sydenhami* c) tamen observatis constat, nullum in hac re discrimen esse, & testatur, se semper hoc præcepisse, & quidem pulcherrimo cum successu. Abrasis autem capillis, pileolo imposito, caput a frigore externo punxit, monetque se nullum emplastrum raso capiti applicuisse; quidam enim hoc commendant, sed oleosa omnia & pingua cuti adhærentia perspirationem minuunt, quæ hoc in casu liberrima requiritur. Capitis rasionem *Celsus* d) pariter in phrenitidis curatione commendavit. Patet autem satis difficil-

oillimum hoc factu sæpe esse, dum ægri pessime fuerunt; adeoque præstaret hoc jam facere, dum signa docent, phrenitidem metuentam esse.

- a) Cælius. Aurelian. Acut. morb. L. I. c. 10.
- b) Aretæus de curat. morb. acut. L. I. c. 1.
- c) Sydenham in schedul. monit.
- d) Celsus L. III. c. 18.

Pediluvia, epispastica &c. Omnibus enim his laxantur vasa partium inferiorum.

Corpus moderato frigore reficiendum, & erectum tenendum. Erectus corporis situs facit, ut non adeo impetuose sanguis caput urgeat. Videmus etiam sanis hominibus, dum per aliquod horas horizontali corporis situ in lecto decubuerunt, caput tumere; qui tumor brevi evanescere solet, dum per aliquod tempus erectus situs corporis fuit. Sæpe contingit, phreniticos pessime furentes, dum lecto incarcerantur, placidos penitus reddi, dum erecto corpore, modice tantum vestibus tecto, in sedili sedent. Tanti autem fecit hoc ægrorum regimen *Sydenhamus*, ut passim in suis operibus ubique inculcaverit, in morbis acutis inflammatoriis curationis totam felicitatem inde pendere; & in ultimis suis scriptis, quæ ingravescente jam

tate edidit, ulterius confirmavit, & in-
rimis quidem in phrenitide hoc necessarium
dixit. a) „Hoc enim in statu, quantumlibet
sanguis detrahatur, quantumvis leviter te-
ratur corpus, quicumque demum liquores
refrigerantes ingerantur, non prius sedabi-
tur febris, quam æger se lectulo interdii
abstinuerit. Cum calor circumambientis aëris
inter stragula conclusi sanguinem plus satis
exagitet, & procumbentis corporis situs ve-
hementiori impetu eundem in caput impin-
gat.,,

a) Sydemham in schedula monitoria.

METHODUS MEDENDI PHRENITIDI SYMPTOMATICÆ.

Eodem plerumque remediorum appara-
tu, quo genuinam phrenitidem curari dixi-
mus, etiam symptomaticæ phrenitidi me-
demur, habita tamen potissimum attentio-
ne ad morbum prægressum, ex quo inflam-
matoria hæc cerebri affectio ortum duxit.
Maximi momenti in praxi hoc monitum est.
Uti nempe statim vidimus, phrenitidis ve-
ræ curatio largam venæ sectionem, & repe-
tendam quandoque audacter postulat. Ve-

rum non omnibus morbis acutis hæc curatio prodest; & quandoque observantur febres epidemicæ, inflammatoriæ quamvis, quæ repetitam venæ sectionem non ferunt absque noxa, quin etiam constitit in talibus febribus, nequidem phrenitidi symptomaticæ per validas, & repetitas venæ sectiones succurri posse; sed sensim postea una cum morbo principe evanescere hoc symptoma. Tales erant febres epidemicæ continuæ a *Sydenhamo* a) descriptæ, quæ annis 1674—75 Londini grassabantur. Quamvis enim atrox capitis dolor, & laterum dolores frequentes in his febribus, sanguisque eductus pléuriticorum similis cruori, docerent satis, non mediocrem inflammationem his febribus subesse, observavit tamen *Sydenhamus*, quod repetita venæ sectione non levarentur ægri. Cum autem in his febribus promptissima metastasis ad caput fieri soleret, enematum usum substituebat; sicque felicissime curabat phrenitidem symptomaticam in his febribus natam, dum post venæ sectionem, atque unius vel alterius enematis injectionem, vitrioli spiritum cerevisiæ tenui instillabat, & pro potu ordinario ægris exhibebat. Nullam autem aliam methodum profuisse in hoc casu testatur.

ur. Similia notavit & in alia febrium continuarum epidemicarum specie, b) in quo morbo summa proclivitas erat, ut materia febrilis mala metastasi caput peteret; & hoc etiam peculiare norabatur, quod simul ac tali metastasi facta phrenitis invalesceret, tunc nulla amplius superessent febris indicia. Observavit autem, neque hanc febrium speciem iteratas sanguinis missionees ferre; unde post unicam venæ sectionem purgans antiphlogisticum dabat, alternis diebus ad tertiam vicem repetendo, simul exhibito hora somni levi diacodiatō post singulas purgantis remedii doses. Spiritus autem vitrioli usum in harum febrium curatione non adhibuit, utpote minus convenientem morbis illis, quorum curatio purgantibus indiget. Monuit autem, quod phrenitis, si in hoc morbo semel invaluisset, non potuerit subito deleri, neque tutum fuerit repetita ultra limites præscriptos venæ sectione, vel catharsi ejus curationem aggredi; sed tempore & sponte sua sedere solebat hoc malum, modo debitum regimen adhiberetur. Ita enim ad phrenitidem symptomaticam compescendam in variolis talem methodum adhibuit *Sydenhamus*, c) quæ in aliis casibus minime conveniet. Decenni

enim puero, cui stragulorum pondere & calidis remediis adhibitis, in primo stadio variolarum debita illarum eruptio non tantum impediabatur, verum & talis aderat furor, ut totis adstantium viribus vix lecto coerceri posset; dedit statim unciam mediam syrupi de meconio, cumque nihil proficeret, post horæ spatium similem dosin dari iussit; atque nondum minutis symptomatibus, debuit eandem dosin repetere, donec uncias duas cum dimidia assumpsisset puer; tuncque felici eventu sedatæ sunt illæ turbæ, & postea convalevit æger.

- a) Sydenham. op. 218.
- b) — — in schedul. monitor.
- c) — — ibid.

USUS CAMPHORÆ, MOSCHI, OPII, IN PHRENITIDE.

In acutorum morborum deliriis a quibusdam medicis plurimum commendatur camphoræ usus, ut etiam in vera phrenitide camphoram præscribant, addito tamen nitro. At, quicumque camphoræ exstimulantem vim considerat, facile perspiciet, præsentem humorum ad encephalum raptu, omne id insigniter no-

cere, quod cordis & arteriarum vires exstimulat, & cerebrum præprimis gravat; neque sperare licet, hunc camphoræ stimulum nitri connubio ita omnino temperari, ut nulla inde sævissimo morbo intensio accedat. Est tamen aliud deliriorum genus, quod non ab inflammatorio cerebri vitio ortum ducit, sed ab excessu irritabilitatis ab ipsa febre inducto, progignitur, atque declinante jamjam febre sæpius observatur. In hoc itaque *statu nervoso* non alienum est, camphoram exhibere; ea tamen observata cautela, quam *Stollius* a) universim circa usum remediorum narcoticorum universim tradit; *si ea simul poscat, aut admittat natura febris.*

a) Stoll. aphorism. 715.

Idem etiam de moscho valet, cujus usus tunc præcipue commendandus, si a retropulsis exanthematibus acutæ febris delirium accedat.

Multo minus opium convenit, quod omnes excretiones, excepta perspiratione, suspendit, & sanguinem humoresque ad encephalum urget. Noxios effectus hujus remedii vir celeberrimus *Trallas*, tum in inflammatoriis febribus in genere, tum præcipue in phrenitide, in præclaro de usu opii salubri

lubri & noxio, tractatu, evidenter demonstravit; ut merito miremur, tot infortuniis nondum resipuisse medicos. a) „ Quoties opium nimis in deliciis habentes medici invifunt ægros fuos acutis febribus decumbentes, eosque offendunt fine fommo inquietos, garrulos, morofos, facile irafcentes, quin & furibundos, tum putant quietem ipsis conciliandam effe. Igitur pacans & sedans opium faltem pulveri vefpertino addunt, atque bene feffe ita defunctos fuo officio putant, ipfique moleftis fuis & feriis negotiis in crastinum dilatis, placidi feffe in lectulo quieti tradunt. Sed mirantur sæpe altero die mane accedentes non æque dulci fopore gravifum fuiffe ægrum, qui forte multo adhuc pejus feffe habet, ac imitis, intractabilis & afper, & loquax. Talia triftia fpectacula cum toties obveniant poft exhibitum ægro febre acuta inflammatoria laboranti opium, mirum certe eft, experientiam non diu jam docuiffe medicos, abeffe in talibus crifibus hoc pharmacum debere. „

a) *Trailes de ufu falubri & noxio. Sect. 2.*

Neque omnino tutum erit febre etiam declinante, evacuationibus fanguineis largiter inftitatis, & præmiſſo multo réfrigerantium

tium usu, phreniticis opium exhibere; febris enim inde, ne augeatur, metus supeſt. At vero ceſſante penitus febre, ſi levia deliria, deſipientia, atque fatuitas ſuperſit, prodeſt opium; non enim a ſanguinis impetu, & inflammatoria labe, ſed ab illius potius defectu poſt largas ſanguineas evacuationes inducto, hæc cerebri perturbatio oritur.

PHRENITIS ET MANIA PUERPERARUM.

Puerperas phrenitis sæpe corripit. Accidit hoc malum plerumque elapſis tribus a partu diebus, ſerius etiam, iis præcipue fœminis, plethoricis, quæ ubera infanti præbere aut omnino reſpuunt, aut brevi tantum tempore lactationis negotio fuguntur. Non autem a ſuppreſſo lochiorum fluxu hic morbus oritur, cum etiam iisdem libere manantibus, non raro obſervetur. Fors ea ratio non eſt improbalis, quæ puerperarum phrenitides ex abundantia elementorum lactis in ſanguinis & humorum maſſa oberrantium, ac tandem cerebrum opprimentium, originem habere affirmat. Morbus hic sæpe in maniam tranſit, præ aliis manię ſpeciebus curatu faciliorem. Exigit autem hæc phrenitidis ſpecies

cies sanguinis evacuationes, potus copiosos, diluentes, emollientesque, enemata, victumque tenuissimum, ut lactis primogeniti, ut ita dicam, plethora imminuatur.

PHRENITIS A VI EXTERNA CAPITI ILLATA.

Capitis læsiones vehemens non raro phrenitis sequitur. Subinde post aliquot demum dies malum ingruit. Ad inflammatoria deliria pertinere has phrenitides colligitur & ex natura febris, utpote inflammatoriæ, ad quam febris vulneraria, quam proxime accedit, & ex cadaverum sectionibus, quæ cerebrum sanguine serove extravasato pressum, inflammatum, suppuratum esse demonstrant. Juvant præprimis venæ sectiones largæ, quas in vera phrenitide etiam præscripsimus; atque experientia etiam hujus methodi utilitas comprobatur. a) „Delirium & acutam febrim in multis observavi, qui ex alto delapsi caput alliserant; sanguis secta vena eductus crustam pleuriticam contraxit. Dissecta post mortem capita encephalon multis in locis valdopere sugillatum monstrarunt. Quasdam vero aliorum phrenitides, pariter a vi externa

capiti illata profectas, missionibus sanguinis, & antiphlogistica methodo sanavi, eadem nempe ratione, qua validiori contusioni aliarum partium, quarum periculosa inflammatio foret, medemur. „Conveniunt lenes alvi dissolutiones, partim putridas faeces in intestinis collectas educendo, partim humores a superioribus partibus leniter revellendo. Deinde maximam fomentorum frigidorum utilitatem princeps exercitus Borussici chirurgus *Schmuckerus* b) multiplici experientia comprobavit. Optima methodus est, cum lintea oleo ammoniaco aut nitro conspersa, capiti que imposita, aqua madefiunt, ut intensiori sub ipso solutionis actu frigore, inflammatio validius discutiatur. Notandum autem est, actu frigidorum applicationem in primo tantum stadio, inflammatorio nempe, prodesse, et nocere, quamprimum suppurationis oriture, aut jam ortæ signa adsunt.

a) Stoll. ratio medendi. T. III. p. 109.

b) Schmucker. chirurgische Wahrnehm. B. I.

RELAPSUS, CONVALESCENTIA.

Grave monitum est *Illustr. Swietenii*: a)
Hoc tamen monendum videtur, quod sedato
dato

dato jam febris impetu, sæpe adhuc superfit delirium, coma, debilitas ingens, aliaque symptomata, quæ cerebri functiones adhuc perturbatas esse docent. Non tamen ideo venæ sectionibus, purgantibus, aliisque vires debilitantibus remediis utendum est, ut tales sævi hujus morbi reliquiæ tollantur; sed blando victu; quiete, situ corporis erecto &c. sensim hæc cedere solent., Neque mirum sane, lento gressu pristinam sanitatem sequi, cum phrenitis non nisi largis sanguinis evacuationibus, atque virium vitalium inde inducta ruina, sanari possit, & ipsum cerebrum non nisi lente priorem firmitatem acquirat. Id etiam observationes docuerunt, eos homines, qui semel phrenitide laborarunt, facile hoc morbo iterum corripri, ut ergo ab omni stimulo excitandæ phrenitidi idoneo maxime opere & longo tempore, cavendum sit.

a) Swieten. Comment. T. II. p. 615.

Quædam adhuc de phrenitide notanda sunt:

I. Diagnofis phrenitici morbi non ex uno tantum signo, sed ex pluribus collectis comparatisque, recte monente *Cælio Aureliano* r) statuenda est. Sed respiciendum ad causas prægressas, ad anni tempus phlogisticum,

ad ægros una decumbentes; ad ægri idiosyncrasiam, quidam enim, præ ceteris, inflammationibus capitis magis obnoxii sunt.

a) Cælius Aurelian. De phrenitide.

2. Optimus modus coercendi furiosos is esset, ut linteis involverentur, ne sibi aut adstantibus vim inferant. Valido enim nisu vincula dirumpendi simul febris insurgit.

3. Neque credendum est, si vinctus aliquis, dum levare vinculis cupit, quamvis prudenter & miserabiliter loquitur; quoniam is solus insanientis est. a)

a) Celsus. L. III. 18.

4. Antiqui tales ægros in tenebris habebant, eo quod illis contrarium esset, experiri, & ad quietem animi tenebras ipsas conferre aliquid judicabant. At alii, tanquam tenebris ipsis terrentibus, in lumine habendos esse dicunt. Neutrum autem perpetuum est: alium enim lux, alium tenebræ magis turbant; experiri utrumque, in quibus nullum discrimen apprehendi, vel hoc, vel illo modo possit. Optimum itaque est, utrumque experiri; & habere eum, qui tenebras horret, in luce, illum, qui lucem, in tenebris. At ubi nullum esse discrimen est, æger si vires habet, obscuro continendus est.

5. Di-

5. Digitum, linguam exploraturus, phreniticorum ori ne immittito.

A N G I N A.

Definitio & generalis anginae divisio.

Generali anginae nomine omnes hos morbos comprehendimus, qui vel degluttonem vel respirationem lædunt, vel utramque, si-ve impedimento tantum, vel dolore, vel utrisque simul concurrentibus hæc læsio contingat, modo causa morbosa, binas has functiones lædens supra pulmones & stomachum hæserit.

Antiquissima autem anginae divisio habetur, in illam, quæ absque ullo signo tumoris externe apparentis, vel interne in faucibus conspicui invenitur; & alteram, quam tumor quidam sensibus detegendus comitatur. Hanc anginae divisionem & *Hippocrates*, & *Celsus*, & *Aretæus* notaverunt. Illam autem, quæ absque ullo tumore conspicuo fit, tanquam maxime exitialem damnaverunt omnes.

Primo jam agendum erit de illa anginae specie, quæ sine ullo signo tumoris externi vel interni apparet. Patebit autem inferius,

ab inflammatione interiori laryngis circa ejus summitatem, anginam fieri, quæ nullo se manifestet tumore; verum dolor ingens, & reliqua inflammationis signa peritum medicum docent, latere tale malum. Alia autem ejus species observata fuit, pariter admodum periculosa, & fere lethalis; in qua pallor faucium, siccitas, & tenuitas earundem apparent, absque ullo signo latentis in interioribus partibus, inflammationibus. Quandoque quidem aliquis dolor & rubor in faucibus apparent, sed leviora tantum, neque inde tumescunt partes affectæ, sed potius insignem suæ viscositatis diminutionem demonstrant. Rarius quidem occurrit hæc anginæ species, & fere tantum post morbos diuturnos exhausto corpore, imprimis post validas & frequenter repetitas evacuationes per venæ sectionem, purgantia, vomitoria, &c. A talibus causis ortam hujusmodi anginam observavit Sydenhamus a), post febres sive continuas, sive intermittentes, cum deglutiendi primum difficultate & molestia, supervenientibus deinde raucedine, oculis cavis, & facie Hippocratica dicta, mortis certo imminentis signis. Monet autem, funesto huic symptomati producendo longiorem febris moram, cum eva-

quantibus iusto copioſioribus ſociam ut plurimum operam commodaffe. Patet ſatis, quare hæc anginæ ſpecies raro curabilis ſit, cum omnis ſpes in eo poſita ſit, ut reſtituantur ſubito perſiti humores, ſicque bono ſucco vitali repleantur vacua vaſa. Verum ipſa deglutitio læſa impedit, quo minus talia commode ingeri poſſint; & ſimul deficient illa, a quibus ingeſtorum aſſimulatio exſpectatur, debita nempe copia humoris boni, & humorum in contenta fluida actio requiſita. Tota ergo curatio in eo conſiſtit, ut ingerantur talia, quæ ſanis humoribus quam ſimillima, debilibus viribus aſſimilantibus adhuc ſubigi poterunt, ſimulque calefacientibus & roborantibus remediis prudenter exhibitis, vaſorum in contenta fluida actio augeatur. Angina phthyſicorum ab extenuatis carnibus muſculorum reſpirationi & deglutitioni infervientium.

Quæ modo deſcripta fuit anginæ ſpecies, morbos prægreſſos ſequitur, adeoque prævideri poterit ſaltem, licet ſæpiſſime incurabilis. Verum docuerunt obſervationes, in ſanis etiam hominibus quandoque abſque ullis ſignis morbi antecedentis, ſubito impediri deglutitionem vel reſpirationem, vel utramque

que, atque mox mortem sequi, licet nullus tumor in faucibus, vel externis partibus, neque insolita earundem gracilitas, & ficcitas apparuerint antea. Catarrhum suffocatiuum vocarunt plurimi auctores simile malum; quia a materiæ eliquatæ in fauces & pulmones subita destillatione natum putabant fieri semper. Dum enim viderant in coryza sicca tam subito sæpe fieri per nares copiosum & acris profluvium, & membranam Schneierianam subito adeo tumerè, ut omnem acris transitum per patula naturaliter adeo narium foramina impediret, crediderunt non sine ratione, & simile quid in membrana, laryngem & asperam arteriam investiente, contingere posse, unde citissima suffocatio, & mors sequi debent. Subitaneos enim tales tumores in variis corporis partibus nasci in sanis heteroquin hominibus, observationes medicæ docent. Sic quibusdam satis familiare est, dum humida & calida tempestate per apertum foramen incedunt, ilico fere faciem tumore erysipelatoso inflatam habere, imo novi tales homines, qui matutino tempore de fenestra tantum prospicientes, sic affecti fuerunt. Adeoque non videtur impossibile, lethalem subito anginam a talibus causis nasci posse, licet

nul.

nulla signa alicujus morbi prægressa fuerint. Interim tamen rarissime hoc contingere certum est, cum hic non agatur de inflammatione subito nata circa laringis superiora, quæ quidem citissime strangulando necat, sed dolore acuto aliisque signis prægressis, vel comitantibus cognosci potest.

Post hyemem australem pluviosam & tepentem, si ver siccum & aquilonium sequeretur, notavit *Hippocrates* a), catarrhos subito necantes senioribus contingere. Similem casum, qui modo dicta confirmat, refert *Schenckius*. b) Homini enim fere sexagenario plenioris habitus, cui præter lassitudinem nihil mali aderat, media nocte adeo vehemens catarrhus accidit, ut velocem defluxionis impetum sentiret quidem, & auxilium imploreret; sed mox suffocaretur, priusquam aliquis adesse posset. A morte autem ilico copiosa pituita lenta & viscida ex ore profluebat. Monet tamen *Schenckius*, perquam raro tales casus contingere. Si autem considerentur illa, quæ apud observationum medicarum collectores habentur de catarrhis illis suffocativis, patet, sæpissime in cadaveribus pulmones suppuratos inventos fuisse. Ita *Carolus IX.* Galliarum Rex, rupto pulmonis vomica

Subito periit, dum purulenta colluvies asperam arteriam inundabat tanta copia, ut suffocaretur illico. c) Sic & alibi d) legitur de manione, qui meridie circa laryngem & fauces dolorem senserat, & quandam in deglutendo cibo & potu difficultatem; sub vespere ipse pharmacopæum adiit, gargarisma petens, sequenti nocte subito strangulatus interiit. In cadavere pulmo purulentus inventus fuit. Quod autem maxime notandum, nulla tussis antea molesta adfuerat huic homini, nulla hæmptoe prægressa, sed sanido & valido corpore, & obeso quidem actenus vixerat.

a) Hipp. aph. 12. sect. III.

b) Schenkus L. I. de catarrho, obs. 5.

c) Bonet sepulchret. T. I. p. 579.

d) — — p. 476.

ANGINÆ CUM TUMORE.

Tumorum varia natura.

Hæ anginæ cum tumore species diversa sunt pro ratione loci, quem tumor ille contigit occupat; vel pro varia indole tumoris ipsius, qui sua mole partes deglutioni vel respirationi servientes impedit. Hoc au-

R

tem

tem paragrapho de varia natura tumorum, qui anginam faciunt dicetur; sequenti vero de locis, per hos tumores occupatis, agendum erit.

Catarrhalis, quæ sæpe epidemice grassatur, regnante nempe catarrhalium febrium constitutione:

Inflammatoria, hæc latissime patet. Et cum varius sit inflammationum exitus, & *purulenta*, *gangrænosa*, *scirrhusa*, *cancrosa* *angina* habetur.

Putrida, *maligna*, *pituitosa*, *biliosa*. *angina* a febre, quam comitatur, nomen accipit.

Exanthemata etiam varia, has partes obfidencia, hunc morbum producant; hinc *erysipelatosa*, *scarlatinosa*, *miliaris*, *aphtosa*, *morbillosa*, *variolosa* *angina* est.

Ab acri venereo non raro partes respirationi & deglutioni dicatæ insigniter læduntur. Hinc *venerea* *anginæ* species.

Convulsiva, quæ a spasmis oritur. In hysteriis mulieribus satis familiare malum, dum fauces, convulsis musculis harum partium, ipsis præfocantur, a sola perturbatione generis nervosi per validos animi affectus, subitas evacuationes &c.

SEDES TUMORUM VARIA.

Lingua. Vidit talem casum Illustris *Swietenius* a) in muliere sexagesinaria jam majore, quæ ulceribus scorbuticis in utroquo crure diu laboraverat, ceterum satis firmæ valitudinis. Post meridiem senserat levem quasi asperitatem in lingua; vesperi deinde dolorem circa linguæ radicem, qui cito locum mutans linguæ apicem occupabat. Adeo autem subito ingraveſcebat malum, ut circa medium noctis ſequentis vocatus, invenerit ægram fere ſuffocatam, nihil omnino deglutire valentem. Lingua autem tumidiſſima totius oris cavum replens deformem penitus molem carneam referebat. Valida venæ ſectio illico inſtituta, & acri clysmate purgante injecto, applicatis ſimul molliſſimis fomentis & cataplaſmatibus ſtetit quidem malum, non increſcens amplius; verum poſt octo horas, cum tumor linguæ nihil adhuc minueretur, venæ ſectio larga inſtituta fuit, & ſimile clyſma applicatum; tuncque incepit ſubſidere linguæ tumor, & mollior fieri; febris minuebatur, quæ antea intenſa aderat, & hora quinta pomeridiana jam incipiebat redire utcumque loquelæ, atque aliquid deglu-

tire poterat; respiratione simul jam satis libera reddita, sicque satis cito ex tanto discrimine evasit.

a) Swieten Comment. T. II. p. 626.

Videtur & inflammatorius talis linguæ tumor ab Hippocrate a) descriptus fuisse: vocatur autem apud ipsum Ὑπερλωσσις, quod vocabulum ranam verterunt, dicit autem: *si ranula fiat, lingua tumet, parsque sub ipsa, & externa dura est ad contactum, & salivam deglutiri non potest.* Inflammatoriam autem illum tumorem fuisse, patet ex iis, quæ deinde sequuntur. Sic enim habet: *ubi vero purulentum fuerit, secato. Interdum vero sua sponte rumpitur, & absque sectione subsidet &c.* Apud Aretæum b), ubi de angina agit, pariter memoratur, quod lingua extradentes quandoque promineat, oris cavo ob auctam magnitudinem contineri non potens. Verum talis linguæ tumor in pessimis anginis contingit, dum impedito a tumentibus partibus per jugulares externas cruoris reditu, lingua sanguine accumulato turget. Schirrhosos & cancriferos tumores quandoque linguam occupare atque deglutionem lædere, ex historia medica nimis notum est. Simul etiam patet, eadem mala fieri posse, &

musculi linguæ affixi inflammantur, uti quandoque a tumore inflammatorio sub mento, genioglossos musculos impediente, manifeste factum vidit *Swietenius*.

a) Hipp. de morbis L. II. c. 10.

b) Aretæus de causis & signis morborum. L. I. c. 7.

Palatum. Ex physiologicis constat, cibos & potus dorso linguæ impositos inter hanc & palatum fornicatum, sulcis ad fauces determinantibus instructum, pressos, versus pharyngem deduci. Si ergo inflammatorius, vel suppuratorius tumor palatum obsideat, vel exostosis hic nata fuerit, patet deglutitionem lædi debere. Frequentissime tales tumores palati occurrunt, dum dentes superioris maxillæ carioli, vel radicibus suis adveolos per-tundentes; membranam palatum osseum investientem irritaverint.

Tonsillas. Et quidem omnium frequentissime tumores anginosi has partes affici, vel ex eo patet, quod *Hippocrates* a) juniorum morbos recensens, quibus post dentitionem corripri solent; etiam *tonsillarum* meminert.

a) Hipp. aph. 26. Sect. 1.

Uvulam, hujus musculos. Inflammatione, suppuratione, gangræna, hanc partem quan-

quandoque affici, vel solam, vel una cum vicinis, & periculofam anginam facere, ex *Hippocrate*, *Aretæo*, aliisque veteribus medicis patet, qui tales morbos descripserunt; atque idem quotidianis observationibus confirmatur. Uvulam scirrhofam redditam eousque increviffe, ut totum oris cavum impleret, & dentes interiores fere tangeret, *Hildanus* notavit. Musculos autem huic parti affixos, variis ejus motibus in deglutitione perficiendis, similiter affici posse, facile patet.

Cava ossium frontis &c. Miræ observantur excrescentiæ membranæ Schneiderianæ per hæc cava distributæ, quæ sensim mole auctæ liberum aëri per narium cava viam minuunt, tandemque magis productæ per narium foramina prominent, vel & a posteriori parte pone velum pendulum palatinum in fauces protuberant, summa cum molestia. Cum autem illæ excrescentiæ sæpe pluribus in locis narium internarum radidentur, hinc evulsæ pluribus quasi radicibus donatæ apparent, plerumque molles & fungosæ, atque hinc vel a multitudine harum propagium, vel a similitudine cum polypo pisce, qui pluribus cirrhis prominentibus instructus est, polypi vocantur. Cum autem tales polypi evulsi similes

iem fabricam demonstrant, ac in membrana mucosa narium cava investiente observatur, videtur concludi posse; nihil aliud esse, nisi hujus membranæ mucosæ fungus degenerations. Hoc ulterius confirmatur, dum in cadaveribus illorum, qui polypis narium antea laboraverant, tales excrescentiæ membranæ illius mucosæ inventæ fuerunt. Sic in muliere, cui ante biennium ex nare dextra prominens polypus, similisque pone uvulam emergens, evulsus fuerat, & quæ paulo ante mortem de nova quadam molestia in naribus percepta fuerit conquesta, dissecto sinu maxillari similis polypus inventus fuit, quamvis minor. Ita & *Ruischius* a) in antro Higmoreano cadaveris publice dissecti polypum invenit, & in muliere, quæ a malæ tumore & gingivarum excrescentia maligna pessime habebat, post excrescentiæ amputationem, & dentium molarium aliquot evulsionem, inustione facta, quæ ad cavum antri Higmoreani penetrabat, sequentibus diebus minimo digito plures polypos extrudit.

a) *Ruischius*. *Observ. anatom.* obs. 77.

Per varia autem narium internarum loca suis radicibus dispergi tales polypos, docet figura polypi utramque narem obturantis,

fi.

simulque duplici prominentia in faucibus protuberantis, feliciter evulsi, quæ habetur apud *Tulpium*. a) Ubi simul notandum, quod & venas per polypum hunc dispersas invenerit, & omnes ejus propagines membraneo velamento tectas viderit, sub quo continebatur concreta pituita, in plerisque mollis & pellucida, in aliis dura ac opaca instar cornu adusti.

a) *Tulpius Observ. med. l. 1. c. 26.*

Posse autem polypum in his narium cavis radicum, mole dein auctum, respirationem & deglutitionem impedire satis patet; & tristissimum talem casum vidit *Boerbavius* in homine, ad quem ab chirurgo suburbano vocabatur, qui licet ceteroquin satis peritus esset, candide fatebatur se ignorare; quo morbo æger decumberet. Animam fere agebat miser, jamjam suffocandus, maxillæ non sine molestia deductæ erant, in conspectum venit lingua, informen, lividam massam carnesam referens, qua depressa aliud occurrebat corpus, quod primo aspectu vix distingui poterat; verum patuit accurato examine, esse velum pendulum palatinum versus anteriora pulsum, sic ut quam proxime ad dentes anteriores accederet. Cum ex historia morbi præ-

gres-

gressa satis pateret, polypum, ex nasi poste-
rioribus foraminibus descendentem, velum
pendulum versus anteriora profuisse, nihil
superesse videbatur, nisi ut velum illud pen-
dulum descinderetur, & deinde polypus tol-
leretur vel integræ, vel pro parte saltem,
ut levaretur æger. Verum dum se huic ope-
rationi perficiendæ accingebat chirurgus, mi-
ser æger suffocatus periit.

Antequam ergo in tantam molem excre-
cant polypi, tollendî sunt; quod satis com-
mode fit, si in nares, vel pone velut pala-
tinum prominuli forcipe prehendi possint;
tunc enim sæpe absque magno dolore, vel
æmorrhagia, uti testantur observationes me-
dicæ, evelli possunt. Hæc factò alumine,
multa aqua diluto, per nares attracto, siccan-
tur fungosæ polyporum reliquiæ, cum aliter
sæpe repullulent, uti frequenter contingit.

Ubi vero sic hærent polypi, ut commo-
de prehendi nequeant, vel his evulsis, illo-
rum adhuc reliquiæ supersunt, an tentari pos-
set illa methodus, quæ apud *Hippocratem* a)
describitur? sumebat nempe spongiam talis
crassitie, ut naso aptari posset; dein contor-
tam, & lino ægyptiaco circumvolutam, ut
durior esset, quadruplici filo lineo alligabat,
sic,

sic, ut unum quodque filum cubitalem haberet longitudinem. Deinde quatuor his filis in unum principium coactis, sumebat tenuem virgam stanneam, quæ altera sui parte foramen habebat transmittendis quatuor his filis simul unitis aptum. Per nares dein virgam stanneam, in os dimittebat acuta sua parte, atque illam arreptam trahebat, donec principium filorum apprehenderet. Deinde specillo bifulco tub uvulam demisso sustinebat hæc fila, ne inter trahendum, illa velum palatinum lacerarent, sicque iussit fila obnixe trahendo polypum educi, dum nempe spongia per nares traheretur in fauces, atque in hoc itinere averterent illa, quæ in his locis hærebant, obstacula. Hanc methodum postea adoptaverunt celebres chirurgi, sed hoc discrimine; quod chordam, qualis setateis adhiberi solet, digito pone velum pendulum palatinum ducerent, illamque tenui incurvo forcipe per narum demissio prehensam educerent, sicque unum chordæ extremum de naso, alterum ex ore penderet. Mota chorda poterit atteri polypus, & dum suppurantibus ungeretur illa chordæ pars, quæ in nasi cavo manebat, leniter consumi. Similem vero cautelam adhibebat, dum chorda trahe-
 ba-

batur, ac *Hippocrates* b) iusserat, ne velum pendulum læderetur. Facile autem patet, tantum sic tolli posse polypos, vel illorum reliquias, quæ in narium proprie dicendis cavis hærent; omne enim, quod in antris Hig-morianis, sinibus frontalibus, aut ossis sphenoidis cavis hæret, hac methodo attingi nequit.

a) Hipp. de morbis. L. II. c. 11.

b) Medical. essays. T. II. p. 376.

Musculos ossis hyoidis &c. Si inflammati fuerint quidam ex his musculis, vel convulsi, aut paralytici, patet, turbati debere deglutitionis actionem, & quidem variis modis, pro diversis musculis affectis, quorum usus ex physiologicis cognitus docere poterit, quinam ex his læsi fuerint, dum attenditur, quænam in deglutitione perficienda inveniuntur impedimenta, & quo deglutitionis tempore hæc occurrant.

Musculos laryngis &c. Asperæ arteriæ extremum, concursu cartilagarum binarum Arytænoidarum, & incumbente epiglottide factum, una cum suppositis cartilaginibus thyroidea & cricoidea, ad laryngem pertinet. Notum autem est ex anatomicis, plurimos musculos omnibus his partibus affigi, quorum

rum quidem externæ, aliæ internæ memoratarum partium superficiiei adhærent, & dilatandæ vel arcândæ glottidis rimæ pro vocis moderamine serviunt. Verum & ab iisdem partibus alii muscoli oriuntur, in vicinum pharyngem v. g. inserti, & deglutitioni inservientes. Præterea novimus inter deglutendum totam laryngem attoli, & dein iterum deprimi per musculos ac hanc rem destinatos. Peterunt ergo & hic simillima mala observari, ac modo de ossis hyoidis musculis dictum est, & periculofissimæ quidem anginæ oriri.

Asperæ arteriæ. Arteria aspera dicta segmentis orbicularibus cartilagineis, parte postica abscissis, atque ibi loci membrana valida completis, constat. Sed & ipsa hæc segmenta cartilaginea vinculis musculosis interpositis junguntur. Poterit ergo inflammata hæc membrana & tumens liberum aëris ingressum in pulmonem impedire, sicque respirationem lædere. Et ab eadem causa etiam deglutitio turbabitur, dum per œsophagum deglutita descendente accumbentem asperæ arteriæ posticam partem membranaceam inflammata & dolentem irritant, uti etiam, dum inter deglutendum una cum larynge aspera arteria sursum trahitur.

Pba-

Pharyngis musculos &c. ex deglutitionis enim historia notum est, pharyngem dilatari variis musculis, ut deglutienda facilius ejus cavum ingrediantur; deinde huc pulsus deglutiendis & œsophagi initium ingressis, stringi musculum œsophageum, qui ab utroque latere cartilaginis cricoidis ortus œsophagi orificium amplectitur, & extrorsum ambit: sed deglutita in œsophagi tuba jam hærentia, non descendunt tanquam per infundibulum proprio pondere in ventriculum, verum fibrarum muscularibus, tum orbicularibus, quam longitudinem musculosam œsophagi tubum constituentibus, promoventur per lubricam, mucosam madentem hanc viam. Facile ergo patet, musculis his inflammatis, vel & convulsis, uti toties in histericis mulieribus fit, deglutitionem impediri debere.

Glandulas asperæ arteriæ. Ut enim & respiratio & deglutitio exerceri possint patulæ requiruntur viæ, quæ aërem, vel deglutienda admittunt, & mobiles debent esse partes, quæ varios illos motus ad has functiones requisitos perficere debent. Glandularum ergo circa hæc loca dispositarum tumores inflammatorii, suppuratorii, scirrhusi &c. vel arctando mole sua vias, vel impediendo

liberam adeo numerosorum muscutorum actionem, & respirationem, & deglutitionem lædere possunt, ut facile patet. Verum parotides & reliquæ salivales glandulæ, sic tumentes, frequentem satis anginæ causam faciunt, & curatu difficillimam quidem, si in scirrhosam indolem degenerent. Cryptæ illæ mucosæ in œsophago, pharynge, larynge, aspera arteria hærentes, obstructæ & tumentes eadem producere possunt mala, dum simul his partibus male affectis, debita mucifecretio, omnes has vias lubricantis, deficit.

Referuntur huc & thyroideæ glandulæ, cartilagini ejusdem nominis incumbentes; verum tamen ab illarum tumore, nisi admodum magnus & durus sit, non adeo poterit impediri deglutitio vel respiratio, cum in externa parte colli ponantur, & subjectæ cartilagines satis resistent, ut laryngis compressio inde fieri nequeat. Si vero immani tumore, vel accretione cum vicinis partibus, laryngis in deglutitione motum impediunt, poterunt & deglutitionem lædere. Rarius autem hoc contingere, evincunt Tyrolenses, & Carniolæ incolæ, qui ingentes in colli anteriori parte tumores absque multo malo tota sua vita gerunt.

Quan-

Quando vel dolore, vel impedimento vel utrisque simul concurrentibus deglutitio vel respiratio læditur, angina vocatur generali nomine talis morbus, si causa nempe illius in bifurcatione asperæ arteriæ hæreat. Verum ex antecedentibus patuit, quam multiplex illæ morbus esse possit, dum vel tumorem conspicuum comitem habet, vel absque ullo tumoris interni vel externi signo adgreditur, plerumque tunc periculosissimus, uti dictum. Quæ autem cum tumore est angina, diversa est iterum ratione materiæ tumorem facientis, inflammatoriæ &c. atque iterum ratione partium adeo numerosarum, quæ deglutitioni & respirationi serviunt, & per illos tumores lædi vel impediri possunt, sicque nova ejusdem morbi varietas exsurgit, admodum multiplex. Cum autem observata medica doceant, inflammationes, catarrhos, convulsiones, subito varias corporis partes quandoque occupare, absque ullis signis prægressis sæpe, patet ratio, quare aliquando tam improvise sanissimos cæteroquin homines angina corripit. Sed etiam intelligitur ratio funesti toties eventus in hoc morbo, dum nempe tumores subito nati, imprimis circa laryngem, omnem aditum aëri per asperam ar-

terism in pulmones denegant, sicque citissime ægros strangulant; vel etiam dum glandularum hic positarum tumores in scirrhos nulla arte sæpe resolvendos degenerant; unde fere æque certa perniciēs imminet, quamvis non tam subito tale malum homines de medio tollat; sed sensim crescente tumore respiratio impediatur, vel transitus cibi & potus per œsophagum tollitur, donec lento marasmo, Tantali poenas diu experti, miserrime pereant.

Recensebuntur nunc breviter variæ anginæ species, quatenus nempe harum diversitas a natura tumoris, organa deglutitionis vel respirationis impediētis, deducitur. Illa enim hujus morbi varietas, quæ a locis per hos tumores occupatis pendet, non adeo multum mutat medendi methodum, licet prognos̄is diversa inde pendeat; & magis minusve periculosus idem nomine morbus sit, prout has illasve partes obsederit. Sive enim larynx inflammata fuerit, & strangulationis imminentis periculum fecerit; sive in pharynge simile malum hærens deglutitionem impediverit, eadem curatio requiritur, nempe inflammationis præsentis resolutio. In priori tamen casu ingens discrimen postulat, ut simul & semel validissima adhibeantur remedia;

dia ; quibus similia, sed leviora, in posteriori casu applicari pariter debent, uti postea patebit, ubi de angina inflammatoria has partes occupante dicetur. De diversis ergo anginæ speciebus singularibus capitulis nunc agendum erit.

ANGINA INFLAMMATORIA.

In recensendis variis anginæ speciebus ab inflammatoria angina exordium ducit *Stollus*, cum hæc species, omnium sæpissime medicis soleat occurrere, & ob inflammationis vehementiam, quæ has deglütitioni & respirationi inservientes partes corripit, infauftum non raro exitum sortiatur. In exponenda atque anginæ inflammatoriæ doctrina, pro diversitate loci singulas anginæ species, suis quamlibet characteribus insignitas, dein modos, quibus quælibet species in sanitatem, mortem, morbosque alios transisse observatum est, atque methodus medendi singulis speciebus idoneas, enumerabimus.

CAUSÆ ANGINÆ INFLAMMATORIÆ.

Præter generales inflammationum causas, quæ in quovis corporis loco illam excitare possunt, notandum est, ad anginam inflammatoriam producendam concurrere quandoque & alia, quæ versus organa deglutitionis vel respirationis harum causarum efficaciam determinant potius, quam versus alias corporis partes. Sunt autem hæc vel talia, per quæ causæ producendæ inflammationi aptæ, applicantur his partibus; uti v. g. cantus, clamor &c, vel sola observatione effectuum novimus, quasdam esse causas, quæ materiam inflammatoriam versus hæc loca deponunt, licet non intelligamus rationem, quare hoc sic factum fuerit: sic v. g. dum anginæ inflammatoriæ epidemica grassantur, a primo morbi insultu incipiunt horrere & rigere; mox sequitur febris; & post hanc citius vel serius incipiunt dolere fauces, & inflammari; atque sæpe tunc vidi cessare febrim, simul ac materia inflammatoria versus hæc loca esset deposita: & si benigna resolutione curabilis fit hæc angina, postea nulla febris sequitur amplius. Videtur ergo per febrim prægressam determinari anginæ causa

versus hæc loca, qua ægri in morbos inflammatorios proni sunt: simili modo, ac in epidemica pleuritide, phrenitide &c. observatur, ubi per febrim in latera, vel caput, morbi materies deponitur.

Huc autem spectat & dispositio propria, qua ægri in morbos inflammatorios proni sunt, & imprimis harum partium. Sic novi plures, qui quotannis a vere nempe & autumno, bis corripiti solent angina, quamvis leviori plerumque, & resolutionis via curabili, tamen & quandoque in suppurationem vergente. Juvenes autem, & sanguineo temperamento præditos his morbis obnoxios esse, & præ reliquis omnibus, rufos, observasse se testatur *Sydenhamus*. a)

a) *Sydenham*. Op. p. 357.

Verum & validum harum partium exercitium, & frequens, multum facit ad hunc morbum excitandum, uti [quotidianis observatis constat in illis, qui muneris ratione diu, & cum vehementia perorare debent. Ob eandem causam clamor, cantus, fistularum & tubarum inflatus huc referuntur. Videmus enim omnibus illis faciem, labia, oculos turgere, & sanguine diffundi, simulque majorem

rem calorem conciliari toti corpori, & imprimis superioribus partibus.

Si pernici quis vehatur equo, etiam tranquilla tempestate, adversum quasi sentiet ventum, dum aër motis per illum corporibus resistit, quanto majori celeritate moventur. Majus autem frigus percipimus omnēs, dum ventus flat, quia vicinus nobis aër, illico a calore corporis valescens, diffatur omni momento, atque simul frigidior aër statim in ejus locum succedit. Dum ergo fortiter quis equitat adverso vento, omni momento frigidus aër fauces ingreditur, atque calescentes a celeri equitatione partes attingit, atque mox inflammat. Hæc est ratio, quare toties illi, qui hyemali tempore magna itinera equitando perficiunt, angina, peripneumonia, pleuritide, & similibus morbis corripuntur. Ob easdem causas, laboribus validis in aëre frigido peractis, angina inflammatoria corripuntur homines, quamvis enim reliquas corporis partes vestibus contra frigus munire possimus, jugis tamen respirandi necessitas facit, ut gelidus aër os internum (& fauces omni momento alluat, ubi nuda vasa, nulla cute tecta, aëris immediato fere contactui exponuntur.

Subitas frigoris & caloris vicissitudines plurimos morbos facere, constans omnium medicorum observatio docet. Unde & *Sydenhamus* notavit, illud anni tempus morborum inflammatoriorum maxime fœcundum esse, quando vere jam adulto æstivi calores incipiunt; & de angina speciatim monuit, quod quidem quolibet anni tempore aggreditur, maxime tamen illo, quod verem̄ atque æstatem interjacet. a)

a) Sydenh. Op. p. 281.

Unde etiam inter vernos morbos anginam numeravit *Hippocrates*. a) Similium morborum frequentia verno tempore forte & inde augetur, quod diurnum calorem vespertinum frigus satis intensum sequatur; nam periculosissima est hæc vicissitudo, dum calorem æstuantem magnum frigus excipit, & quidem usque adeo, ut *Sydenhamus* non dubitaverit asserere, quod plures homines ab hac causa pereant, quam peste, gladio, & fame omnibus simul. b) Lethalem quarto die anginam ab hac causa natam dolui in optimo civē hujus urbis, qui medio Majo mense in hortulo suburbano sedens, blando solis verni tempore delectatus, obdormiverat in seram vesperam usque, & nocte sequente pessima an-
gi-

gina corripiebatur, quæ illum frustra tentatis efficacissimis remediis, e medio sustulit.

a) Hipp. aph. 20. Sect. 111.

b) Sydenham. Op. p. 258.

Quicumque æstivis sub fervoribus per arida & fabulosa loca iter fecerunt, hoc quandoque experti sunt; nempe totum os, & fauces sic sicari, ut deglutitio dolens reddatur non tantum, sed & sæpe impossibilis omnino, donec potu assumpto, iterum humectentur hæc loca. Exsiccantur enim, & arescunt penitus ultima emissaria arteriarum exhalantium; & si diu pergat agere eadem causa, penitus impervia redduntur.

SPECIES ANGINÆ.

Dum, itaque enarratæ hucusque causæ in partes respirationi atque deglutitioni dicatas agunt, variæ oriuntur anginæ species a partium illarum diversitate productæ. Quinque autem species anginæ statuit *Stollus*.

I. *Inflammatiō asperæ arteriæ. Angina trachealis. Angina membranacea Rosensteini. Angina polyposa neotericorum.*

II. *Inflammatiō laryngis. Cynanche Tralianæ & Æginetæ.*

III.

III. *Inflammati* musculorum ossis hyoidis & laryngis.

IV. *Inflammati* p̄baryngis. Synanche Tral-
liani.

V. *Inflammati* tonsillarum , uvulæ, vel penduli.

VI. *Inflammati* harum partium composita.

I.

INFLAMMATIO ASPERÆ ARTERIÆ. SIGNA DIAGNOSTICA.

Ut in omni parte inflammata tumor , calor, atque dolor oriuntur, ita quoque in inflammata membrana asperæ arteriæ, communes hi inflammationis effectus oriuntur. At tumor ille internus oculis non conspicitur. Dolor acutus quidem ab ægris percipitur, sed non adeo distincte locum dolentem indicare possunt, cum sæpe inflammatio per notabilem longitudinem internæ membranæ asperæ arteriæ diffundatur. Præcipua ergo signa talis anginæ habentur ex functionibus læsis ipsius partis affectæ. Sunt autem signa anginæ trachealis :

1. *Febris acuta continua*. Commune omnibus anginæ inflammatoriæ speciebus signum.

2. *Vox acuta, clangosa, sibilans.* Asperæ arteriæ præcipuus usus est, ut aërem inspiratum & expiratum transmittat libere, tam ad respirationem peragendam, quam ad formandam vocem. Ubi ergo inflammatorio tumore hic nato angustatur asperæ arteriæ cavum, nec libere, ut solebat in sanitate, ingredi potest aër in pulmonem, neque commode inde exire. Hinc vox acutior redditur, & cum sibilo aër ex pulmone expulsus per angusta hæc loca transit. Cum autem inflammata hæc membrana siccior reddatur, vox clangosa fit. Vox enim arefactis faucibus non transit per mollia & humida loca, ut in sanis fit, sed resonat, ac si per tubam metallicam siccam, & glabram expelleretur. Verbis non adeo bene describi potest, qualis illa vox sit, sed qui semel illam in ægris audiverit, facillime distinguet.

3. *Inspiratio acute dolens.* *Respiratio parva, frequens, erecta, cum summo molimine.* Quia in inspiratione, dilatato pectore, aër in pulmonem ingrediens ejus vesiculas inflat, simulque asperam arteriam, ejusque ramos elongat, distrahitur inflammata hæc membrana, atque inde dolor acutus inter inspirandum nascitur. Verum & expira-
tio

io imdeditur, dum aër ex pulmone per angustatam inflammatorio tumore asperam arteriam minori copia transire potest, adeoque requiritur, ut majori celeritate exeat. Patet hinc ratio, quare in hoc morbo respiratio parva, & frequens sit, atque erecta ceruice cum summo molimine fiat. Hæc est illa respiratio, quæ conspicua & sublimis Hippocrati vocabatur.

4. *Pulsus mire & cito vacillans. Angustia summa, cita mors.* Ut in homine nato sanguis ex corde dextro in sinistrum venire possit, debet per pulmonis arteriæ angustias in venas transire, atque ut hic transitus libere fiat, requiritur pulmonis dilatatio per aërem inspiratum. Cum ergo illa impediatur in hac anginæ specie, difficilis erit per pulmonem sanguinis circulatio, unde pulmo incipiet infarciri sanguine a corde dextro expulso, minor copia sanguinis veniet in cor sinistrum, adeoque nec ex corde sinistro in aortam projicietur talis sanguinis quantitas, quæ dilatandis arteriis sufficit, hinc pulsus mire & cito vacillabit, & ob impeditum sanguinis liberum per pulmonalis arteriæ fines transitum summa nascetur anxietas; & tandem infarcto sanguine immeabili pulmone

sus.

suffocabitur circulatio, & cita mors veniet. Optime jam notaverat *Galenus* a) quod, quicumque ex vehementi angina suffocantur, varium habent, & rarum pulsum; ubi vero jamjam morituri sunt, crebrum, atque inæqualem. Videtur & *Hippocrates* b) similem anginæ speciem notasse, quam ex calida & nitrosa defluxione ortam voluit, arteriam asperam exulcerante. In hoc morbo enim dicit, quod orthopnoea oboritur, siccitasque multa, & quæ sub conspectum cadunt, gracilia comperiuntur. Posteriores quoque cervicis tendines contenduntur, ac tanquam in tetano intendi videntur. Vox quoque abrupta est, & spiritus parvus, spiritusque retractio densa, & violenta oboritur. His arteria ulceratur, pulmo incenditur, neque extra aërem introducere queunt. " Patet enim ex hac descriptione asperam arteriam affectam fuisse, neque ullum tumorem inflammatoriam in faucibus apparuisse.

a) Galenus de pulsibus ad tyrones hap. ultima.

b) Hipp. de victu acutorum.

Funestissimam autem hanc esse anginam, ex dictis satis patet, cum tantum discrimen adsit, ne aucto tumore inflammatorio subito suffocatur æger. Atque eo magis lethalem,

& citius, quo magis versus superiora [asperæ arteriæ hæserit malum; ibi enim imprimis circa glottidem, major est fistulæ hujus angustia, adeoque a parvo etiam tumore obturari integre poterit. Summo ergo jure Hippocrates dixit. a) *Anginæ gravissimæ quidem sunt, & celerrime interimunt, quæcunque neque in faucibus, neque in cervice quidquam conspicuum faciunt, plurimum vero dolorem exhibent, & orthopnoeam. Hæc nempe & eodem die, & secundo, & tertio, & quarto strangulant. Imo absolute lethalem damnasse videtur talem anginam Celsus b) dicens: neque ita servari potest, qui sine ullo tumore febricitans strangulatur.*

a) Hipp. Coac. prænot. T. VII. p. 673.

b) Celsus L. II. c. 6.

Hæc est illa anginæ species, in qua, crisi erronea, lymphæ coagulabilis subito in tracheam transsudat, atque integræ sæpe membranarum lacinie ab ægris exscreantur, aut post mortem secto cadavere deteguntur. Hinc membranosæ, polyposæ, trachealis anginæ nomine, apud auctores occurrit.

II.

INFLAMMATIO LARYNGIS.

I. *Vox acutissima.* Secunda anginae inflammatoriae species & communia habet cum priori angina, & propria signa. Dictum fuit in praecedenti paragrapho, anginam ab inflammata pulmonali fistula natam eo periculosiorem esse, quo proprius glottidi & epiglottidi hæreat malum, quanto magis ergo, si circa ipsam glottidis rimam. Signa ergo similia sunt, ut in praecedenti anginae inflammatoriae specie, cum & in hac angina liber aëris per fistulam pulmonalem transitus impediatur, atque pariter externa signa nulla adsint, cum aperto ore & depresso lingua, epiglottidis extremum tantum appareat; glottidis vero rima raro, vel nunquam conspici possit.

Bina tamen sunt, quibus hæc anginae species a praecedenti distingui potest. Atque primum vox acutissima & stridula. Novimus enim, vocis tonum graviorem, vel magis acutum a varia magnitudine rimae glottidis, & diversa celeritate aëris efflati pendere, quod etiam in instrumentis musicis, quæ inflantur, imitantur phonurgi.

Cam

Cum ergo vel tumente membrana interna laryngis, vel inflammatis musculis, qui claudendæ glottidis rimæ inserviunt, illa angustetur, vox tandem angustissima fieri debet, & ingrato stridore dispiciens, qualis in cantoribus observatur, dum in minimam altitudinem elevare vocem conantur, tonos acutissimos formaturi; rubra enim & turgida, imo quandoque livida fere facie, suffocationem imminentem ob nimis arctatam glottidis aperturam testantur. Præterea cum tales ægri omni molimine respirationis instantem suffocationem avertere conantur, tanto majori celeritate ex pulmone per rimam glottidis pelli debet aër, quanto magis arctatum fuerit hoc spatium; unde iterum vocis acumen augetur. Ex his simul patet, quare inter loquendum & vociferandum dolor adeo augeatur, dum nempe aër majori impetu, & velocitate per loca hæc angustata & inflammata pellitur.

2, *Dolor in elevatione laryngis ad deglutitionem ingens, auctus inter loquendum atque vociferandum.* Illo tempore, dum deglutienda in pharyngem detruduntur, magna celeritate larynx attollitur, dum simul lingua, hoc tempore postica faucium urgens,

te-

retrosum inclinat epiglottidem, sicque binis his actionibus simul concurrentibus cavetur, ne aliquid ex deglutiendis in rimam glottidis delabi possit. Non mirum ergo, acutissimum dolorem sentiri inter deglutiendum, dum inflammata larynx adeo velociter sursum elevatur. Quamvis autem elevata larynge sequi debeat illi adhærens fistula pulmonalis, adeoque & inter deglutiendum dolor augeri, dum illa inflammata fuerit; tamen longe magis videtur moveri larynx, quam ipsa aspera arteria inter deglutiendum, uti apparet, si digiti inter deglutiendum parti colli anteriori applicentur, ubi & larynx, & aspera arteria tangi possunt.

Patet ergo, binas has anginæ species plurima signa communia habere, & si inflammatio in asperæ arteriæ partibus superioribus hæreat, difficulter distingui posse. Præcipuum vero discrimen dare vocem illam acutissimam, & stridulam, dum larynx inflammata est. Quamvis enim & arteria aspera inflammata ob arctatam viam acutior vox redditur, tamen dum aër ex pulmone expulsus hoc obstaculo retardatur, minori celeritate, per glottidis rimam exit, adeoque non adeo acutus erit sonus. Cæterum

licet quis in distinguendis binis his anginae inflammatoriae speciebus hallucinaretur, non adeo multum mali inde metuendum foret, cum ambæ funestissimæ sint, & eandem curationem requirant. Cum autem in binis illis anginae speciebus, imminente jam suffocatione, facie inflata, oculis sanguine suffosis & prominentibus, lingua exserta, canium a rapidissimo cursu anhelantium speciem referant miseri; hinc præ reliquis *κυνάχνη* hic morbus ab auctoribus vocatur.

Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* a) dixerit, in febribus de repente suffocari, neque deglutire posse, absque tumore, malum est.

a) Hipp. Coacæ prænot. T. VIII. p. 867.

Hæ sunt anginae, quæ subtilissime homines e medio tollunt, quod & *Sydenhamus* a) paucis nonnunquam horis fieri monet, licet subitæ mortis in hoc morbo causam non adeo tribuat affecto loco, quam copiosæ materiæ febrili in has partes depositæ, & non satis tempestive adhibitis efficacissimis remediis, *Tulpius* b) tamen dolebat, quod in natura pleni habitus, intempestiva nocte, tali angina correpto, frustra tentasset optima quæque. Nihil enim non molitum, sed urgentior fuit

ne-

necessitas, & vehementior ab incluso spiritu strangulatus, quam ut juverint ipsum vel sanguis mature ex utroque brachio detractus, vel incisa ranula, vel cucurbitulæ, gargarifationes, clysteres, cataplasmata, aliaque satis celeriter adhibita. Similem etiam casum vidi in homine quinquaginta quinque annorum, cui una cum deglutitione læsa vox acutissima & stridula aderat, cum febre non adeo intensa; frustra tentatis omnibus, paucarum horarum spatio periit. In convivio simili modo correptum hominem fuisse notaverat *Boerhavius*; dumque convivæ joci causa acutam vocem fingere miserum putabant, defecit, antequam ullum remedium adhiberi potuerit. Interim tamen rarius occurrunt funestissimæ illæ anginæ; longe frequentiores illæ observantur, de quibus in sequentibus aphorismis agendum erit.

a) Sydenham. Op. p. 287.

b) Tulpius observat. medicæ. I. I. c. 51.

Utraque hac anginæ specie, ubi mali sedes nullo externo tumore se prodit, exposita, alias nunc persequemur species, quibus omnibus id commune est, ut insignis partium inflammatarum tumor oculis plerumque percipiatur.

III.

INFLAMMATIO MUSCULORUM ELE-
VANDO OSSI HYOIDI SERVIENTIUM.

1. Respiratio satis libera.

2. Deglutitio in prima actione suæ ex-
ercitationis acutissime dolens.

Vidimus antea in deglutionis actione
elevatori laryngem, sed & os hyoidis una cum
ipsi annexis attollitur. Ubi ergo muscoli huic
actioni exercendæ destinati inflammantur, pa-
tet facile acutissimum dolorem nasci debere.
Occurrunt tales anginæ, & longe frequen-
tiores, quam priores recensitæ, in quibus
ægri, dum deglutionem minitantur, tamen
præ doloris acerbitate toto corpore convul-
luntur. Cum autem illi muscoli profundius
recondantur, inspectis faucibus nullus sæpe
tumor apparet: si nempe in his solis malum
hæserit. Neque in colli exterioribus aliquis
tumor conspicuus adest, ob eandem rationem,
Plerumque tantum in uno latere talis affectus
hæret; saltem sic in illis observari, quos
hac angina laborantes tractavi, & quando-
que decursum dolentis musculi inflammati ægri
indicare norunt, saltem in initio morbi: po-

stea enim sæpe contingit, ut & ad alia loca propagetur inflammatio.

Distinguitur autem hæc anginx species a præcedentibus facile, quod respiratio satis libera hic maneat; neque acuta adeo, aut clangosa vox sit. Quamvis autem non adeo funesta sit hæc anginx species, ac priores illæ, tamen non caret periculo; non tantum ob deglutitionem impossibilem, verum etiam, quia periculosa metastasi sæpe in pulmonem vertitur morbus. Saltem in illis, quos hæc anginx specie laborantes vidi, inveni subito plerumque, & absque bonis signis evanescere dolorem, & deglutitionem liberrimam reddi; sed succedere orthopnœam, stertorem ingratum in pectore, & mortem. Si vero evaderent, non nisi cum magna difficultate, & pessimis symptomatibus eluctabantur tales ægri. In homine illo, cujus mentio facta fuit §. 95. hæc anginx species aderat, & in sinistro latere colli dolentem plagam demonstrabat, quæ suo decusu a processu styloideo ad laryngem tendebat; nullo tamen tumore vel in faucibus, vel in collo apparente. Quamvis autem primis duodecim horis nulla febris adesset, ilico valida venæ sectio institueretur, ter etiam repetita in hoc ægro, licet
 sex.

hexagenario, clysmata applicarentur omni
 trihorio, cucurbitis nuchæ applicatis, revulsio
 tentaretur, totum collum mollissimis cataplas-
 matibus obvolveretur, semicupio uteretur sæ-
 pius ex emollientissimis herbis cum aqua &
 lacte dulci decoctis; similibusque continuo
 os internum collueret, frustra fuerunt om-
 nia. Sed circa initium quartæ diei lætaba-
 tur miser, quod liberrima jam foret degluti-
 tio, avidissime potum oblatum assumens. Ve-
 rum dolor aderat in pectore cum stertore;
 febris angebatur, & eadem die, quinta post
 meridiem die periit. Similes alios casus vi-
 di, & inter illos quosdam adhuc citius le-
 thales: sicque didici, & hanc anginae speciem
 licet respiratio libera maneret, ancipitem ad-
 modum esse; neque sine ratione in *Coacis* hæ-
 beri sequentia: *in angina omnia perniciofa sunt,*
quæ non manifestum dolorem faciunt. Simul
 etiam patet, has anginas non ideo funestas
 esse, quia deglutationem lædunt (hoc enim
 et in sequentibus patebit, longe diutius to-
 lerari potest); verum tunc lethales fieri, quan-
 to mala, & frequenti in his anginis, meta-
 rasi in pulmonem vertitur morbus.

IV.

INFLAMMATIO PHARYNGIS.

1. Faucium inflammatio inspectis faucibus apparens.
2. Respiratio satis commoda.
3. Deglutitio læsa.
4. Febris minus intensa.

Ubi ergo inflammatur pharynx, poterit aperto ore conspici posterior ejus pars, que vertebris colli incumbit, adeoque detegi morbus. Verum etiam ex functionibus læsis idem cognoscitur. Pharyngis enim usus est admittere cavo suo cibos & potus, & dein eosdem per œsophagi tubum in ventriculum demittere. Cum ergo sola pharynge inflammata in spirabilibus organis nullum vitium adfit, respiratio satis commoda erit, sed deglutitio dolens; imo & impossibilis sæpe omnino, dum inflammata hæc loca a transitu deglutiendorum, & muscutorum illis adhærentium actione, irritantur; unde repelluntur illa, quæ in fauces propulsa fuerunt, neque œsophagum ingredi poterunt. Verum ex pharynge patet via in nares, æque ac in oris cavum; unde frequenter in hac anginæ specie, dum deglutienda huc pervenerunt, convulsis his

par-

partibus præ doloris acerbitate per nares redeunt; cumque laryngis rima hic patula sit, subita tali expulsionem facta caveri nequit, quin & quædam ex deglutiendis in illam decidant; unde violentissima & suffocans fere ruffis oritur; sic ut ægri, semel has molestias experti, vix postea audeant tentare deglutionem. Defectus hinc cibi potusque ingerendi nascitur, adeoque nutrimenti defectu, & liquidi penuria tabescit corpus, & exsiccat.

Plerumque tamen non observatur adeo intensa febris in hac anginæ specie, ac in illis, quæ præcedentibus paragraphis enumeratæ fuerunt: cumque libera hic maneat respiratio, non adeo subitæ mortis periculum est, cum balneis, fomentis gargarismis, clymatibus &c. liquida ingeri possint, sicque caveri nimia exsiccatio, & nutrimenti defectus utcunque suppleri; unde *Hippocrates* a), postquam damnaverat perniciosissimas illas anginas, in quibus nec in faucibus, nec in collo quidquam conspicuum appareret, subjungit sequentia: *quæcunque vero in cæteris quidem similiter dolorem exhibent, tument vero, & in faucibus rubores excitant, admodum quidem*

dem exitiales, prioribus tamen diuturniores sunt, si ingens rubor fuerit.

a) Hipp. in prognost. T. III. p. 673.

Ubi autem inflammatio non in pharynge, sed in continuato ipsi œsophagi tubo hæret, omnia similia sequuntur mala. Locus autem affectus oculis non patet, sed acri dolore, dum deglutienda huc pervenerunt, morunt illum satis indicare ægri. Ubi autem superior pars œsophagi inflammata est, dolor sentitur, non tantum illo tempore deglutitionis, dum ex pharynge deglutienda huc veniunt, verum etiam, dum in prima deglutitionis actione larynx attollitur, uti ex situ cognito harum partium facile patet. Dolentem autem ab inflammatione œsophagum a deglutiis sic irritari, ut per nares illa repellantur de novo, jam *Galenus* a) notaverat, de hujus partis affectibus agens, monetque illud symptoma adesse, sive adjacentibus tumoribus angustatus fuerit, sive inflammatione affectus ipse, propria angustia, non a vicinis partibus acquisita, torqueatur. Hæc autem imprimis signa hujus mali posuit. b) Gravissimus dolor inter deglutiendum infestat, accedente difficili transitu; præsertim si superius jacens æger quidpiam deglutire conetur. Monet au-

tem

tem eodem in loco sitim adesse, & multi caloris sensum, & febrim non adeo calidam, quæ siti proportionem non respondet. Cum autem œsophagus in suo decursu vertebræ incumbat, addidit, omnes, qui dolorificum in hac parte affectum habent, dorso quoque dolorem sentire.

a) Galenus de locis affect. Chært. T. VII. p. 690.

b) Idem Ibidem p. 691.

V.

INFLAMMATIO TONSILLARUM, UVULÆ, VELI PENDULI.

Præter symptomata priorem speciem comitantia, alia adhuc habentur signa, quibus hæc anginæ inflammatoricæ species dignoscitur.

1. Deglutitio & respiratio læsa.

2. Pituitæ stillicidium ad tonsillas perpetuum.

3. Dolor acutus in aure interna. Crepitationo. Surditas.

Omnium frequentissima est hæc anginæ species, & cæteris paribus præcedentibus longe minus periculosa, quamvis sæpe satis molesta. Ubi hiante ore, & dorso postremo linguæ depresso ope specilli fauces inspiciuntur,

tur, apparet velum palatinum pendulum, uvulam in medio pendulam habens, & ex fundo laterali ad postrema linguæ affurgunt, utrinque una, arcus satis angustos formantes, in quorum medio uvula pendet. Retro post columnas anteriores, duæ aliæ posteriores similes affurgunt in arcus, & in uvulam abeunt, & superius cum prioribus & anterioribus fere evanescent. In medio intervallo inter anteriores & posteriores columnas tonsillæ locantur utrinque. Si jam inflammatio unam, vel plures ex partibus descriptis, occupet, impiedetur deglutitio, quia ad illam libere propagandam requiritur, ut velum pendulum tendi & explicari possit quaquaversum sicque impedire deglutiendorum per nares expulsionem. Verum & uvula varios motus ope suorum musculorum deglutionis tempore exercet; hinc deglutitio læditur his partibus inflammatis. Sed & respiratio difficilis erit, si partes illæ multum intumuerint: nam aër ore inspiratus per illud spatium debet transire, quod inter radicem linguæ, tonsillas, velum palatinum & uvulam interjacet, adeoque, admodum imminuto a partibus inflammatis & tumebus hoc spatium, respiratio incommoda fiet. Cum autem productio membranae inter-

næ narium, veli penduli palatini posticam partem tegat, valida inflammatione hic nata, tumebit & narium membrana. sicque narium aperturam in faucibus multum minuet; imo aliquando integre obturare poterit, ut in catarrho laborantibus quandoque observatur. Cum autem rarissime sic occludatur ab his partibus tumentibus faucium apertura, ut aëri omnis omnino aditus intercludatur, hinc respirare adhuc possunt ægri, sed cum molestia. Patet hinc etiam, quare minus periculosa sit hæc anginæ species, cum deglutitionem longe magis quam respirationem lædere soleat; cumque omnes hæ partes aperto ore conspici, hinc communi sensu omnes medici minus periculosas statuerunt illas anginas, in quibus tumor & rubor manifeste apparebant in faucibus. Tonsillæ tumentes non tantum in faucibus conspici possunt, verum etiam in colli exteriori parte sub maxillæ angulo manifeste sæpe protuberant.

Pituitæ stillicidium ad tonsillas. Pituitæ autem ad cava tonsillarum stillicidium perpetuum & copiosum, & excretio frequens in hac anginæ specie imprimis molesta sunt. Velum pendulum palatinum, uvulam, linguæ radicem cryptis mucosis plena esse, ex

anatomicis notum est; & imprimis tonsillas, quæ magnam copiam mucii præbent, quo deglutienda inuncta & lubricata facilius per pharyngem & œsophagum transire possunt. Dum ergo inflammatae tonsillæ in tantos sæpe tumores elevantur; dilatata hæc vasa, & inflammatorio dolore irritata, majorem copiam mucii exprimunt; eundem enim effectum sequi & in aliis corporis partibus sic affectis observatur. Augetur autem pituitæ illius copia, quia ob dolorem deglutitio impedita est; unde vel hiante ore continuo destillat, vel circa fauces accumulata invites ægros cogit, ut deglutire tentent summo cum dolore irritatis partibus a copia & tenacitate aggesti mucii. Quantam autem doloris acerbiteriam patiantur miseri ægri, dum coguntur inflammatis his partibus deglutitionis nixum facere, in se ipso expertus est *Monro* a), qui hac anginae specie laborans, pluribus etiam anomalis symptomatibus stipata, fateatur, quod non potuerit evitare frequentem salivæ & mucii deglutitionem, licet omni cum cura caveret; unde tantus nascebatur dolor, ut ad singulos deglutitionis nixus totus lectus concuteretur a valido tremore corporis, & largo sudore madesceret cutis.

Hinc

Hinc licet doloris satis patiens foret, cogebatur de lecto surgere, & antrorsum inclinato capite, atque aperto ore, dimittere salivam, ut evitaret intolerabiles cruciatus. Perpetuum illud copiosæ pituitæ stillicidium in similibus anginis videtur efecisse, ut veteres medici anginarum causam materialem posuerint hanc pituitam, quam a capite defluere credebant. Sic dixit *Hippocrates* b) *oritur autem angina, quum pituita in capite agitata, deorsum confestim fluxerit, & in maxillis ac circa cervicem constiterit. Hic salivam deglutire non potest, violenter autem respirat, ac stertit, ac interdum etiam eum febris detinet. Et paulo post addit sequentia: Tonsillæ autem, & partes sub lingua sitæ, gingivæ, & lingua, & quæcunque hujusmodi hoc loco consistunt, illæ omnes partes a pituita ægrotant. Pituita autem ex capite descendit &c.* Ex dictis hæctenus patet pituitam illam effectum potius morbi esse, quam causam.

a) Medical. Essays. T. III. p. 343.

b) Hipp. de morbis T. VII. p. 553.

Alterum symptoma, quod hanc anginæ speciem comitari solet, est dolor acutus in aure interna, & via eo tendente a faucibus.

Ex

Ex anatomica enim tubæ Eustachianæ partiumque adjacentium cognitione patet, quare inflammato velo pendulo palatino, malum ad illas etiam partes pertingat, & dolor acutus in aure interna, & toto tractu tubæ Eustachianæ, & crepitus etiam percipitur, dum deglutitionis actione moventur partes inflammatæ. Observavit ab hac causa natam surditatem *Valsalva* a) in patricio viro laborante polypo narium. Quo enim magis crescebat polypus ad uvulam usque extensus, eo magis comprimebat harum tubarum orificia; unde in dies auditus minuebatur, tandemque omnino surdus evasit æger. Longe autem certior ea res constitit in plebejo homine, cui ulcus in sinistra parte veli penduli supra uvulam natum sic eroderat has partes, ut ulceris cavum cum extrema sinistra tubæ orificio communicaret. Quoties enim turunda ulceris cavitati intrusa obturabat tubæ aperturam, toties illico surdus erat aure sinistra, & manebat toto tempore, quo turunda in hoc loco hærebat; amota vero turunda, pristinum auditum recuperabat statim.

a) *Valsalva* de aure humana. p. 90.

Verum nata in angina inflammatoria surditas ab hac causa tollitur, sedata inflammatione; saltem ut plurimum. Per plures enim dies, dum suppurabatur talis angina, surditatem perstitisse novi; rupto abscessu tamen restitutus iterum auditus.

Ex illis, quæ in paragraphis præcedentibus habentur, patuit, anginas inflammatorias sic in quinque species distribui, pro variis partibus affectis. Simul enarrata fuerunt illa symptomata, quæ comitantur singulas; atque ex harum observatione habetur anginarum evidens diagnosi. Simul etiam ex iisdem poterit erui prognosis, quæ docet omnium periculosissimas esse illas, quæ respirationem impediunt; minus autem discriminis habere reliquas anginas, quæ solam deglutationem, libera manente respiratione lædunt. Inter illas vero anginas, quæ respirationem impediunt, pessime habetur, quæ circa laryngem hæret; periculosior inter anginas, deglutationem solam lædentes, æstimatur illa, quæ absque ullo tumore vel rubore in faucibus conspicuo acerbissimum dolorem facit in prima deglutationis actione. Atque etiam constitit in prognosi pro generali axioma haberi posse, omnium maxime lethales esse

anginas inflammatorias, quæ nullum tumorem vel ruborem conspicuum habent; reliquas autem, quamvis satis molestas, sæpe minus discriminis habere.

Quamvis autem occurrant sæpius anginae illæ, hæcenus descriptæ, solitariae; tamen quandoque contingit, inflammationem plures partes simul occupare in ipso etiam morbi initio; aliquando etiam observatur, natam circa hæc loca inflammationem latius dispergi, sicque concursum nasci plurium malorum. Patet autem satis, eo difficiliorem curam fore morbum, & lethali exitu magis funestum, quo plures harum anginarum species simul conspiraverint, simulque eo plura, & sæviora symptomata secutura esse. Sequenti autem paragrapho enumerabuntur præcipua, quæ ex tristissima tot malorum complicatione observantur, antequam mors finem imponat his angustiis, omni humana patientia certe majoribus.

EFFECTUS INFLAMMATIONIS.

Dum in angina inflammatoria respiratio impeditur, pulmo satis explicari nequit; unde cor dextrum non poterit contentum suo

cavo sanguinem expedire, propellere per arteriæ pulmonalis angustias in cor sinistrum; adeoque incipiet accumulari sanguis in pulmone, & cordis dextro cavo. Non poterit ergo auricula dextra & sinus venosus dexter evacuari, adeoque & in his cavis fiet sanguinis aggestio. Quare sanguis venosus a toto corpore redux per venam cavam superiorem & inferiorem non poterit ingredi hæc cava jam repleta; distendentur ergo & venæ. Sed omnis sanguis venosus a labiis, lingua, facie redux, per jugularem imprimis externam, redit ad cor, dum sanguis a capitis interioribus partibus per jugularem venam internam movetur. Ubi ergo impedita respiratione sanguis per venas jugulares libere transire nequit, omnia vasa sanguinea, externarum atque internarum capitis partium distendentur magis magisque; cum arteriæ pergant sanguinem adferre, dum interim venæ illum reducere nequeunt. Tumbunt hinc fauces, labia, lingua &c. Oculi rubebunt sanguine suffosi, & horrendum in modum protuberabunt, lingua tumens ore amplius contineri non poterit; hinc fædo spectaculo livida & intorta prominebit, spuma simul ex ore prodeunte. Cum autem eandem causam vasa
 san-

sanguinea per encephalum. distributa sanguine turgeant, comprimetur mollis encephali pulpa; unde visus, auditus, tactus hebetes fiunt, omnesque cerebri functiones turbantur, tandemque delentur integre; stertor autem adest, dum viscida spuma totum os, fauces, & pulmo repleti incipiunt, & distentis vasis sanguineis pulmonis, aërea hujus cava, angustantur. Unde miseri ægri omnia ea patiuntur, ac illi, qui laqueo suffocantur; in hoc tamen longe infeliciores, quod lente & per gradus aucta hæc mala pati debeant. Ubi autem non adeo impedita respiratione, partes inflammatae si tumentes vicinas ipsas externas jugulares venas angustant, tunc ab encephalo redux sanguis adhuc satis libere per internas venas jugulares transire poterit, dum interim facies, labia, lingua, oculi turgent admodum. Verum ubi aliquo tempore duravit externarum jugularium venarum compressio, repletis omnibus vasis sanguineis, quæ externis capitis partibus prospiciunt, omnis sanguis, cum ex civino corde per arterias carotides pellitur, per internæ carotidis ramos transibit, adeoque omnes cerebri functiones turbabuntur ob nimiam repletionem. Omnia hæc symptomata successively sic fieri videmus,

si in homine etiam sanissimo, collari nimis adstricto, venæ jugulares externæ comprimantur. Cum autem & plures venæ colli, cervicis, & superioris partis pectoris, tam ad musculos, quam ad integumenta harum partium distributæ, in jugulares venas se exponerent, patet ratio, quare rubor, tumor &c. per hæc loca dispergantur. Postea in cura anginæ inflammatoriæ notabitur, pro bono signo haberi, si collum & pectus rubeant: sed patebit tunc, hoc tantum verum esse, quando materia inflammatoria, internas partes oblidens, bona metastasi ad exteriora transit, tuncque simul semper adest levamen partium prius obsessarum. In hoc autem casu, dum impedito sanguine per pulmones transitu, adeoque venarum evacuatione sublata, talis tumor & rubor in collo, cervice, & pectore oriuntur, nullæ anginæ suffocantis levamen percipitur, adeoque merito pessimi hominis hoc signum habetur. Ita in *Anginosa* a), quæ apud Bitonem decumbebat, prima die jam aderat tumor subruber, durus, in cervice & utraque pectoris parte; verum extrema frigida & livida, respiratio sublimis, potus per nares rediens, & deglutitio impossibilis simul aderant; adeoque constabat, non

ex bona metastasi, sed ex augmento morbi hæc symptomata originem traxisse; unde & quinta die perit. Cum autem frontales venæ & raninæ dictæ sub lingua decurrentes, jugularium venarum rami sint, patet facile, quare & illæ varicosæ tumeant.

a) Hipp. Epid. 3. Aegr. 7.

Cum autem hæc symptomata in pessimis anginis inflammatoriis observata accuratissime colligerunt veteres medici. Ita *Hippocrates* a) habet sequentia: *A cynanche vocata homo suffocatur, & in faucibus magis urgeri videtur, & neque salivam attrahit, neque aliud quidquam. Et oculi dolent, & prominent velut strangulatis; & per eos intente intuetur, neque eos convertere potest: crebro singultit & exilit, facies & fauces intenduntur, iræ etiam collum. Intuentibus vero nihil mali habere videtur; & cernit, & audit obtusus, & præ suffocatione non intelligit, neque quid dicat, audiat, aut faciat; sed jacet ore hiante salivam effundens. Hæc cum faciat, quinto, aut septimo, aut nono die moritur.*

a) Hipp. de morbis L. III. T. VII. p. 568.

Cum autem tanta portio sanguinis corde sinistro expulsi per carotides & vertebrales arterias caput petat, ut unam tertiam totius

crediderit *Malpighius* ad minimum æquare; patet ratio, quare impedito sanguinis venosi in cor dextrum transitu, facies, oculi &c. magis turgeant & citius, atque hebetentur cerebri functiones, antequam in reliquo corpore magnæ mutationes adhuc observentur.

EXITUS VARIÆ ANGINÆ INFLAMMATORIÆ.

Exitus primæ speciei.

Varios nunc modos exponimus, quibus diversæ anginæ inflammatoriæ species terminari solent; atque omnium primo de vario anginæ trachealis eventu sermo erit: sequentes autem in hac anginæ specie exitus observantur.

1. *Resolutio.* Omnis enim cura antiphlogistica in eo versatur, ut in benignam solutionem inflammatio abeat. Atque eo certius hunc faustum eventum sperare datum est, si ab initio par morbi vehementiæ medicina fiat. At non semper est in medico, aberrantes naturæ motus coercere, aut omni etiam studio adhibito orituros abscessus prævertere. Hinc alia, plerumque infausta crisis accidit, omni

ævo observata, at nostris temporibus solentius descripta; crisis nempe *erronea*, communis omnium inflammationum exitus, a lymphæ coagulabilis ex sanguine ad inflammatas partes metastasi. Interest sane, ut in dilucidanda hac erronea crisi paulo longior sim, cum & reliquorum viscerum inflammationes, ex ordine nunc pertractandæ, crises tales erroneas passim exhibeant.

Ut autem clarius pateat, quænam sit harum metastasium natura, primo de indole hujus erroneæ criseos universim quædam exponam, additis dein iis accidentibus, quæ in hoc anginæ inflammatoriæ exitu particulariter observantur.

Præclare de hac doctrina meritus est *Cl. Michaelis* a), qui proprio libello eruditissime hanc doctrinam prosecutus est, atque tum de crisi hac erronea in genere, tum præcipue de membranacea angina ex omnibus scriptoribus varias observationes, diversasque auctorum opiniones in unam summam collegit, atque recensuit.

a) *Cl. Michaelis* de angina polyposa, sive membranacea Götting 8. 778.

I. Inorganicæ plerumque concretiones sunt, fluidi cujusdam congelatione ac inspissatione ortæ. Quamvis *Morgagnius* etiam atque *Stollius* a) evidenter continuatis rubris vasis intimam illarum substantiam permeari viderint.

a) *Stoll ratio medendi* T. III. p. 373.

Non raro fluidiori forma in variis corporis humani cavis reperitur, ut pultis adinstar contenta viscera ubique obducatur. Quamprimum autem materies hæc densius coagulatur, pseudomembranæ nascuntur, quibus tanquam totidem præternaturalibus vinculis viscera inter se, atque ambientibus partibus nectuntur. A transsudante enim atque dein coagulata materia in inflammationibus e. g. thoracis, pulmones intermedia pseudomembrana firmissime cum pleura cohærent. Exemplum insigne repertæ ejusmodi pseudomembranæ, *Stollius* a) adfert. Sartor 27. annorum ex peripneumonia decumbens, octava morbi die mortuus. Sectum cadaver sequentia exhibuit. „Reclinato sternone apparerebat pseudomembrana pleuram anteriorem & lateralem utriusque cavi thoracici obvestiens, flavicans, mollis, facile & deglubenda, & lacerabilis, quæve videbatur esse

recens nata. Infra pulmonem utrumque, qua septum transversum respicit, reperta membrana priori omnino simillima, & pulmonum basim cum diaphragmate leviter connectens. Membrana alia, sed tenacissima, sex hic inde lineas crassa, & e plurimis veluti laminis confata, ægerrime, & non nisi magna adhibita vi dilaceranda anteriorem pericardi faciem, & vicinam diaphragmatis portionem obtegebat, cum iisque firmiter cohærebat, ita tamen, ut absque alterius læsione potuerit deglubi. Hæc membrana ex albo flavicabat, & plurimis, manifestissimis, nudoque oculis conspiciendis sanguiferis vasis in ramulos excurrentibus, & per omnem ejusdem membranæ substantiam dimissis, interstinguebatur. Hanc vetustior membrana alia tegebat, recens nata, facile laceranda, absque vasculis, & flava.

a) Stoll ratio medendi T. III. p. 390.

3 Lymphaticam harum concretionum naturam esse, primus omnium *Senac* a) statuit, cum polypos cordis alios rubros, seu sanguineos, alios albos, seu lymphaticos esse, demonstraret. Maximam affinitatem lymphæ hujus coagulabilis cum crusta pleuritica observari, idem *Senac*, institutis in hunc finem

finem experimentis comprobavit. Aliorum etiam experimenta hoc confirmant. b) Non raro iisdem in cadaveribus, quorum in aspera arteria polypi reperiuntur, pulmonum sanguinea vasa, materia caseosa alba, illi, qua polypi conflati sunt, simillima, turgent, eadem etiam materies, iisdem in subjectis, pulmonum aliorumque viscerum crusta firma tegit; eadem denique materies, dum viveret ægrotus, in vasculo sanguinem vena effluentem excipiente, sub forma corii pleuratici apparuit. c) Concretiones denique istas, quibus pulmones cum pleura conglutinantur, lymphaticæ originis esse experimento a Birchio instituto, & in magno Halleri opere physiologico relato, extra omne dubium ponit. Aperiebat ille in vivo cane ductum thoracicum, ita ut lymphæ in pectoris cavitate effunderetur, & intra unius diei tempus, pulmones cum pleura conglutinatas vidit.

a) Senac. *Traité du Cœur*. Paris. 1749. Tom. II. p. 446.

b) *Celeberrimi Anatomici anglopolitani Levelingii* diss. de crusta inflammatoria.

c) De Haen. *ratio medendi* T. II.

Pauca nunc addam, quæ anginam membranaceam proprius spectant:

I. Primam anginæ membranaceæ mentionem apud *Tulpium* a) inveniri arbitratur *Michaelis*. Narrat enim ille casum sequentem. „Tenuis humor a capite stillans excitavit satori acerrimam tussim, ejicientem plurima crassæ, albæ, ac glabræ alicujus membranæ fragmenta, in quorum naturam eo curiosius inquisitum, quo majore erupuerint copia, suspicantibus aliis a tunica costas succingente, aliis vero, vel a pulmone, vel a tunica asperam arteriam tegente illa originem traxisse. Verum enim vero haud quaquam veritati videbatur consonum, internam pectoris membranam potuisse exedi, ac frustulatim excreri, sine acerbo doloris sensu, aut summa spiritus trahendi difficultate, de quorum tamen neutro conquestus fuerat æger. Pulmonis vero involucrem, ut erat tenuius, quam crassis his fragmentis ut compararetur, ita fuit parenchyma ipsius etiam mollius, quam ut tam acrem destillationem tulisset sine cruore, aut ulcere. Quibus cum destituerentur sputa, restabat sola aspera arteria, quæ fragmenta hæc suppeditasset ex interna sua tunica. Quæ sententia eo fuit verosimilior, quo præter continuam tussim, majus fuit vocis impedimentum, exasperatis impense a
 fe-

ferina & acri deffillatione instrumenti ipsius formationi destinatis; quam efferam delabentis humoris vim deinceps etiam ægerrime refrenarunt, vel maxime lenia eclegmata, quorum tamen continuo usu, si non ex toto debellatum, plurimum saltem imminutum fuit molestum hoc vocis fauciumque vitium. At quis non miretur, quæ humoris hujus fuit sævitia, pulmonem non contraxisse ulcus? neque ex adapertis venarum oris erupisse sanguinis sputum? nedum bronchia aliquam inde sensisse offensam? verum omnem impetum substitisse in lubrica ac declivi hac asperæ arteriæ tunica? quæ alioquin nullam deffillationem impedit, recta ad pulmonem descendere, sed cuicunque humori liberum concedit transitum.

a) Tulpium observat. L. v.

Post *Tulpium* varii auctores suas de hac anginæ specie observationes communicarunt. En! brevem harum observationum catalogum, ut is, qui singulas observationes perscrutari voluerit, atque diversas auctorum opiniones inter se comparare, juxta seriem annorum, operam hanc possit suscipere.

An-

Anno 1735. *Struve* medicus Augustæ Vindelicorum morbum hunc una vice observavit, & in Actis N. C. vol. I. descripsit, nec tamen melius *Tulpio* veram morbi indolem perspexit.

Anno 1749. Medicus Italus *Cl. Ghisi* morbi hujus naturam, quem epidemicum observaverat, accurate descripsit. *Lettere mediche. In Cremona. 1749.*

Anno 1764. Upsaliæ scriptum academicum prodiit, Præside *Aurivillio*. Respondente *Wilke*. *De angina infantum in patria recentioribus temporibus observata.*

Eodem tempore in novis actis naturæ curiosorum cl. a *Bergen* morbum epidemicum descripsit, qui nuper Frankofurti ad Mœnum grassatus fuerat.

Anno 1765. Hanc anginæ speciem singulari commentatione descripsit. *An Inquiry into the Croup.*

Eodem etiam anno, Medici Sueci, in relationibus, quibus singulis annis summum regni senatum de rei medicæ per totum annum constitutione atque ratione, certiore reddunt, hujus morbi mentionem facere ceperunt, ita ut ab hoc inde tempore, plures

es de hac angina observationes egregias
 His in annalibus medicis occurrant. *Beræ-*
alfer still Rillsens staender anno 1765.

Anno 1779. *Rusch* dissertation on the
spasmodic asthma, Londin.

Anno 1771. *Grauford* differt. de *Cynanche*
stridula. Edinburgi.

Anno 1771. etiam prodiit tertia editio *Ro-*
senii Anweisung zur Kur und Kenntniß
der Kinderkrankheiten, aus dem Schwedi-
 schen übersezt von *Murray*, peculiari
 de hac angina commentatione aucta.

Anno 1772. *Bæck & Salamon* in actis so-
 cietatis scientiarum suevicæ, suas obser-
 vationes publici juris fecerunt. Atque
 etiam *Cl. Callisen* primo volumine *Acto-*
rum Hafniensium.

Anno 1775. Brevissime hunc morbum de-
 scripsit *Cl. Buchan* in opere de dome-
 stica medicina, *Domestic Medicine, or*
a treatise and the prevention & cure of
diseases. Lond. 1776. Cujus libri germa-
 nica enim exstat versio.

Anno 1778. Viri celeberrimi *Chr. Frid.*
Michælis Liber de angina polyposa, sive
membranacea prodiit.

Anno

Anno 1787. *Stollus* in absolutissimo suo de febribus opere morbum hunc *aph.* 97. ad inflammatoriam anginae trachealis speciem retulit, illiusque exitum, qui crisi erronea fit, *aph.* 104. adnotavit. Non obstat, varias huic morbo febres subinde complicatas observari: communis enim est omnium inflammationum exitus, lymphæ coagulabilis transsudatio, ut de genere, ad quod hic morbus pertineat, mihi nullum dubium superfit.

2. Hactenus de historia hujus morbi: substantia autem harum concretionum post mortem, sectis cadaveribus, varia reperta est, varii coloris, formæque variæ. Membranacea plerumque est substantia; figura tubuliformis, loci figuræ, cui hæ concretiones innascuntur, perfecte respondens; subinde longissima hæc membrana, quæ in superiori laryngis parte initium capit, & continuo tramite ad ultimas usque bronchiorum ramificationes descendit.

3. Neque aliæ etiam partes vicinæ a simili vitio immunes inventæ sunt. Circa glottidem subinde omnia tenaci muco obducta sunt. Aperto thorace nonnunquam
pul-

pulmones repleti erant albida materie, quæ omnes bronchiorum ramificationes obturabat; has si exprimeres, sæpe paululum sanguinis una exprimebatur.

4. Imo in ægris ex hac anginae specie decumbentibus, aliæ subinde vere lymphaticæ metastases observatæ fuerunt. Sic a *Starvio* in *Philosophicis Transactionibus* exemplum habetur, ubi in morbo huic, de quo nunc loquimur, ægritudini simillimo, non raro metastasi ad externam corporis superficiem facta, concretio membranacea maxima, aperte lymphatica, ea circa loca generabatur, quibus vesicatoria applicata erant, & hujus quidem membranæ indoles, perfecte cum indole illius corporis membranacei conveniebat, quod iisdem in hominibus fistulam aëream infestabat. Monendum etiam, eodem tempore infantes aliquos alio laborasse morbo, cui magna quoque cum angina membranacea similitudo intercedebat. Isti nempe infantes, etsi cum aliis hoc morbo laborantibus, eadem in domo degerent, angina tamen membranacea immunes manserunt; ejus autem loco alio nostro simillimo afficiebantur. Tanta enim illis ad externam corporis superficiem devehebatur lymphæ copia, ut præcipue cum emol-

lien-

lientibus decubitus promoveretur, in ignis dorsi ac cervicis pars præternaturali membrana tegeretur, orienturque hæmorrhagiæ, ob nimiam sanguinis lymphæ carentis tenuitatem, lethales. Nec tacendum denique, quod summa fuerit in nostro morbo excretionum criticarum lymphaticarum utilitas. Nam præter copiosam urinam ac sudores, summum etiam levamen attulisse, quibus morbus noster hic judicabatur, sputa vere lymphatica, crustæ pleuriticæ simillima, Cl. *Gibsi* monet.

Anceps omnino crisis hujus erroneæ eventus est; plerumque enim ita subito obrepit, ut æger continuo suffocetur; neque certa habentur orituræ metastatæos signa, atque si etiam haberentur, prævertere hanc ruinam in medici potestate haud esse existimo. Si tamen hæc lymphæ coagulabilis parciori copia, lentiusque transsudat, spes aliqua superest, ut coagulata lymphæ filamenta seriatim sensim ejiciantur, atque ægri hoc modo serventur.

3. *Tertius modus*, qua hæc species solet terminari, abscessus est, communis omnium inflammationum exitus. Varium ab abscessu in trachea orto periculum imminet, ne a magnitudine asperam arteriam comprimentis,

tis,

tis, aut a pure in tracheam effuso æger suffocetur; vel suppuratio aut neglecta, aut male curata in phthysin trachealem, atque ipsam tandem, malo latius serpente, in pulmonum consumptionem abeat.

EXITUS ANGINÆ SECUNDÆ SPECIEI.

Laryngis inflammatio eisdem habet exitus, quos in prima anginæ specie observamus, resolutionem nempe benignam, suppurationem, atque transsudantis lymphæ coagulabilis erroneam crisin. At præterea aliud periculum imminet ob vicinam glottidi inflammationem; tumor enim inflammatorius glottidis rimam elidit, atque ægrum mox in morbi initio non raro suffocat. Alius autem funestus hujus inflammationis exitus *Gangræna* est. Novimus autem, ubi malum in talibus locis hæret, quæ minime sub conspectum cadunt, in gangrænam transituram esse, si vehementia adfuerint symptomata, ut dolor summus, & febris acutissima; eademque absque diminutione per biduum aut triduum persistierint, neque interim suffocatur æger. Præsentem autem jam gangrænam novimus, si eadem symptomata subito sine bonis signis cessent;

sent; dolor v. g. absit, deglutioni vel respirationi, antea difficillimis, major redeat libertas; neque tamen ulla signa docent, per metastasin morbi materiam ad alia loca transivisse. Diagnosin hanc confirmant, facies cadaverosa, extremarum corporis partium frigus & livor, pulsus debilis & inæqualis, quæ lethalem in his locis gangrænam comitari solent. Malum medelam non capit.

EXITUS TERTIÆ ET QUARTÆ ANGINÆ SPECIEI.

Si vero muscoli elevando ossi hyoidi, & laryngi inservientes, aut ipsa pharynx inflammatur, omnes illos exitus inflammationis, qui inflammatis musculosis partibus solent contingere, in his etiam anginæ speciebus frequenter observantur. Nihil autem in harum partium inflammatione peculiariter accidit, de quo aut in prioribus anginæ speciebus expositis, dictum non sit, aut in enumerandis exitus modis, quibus quinta anginæ species terminari solet, mox dicatur.

EXITUS QUINTÆ ANGINÆ SPECIEI,

Lysis & crisis erronea etiam in inflammatione tonsillarum, uvulæ &c. observatur. At omnium autem frequentissime tonsillarum suppuratio occurrit; vario eventu, prout aut introrsum, quod sæpissime, aut extrorsum, quod quandoque contingit, pus effunditur. Si prius, metus est, ne pus in glottidis aperturam dilabatur, cum præsentaneo suffocationis periculo; hinc omni opera curandum est, ut antrorsum rumpatur, & in oris cavum eructet collectum pus. Ejusmodi autem abscessus continuo remediorum emollientium usu aut sponte rumpuntur, aut *pharyngotomode* bent perundi. Lanceola autem perundere tales abscessus in imis faucibus periculosum esset, cum aliæ partes facile vulnerari possent, dum ægri præ angustia, dolore &c. movent se. Invenerunt ergo chirurgi instrumentum, quo tutissime hoc perfici possit. Tubo enim cavo satis longo occultatur lanceola, quæ per alterum ejus extremum apertum protrudi potest, simulque pro lubitu sic firmari, ut nonnisi ad unam alteramve lineam eminare possit, prout magis minusve profunde in locum suppuratum demergere convenit lan-

ceolam. Unitur autem lanceola elateri, qui facit, ut aperto abscessu, dum digitum prementem removet chirurgus, ilico in tubum retrotrahatur lanceolæ cuspis, & occultetur denuo. Sic nullum periculum est vulnerandi partes vicinas, & ad quemvis locum in faucibus conspicuum lanceolæ cuspis commode postest applicari. Instrumentum hoc *Garengeot* a) descripsit, & delineavit.

a) *Nonveau traité de chirurgie*, T. 1. p. 317.

Ubi vero profundius hæret abscessus in ipso œsophago, cum sensibus non pateat locus affectus, pertusio tentari nequit; sed solo usu emollientissimorum remediorum tentandum est, ut quam citissime rumpatur apostema. Quam horrenda autem mala fieri possint, antequam abscessus tali loco hærens rumpatur, docet sequens casus. a) Puella sanissima, septemdecim annos nata corripiebatur periculosissima angina, una cum valida febre. Cumque jamjam suffocandam credebant omnes, subito præter omnem spem detumuerunt fauces, verum successit dolor cum ponderis gravantis sensu circa sterni summitatem, ubi illud claviculis jungitur. Simul sensit molestiam in deglutiendo, quæ quotidie iucrevit, donec tandem puram etiam

aquam

inquam deglutire tentans convelleretur ilico horrendum in modum, & mortuæ instar jaceret. Indicabat digito ægra affectum locum, neque tamen ullus tumor examinanti medico ibi apparebat. Conclufit tamen medicus, materiam inflammatoriam subita metastasi œsophagum occupasse, atque tumorem fecisse, qui a deglutiendis irritatus acerbissimum dolorem, & horrendas convulsiones excitare. Molissimo fomento externe applicato, & blando vulnerario decocto potato, post triduum crepuit abscessus, & puris copia & fœtore fere suffocabatur ægra. Potata autem larga aquæ calidæ quantitate, & vomitu rejecta, eluebatur misera a tantis malis, quæ per bimestre spatium toleraverat, posteaque se bene habuit.

a) *Medical Essays Tom. 1. C. 27. p. 274.*

Alius exitus est, tumor scirriformis, qui in tonsillis subinde relinquitur.

Tanta etiam subinde moles est tonsillarum inflammatarum, & partium adjacentium, ut æger inde suffocetur, nisi generosa methodo antiphlogistica malum ilico frangatur.

Periculosissimæ autem omnium sunt metastases ad encephalon aut ad pulmones. *Si*

angina subito finita est, in pulmonem id malum transit. a)

a) Celsus L. 4. c. 2.

Et si pessimi ominis sit, anginam gangrænâ terminari, interim tamen funesta hæc prognosis locum habet, dum notabilis faucium pars post validam inflammationem gangrænescit. Si enim in parvo tantum loco tale quid observetur, neque malum proserpat, aliaque spes superest; quod imprimis sequenti casu patet. Mulier annorum sexaginta & trium, optimi habitus, & validis laboribus affueta, corripiebatur angina æstate media. Nihil in faucibus apparebat, sed vox rauca erat, & acutum dolorem sentiebat circa cartilagineam cricoideam; simul aderat intensa febris. Post largam venæ sectionem, & purgans antiphlogisticum, atque molissimum cataplasma collo applicatum continuo, levabatur quidem morbus, & multum diminuebatur febris; sed quarta die morbi anxietas circa præcordia, vox admodum rauca, & decubitus in lecto impossibilis, malum dabant omen. Sequenti die febre omnino libera erat, vox melior; fauces humide apparebant; verum dolorem in pectore molestum percipiebat, uvulæque pars inferior nigricabat. Augebat metum fu-

nesti eventus, quod post molestissimam noctem toleratam, sequenti die vacillaret pulsus, jaceret hebes, nullum amplius dolorem sentiret, uvula manente in eodem statu. Octavo tamen morbi die incepit uvulæ extremum, hæctenus nigrum albescere, omniaque symptomata minui; & undecima morbi die uvula naturalem colorem recuperaverat, atque a gravissimo hoc morbo evasit mulier.

METHODUS MEDENDI ANGINÆ INFLAMMATORIÆ.

I. Cum illa anginæ inflammatoriæ species, quæ vel in ipsa pulmonali fistula, vel circa laryngis superiora sedem habet, omnium pessima sit, & citissime lethalis; efficacissima simul & semel adhibenda sunt auxilia adeoque & ejus cura præmittitur; quia hac intellecta facile cognoscitur, quid in reliquis anginæ inflammatoriæ speciebus agendum sit.

Solam inflammationis curam, quæ resolvendo fit, hic locum habere posse, facile patet; gangræna enim in his locis validam inflammationem sequens lethalis semper est; & cum suppurationem comitari semper soleat

aug-

augmentum symptomatum, quibus stipatur inflammatio, neque hæc poterit expectari: prius enim suffocaretur æger, antequam natus hic abscessus maturefcere posset. Statim ergo examinandum est, an inflammatio adhuc talis sit, ut sperare liceat, illam resolvendo curari posse. Hoc novimus, si recens fuerit morbus, nullaque adhuc signa inceptæ supurationis, vel natæ gangrænæ adfuerint. Quænam autem requirantur ad inflammationis resolutionem in prioribus paragraphis explicata sunt; adeoque tantum superest, ut videatur, quænam præter generalem inflammationis curationem in ancipiti hoc morbo notanda sint.

I. *Sanguinis missio* hic primum remedium est; cum per illam, minuendo copiam, & impetus humorum ad superiores partes imminuatur, & fibrarum strictura solvatur. Cum autem in hoc morbo adeo præceps discrimen sit imminentis suffocationis, si tumor inflammatorius augeatur, requiritur & cetera & magna missio sanguinis, & quidem eo usque, ut tanta debilitas oriatur, ut nullus metus sit, tumorem inflammatorium vel a copia, vel ab impetu humoris vitalis, increfcere posse. Si autem recrudescant minacis morbi symptomata,

ta, repetenda erit venæ sectio ilico, cum nullam moram ferat tam cito lethalis morbus: præstat enim, ut exhaustus sanguine, langueat aliquamdiu æger, quam ut suffocetur miserrime. Quia autem tanta sæpe est talium anginarum velocitas, ut inopinato suffocentur ægri etiam illo tempore, tum remedia adhibentur; acerba prognosis præmittenda est: ne subita mors audaci, quamvis necessariæ, venæ sectioni adscribatur potius, quam morbi vehementiæ.

Præmissa larga venæ sectione sanguifugæ circa collum & retro aures adplicantur, cum maximo ægri levamine; ob lentam enim vitalis humoris evacuationem minus debilitans. Neque tamen semper hirudinum usum venæ sectio præcedere debet, uti Cl. *Michaelis* a) monet; „ in tenerioribus enim haud raro solo hirudinum usu morbum fugatum fuisse multa exempla probant. Si itaque febris vel levior modo, vel nulla plane adesset, vel debiliorem reperirem ægri constitutionem, venæ sectionem hirudinibus non præmitterem. Hæc tamen monendum, quod si aliquid ab egregii istius auxilii virtute expectare velis, octo, decim, vel duodecim simul collo admovendas, nec prius removendas esse, donec tandem

dem sponte decidant; sanguinis autem ex plagiis stillicidium, calida diu promovendum. Salomon casum refert, ubi eo ipso quasi tempore, quo hirudines fugereut, respiratio difficilissima in naturalem mutabatur, ita, ut infans ex somno expergefactus, sani instar lætus & alacris obambulare. “

a) Michaelis l. c. p. 200.

Voluerunt aliqui venas raninas pertundi oportere; sed præstat certæ venæ jugularis sectio. Atque *Tulpius* a) jam funestos eventus notavit, dum ægri venarum raninarum sectioni tantam inflammationem comitterent.

a) *Tulpius* observ. L. IV. c. 51.

2. Enematum usus in hoc morbo eximius est; at emollientia primum, dein ecoprotica, ter quater de die injecta. Nocent acriora omnia, purgantia, utpotè quibus inflammatorius in corpore stimulus increfcit.

3. Victus atque potus tenuissimus sit, & lenissimus. Cum angina inflammatoria acutissima sit, & nisi cito resolvatur, subito necet, de cibo non adeo solliciti sumus, cum facile in ediam tolerarent ægri brevi hoc tempore, & solo potu sustineri possint, imo plerumque ob doloris acerbitatem, anxietatem intolerabilem, & febrim acutam comitem quæ-

vis oblata respuant. Solum ergo lactis serum vel lac tripla aquæ copia dilutum hic sufficient. Omnia autem hæc tepida summenda sunt, ne a frigido potu inflammatas partes alluente augeantur omnia mala. Ubi vero larynge inflammata deglutitio ob acerbissimum dolorem impeditur, eadem per clysmata injici possunt, ut sustinetur vita, & caveatur nimia corporis exsiccatio.

4 Nitrosa, subacida medicamenta. Mixture antiphogisticæ; decoctum hordei, altheæ, cum nitro, addito oxymelle, syrupo ribesiorum, berberum &c.

5. Nil autem laxandis inflammatis partibus magis conducit, quam vapores tepidi emollientes faucibus continuo excepti, & externa ejusdem generis fomenta collo applicata. Hunc in finem tepida emollientia herbarum decocta, aut infusa, ore continentur, ut vaporibus hisce inflammatae partes relaxentur, & resolutionis negotium omni modo promoveatur. Fomenta etiam & cataplasmata ex iisdem remediis parata, atque externe applicata in eodem scopo adhibentur.

6. Monuit illust. *Swietenius* a), nullum fere morbum acutum inflammatorium angina magis esse volubilem. Familiare enim est in
pra-

praxi videre, quod unius lateris tonsillam occupans inflammatio minuatur subito, & alterius lateris tonsillam afficiat. Neque hoc tantum, sed & ad alia, & sæpe etiam satis distita corporis loca tendit. In splenem dolorem processisse levatis faucibus legitur. b) In *Pelemarchi* uxore, quæ angina laborabat cum multa febre, secta vena faucium, suffocatio cessavit quidem, febris perseveravit, & ad quintum diem sinistrum genu tumor & dolor occupavit; simulque circa cordis regionem aliquid coacervari, & strepitus in pectore audiebatur. c) Aliæ anginosæ mulieri dextra manus & crus doluit; suffocatio vero tertia die remisit. d) Hinc remedia derivantia in angina curanda non tantum hac spe adhibentur, ut a partibus affectis derivetur impetus, & copia humorum, dum interim pristinam sedem occupat morbi causa materialis; sed etiam docuerunt observata, per eadem remedia, quandoque impetrari posse, ut materialis causa morbi locum mutet, & in alias transeat partes. At tunc præcipue espispasticis, cucurbitis scarificatis & siccis, & sinapismis collo & pectori applicatis locus esse videtur, si signa appareant, materiam morbi locum suum deserere, & ad pulmones de-

cubitum moliri; præmissis tamen sanguinis evacuationibus, aliis usque coindicatis remediis simul adhibitis.

a) Swietenius T. II. p. 678.

b) Hipp. Epid. 2.

c) — — — 5.

d) — — — 7.

II. Quando de hac specie anginae inflammatoriae agebatur, notatum fuit, illam quidem non tam periculosam esse, ac aliae, quae laryngem, vel pulmonalem fistulam obsident; cum sola hic deglutitio laesa sit, respiratione satis libera manente. Interim tamen non caret periculo & haec angina, quia adeo pro-na observatur in malam metastasin, qua morbus in pulmonem vertitur; unde patet non perfunctorie tractandum esse hunc morbum. Eadem autem hic remedia requiri ad resolvendam inflammationem satis patet. Cum autem non adeo anceps immineat subitae strangulationis periculum, ac in praecedentibus anginis, non tam validae, nec tam subitae evacuationes per venae sectionem requiruntur. Victus tamen tenuis & lenissimus, & similis potus requiritur; uti & nitrosa, atque sub-acida illa medicamenta, quae antea laudata fuerunt. Cum autem tam facile metastasin

fa-

faciat hic morbus, proderunt cataplasmata emollientissima toti collo & cervici obvoluta, ut huc versus alliciatur morbi materia, sicque impediatur ejus in pulmonem transitus, unde etiam & his cataplasmatibus possunt admisceri talia, quæ irritant loca, quibus applicantur.

III. Ubi autem sola pharynx, vel tonsillæ, uvula, velum pendulum &c. inflammantur, sub conspectum cadunt partes affectæ, minusque periculosæ esse solent tales anginæ. Eadem quidem curatio requiritur, ac in præcedentibus, sed & pariter leviora tantum remedia postulantur, cum minus discrimen adfit. Venæ sectione præmissa, purgans antiphlogisticum datur; atque hæc repetuntur, vel non, prout morbi aucti, vel minuti conditio postulat. Verum in prioribus anginæ speciebus humectantia remedia directe ad partes affectas venire non poterant fere, nisi vaporis forma tantum; adeoque pinguium & emollientium & resolventium efficaciam in his nulla fere erat; in hoc autem casu partibus affectis satis commode hæc applicari possunt. Decocta ergo ex althæa, malva, lini seminibus, & similibus emollientibus parata, additis nitro, aceto, sale polychre-

ehresto &c., tali quantitate, ut non nimis irritent suo stimulo partes inflammatas, uti dum e. g. in singulis libris decocti talis drachma una nitri solvitur; infusa florum sambuci, rheados, meliloti; addito melle, vel syrupo althææ &c. pulcherrimi hucusus sunt.

Omnia autem hæc calida esse debent, cum frigida actu, constringendo vasa tanto-pere hic noceant; sufficitque ut ore contineantur quieto, vel levi tantum faucium motu gargarizando applicentur. Crudele enim est, & noxium quam maxime, dum chirurgi cogunt miseros ægros, ut fortiter gargarisent perpetuo; sic enim ruditer agitantur partes inflammatae, unde potius gangræna, quam blanda resolutio expectanda foret.

Ubi autem adeo tumuerunt partes, tantumque, & tam continuum est tenacis pituitæ stillicidium, ut ore clauso hæc continere nequeant ægri, per siphonem continuo hæc injici debent, ut caveatur partium inflammatarum exsiccatio & ariditas, & quantum fieri possit, omnia maneant perspirabilia. Vidit *Boerhavius* in homine, cui tonsillæ & uvula inflammatae adeo tumebant, ut jamjam suffocandus videretur, assidua injectione per fistulam decocti emollientissimi noctes diesque

factum fuisse, ut morbum tolerare potuerit æger, donec rupto abscessu ex ipsis orci faucibus evaderet.

Cataplasmata ex emollientissimis parata collo applicantur, quia laxatis his partibus extrorsum tumere possunt inflammatae consilia, sicque minuitur faucium angustia.

Verum omnia hæc artis molimina tunc tantum adhibentur, quando valida inflammatio has partes occupat; & imprimis, si satis intensa simul febris addit. Quandoque enim contingit, levem catarrhosam inflammationem has partes obsidere absque multo tumore, & levi tantum asperitatis sensu; tunc solis diluentibus nitrosis cum emollientibus datis curari facile solet, absque sanguinis etiam missione.

TRACHEOTOMIA.

In illis anginæ speciebus, ubi inflammatio asperam arteriam, vel laryngem occupat, moriuntur ægri, quia impeditur acris in pulmonem ingressus: inde enim accumulatur sanguis in pulmone, & venosi sanguinis reditus a capite impeditur. Si ergo poterit parari via aëri pulmonem ingressuro,

sum.

sumum in his morbis periculum tollitur, & datur tempus ad curandam inflammationem has partes occupantem. Tentatur hoc primo valida missione sanguinis, & reliquis auxiliis de quibus in præcedentibus paragraphis dictum fuit; ut nempe inflammatarum partium tumor subito concidat, sicque tollantur, vel minuantur saltem multum impedimenta, quæ libero aëris ingressui in pulmonem obstabant. Ubi vero hæc remedia non adhibita fuerunt, vel tunc tantum, quando nimis invaluerat morbus; vel denique, si omnibus his tentatis, non minuantur symptomata, nihil superest, quam ut certæ morti tradatur æger, vel per partem paretur aëri in pulmonem via. Cum autem per solam fistulam pulmonalem aër in pulmonem venire possit, patet, illud obtineri non posse, nisi ejus apertura fiat. Vocatur hæc operatio hinc *βρονχοτομή*, aliis *laryngtome*, omnium optime autem *tracheotomia*. Conditiones, quibus præsentibus operatio hæc in ægri salutem potest institui, sequentes sunt:

I. Requiritur, ut tumor inflammatorius circa laryngem hæreat, vel in asperæ arteriæ parte superiori, ut nempe infra locum affectum sectio possit fieri, uti satis patet.

Cog.

Cognoscimus autem, ubi hæreat malum, ex sensu ægri; & licet aliquid circa hanc rem dubii maneret, præstaret tamen in certo lethali angina anceps remedium experiri, quam nullum.

2. Ut cum spe fausti eventus sectio asperæ arteriæ fiat, requiritur, ut morbus recens sit: ubi enim diu duravit, metus est, ne immeabili sanguine pulmonalis arteria infarctâ jam sit, adeoque, facta licet via aeri pulmonem ingressuro, maneret tamen lethalis peripneumonia. Novimus autem tale malum adesse, si pulsus mollis, debilis, intermittens sit, & extrema corporis frigescant, tuncque non adhibenda facile est asperæ arteriæ sectio; quamvis enim illa mortem neutiquam acceleraret, tamen imputaretur ab ignavis & malevolis ægri exitium huic operationi, licet minime periculosæ, si periti chirurgi manu perficiatur.

3. Ob eandem rationem hac operatione abstinendum est, dum symptomata docent, gangrænam jam valide inflammationi successisse.

Interim tamen præstat, nunquam hanc operationem tentare, nisi in consilium prius vocatis aliis medicis, qui testes esse possunt,

nul-

nullam salutis spem superesse, nisi hoc tentetur: neque tamen certo sanitatem promitti posse; licet hoc fiat. Quod imprimis ideo monendum, quia in pessimis illis anginae speciebus toties observatum fuit, morbum summo cum periculo in pulmonem verti.

Ipsa autem tracheotomiae operatio sequenti methodo tutissime peragitur.

1. Cum hæc operatio nunquam soleat institui, nisi in urgente maxime necessitate, & fere semper prius sanguinis missiones, aliaque remedia adhibita fuerint, non erit opus multa præparatione ante operationem ipsam, cum illa sufficiant ad præcavendam inflammationem validam, quæ inflictum asperæ arteriæ vulnus sequi posset, & periculum ingens in mora sit.

2. Locus, ubi sectio fiet, seligitur ille, qui pollicis latitudine ab infimo margine cartilaginis thyroideæ distat.

3. Elevata tunc ab utroque latere asperæ arteriæ iutegumenta cultello discinduntur ad trium quatuorve digitorum transversorum longitudinem; sic ut angulus superior sectionis directe respondeat medio loco inferioris maxillæ; inferior vero sectionis angulus e directo jaceat cum emarginatione summitatis ossis sterni.

4. Separatis tunc eodem cutello remotisque musculis, sternohyoideis & thyroideis, qui tracheæ incumbunt, separata pinquedine & tela cellulosa, nudatur aspera arteria, atque interstitium membranaceum inter tertium & quartum anulum cartilagineum pertunditur. Varias, atque graves cautelas in hac parte operationis observandas Illustr. Richter^{us} a) tradidit. Atque primo monet, ut a dissectione glandulæ thyroideæ caveatur: „ Insignis plerumque sectionem hujus glandulæ sequitur hæmorrhagia, haud quidem periculosa, imo forsan, si unicam inflammationem respicis, salubris; cum autem inexpectata sit, & operationem turbet, cumque glandula vulnerata sequenti die intumescat, tubulumque, per quem respirat æger, vulneri arteriæ asperæ inhærentem, elevet, extrahat, ægrumque in periculum suffocationis conjiciat, facile quoque conglutinationem haud promittat, & sic varia incommoda, varias difficultates pariat, quibus tamen penitus carere hæc operatio dicitur, hanc discindi glandulam non debere puto. Facile illius læsionem caves, si loco, quo potes, profundiori tracheam perforas, vel si huc etiam descendit glandula, illam separas blande

de, removes, & prope inferiorem illius marginem instrumentum in tracheam immittis. „ Snadet etiam accuratam muscutorum separationem; ita enim accuratius cognoscis, cuius loco lanceolam immittere debes, accuratius distinguis, an profunde satis, an non nimis profunde illa penetrant in asperam arteriam. Fieri enim potest, imprimis quando trachea multa pinguedine, vel cellulosa ob vicinam inflammationem turgida tegitur, ut profunde satis jam penetrasse lanceolam putes, quando nondum satis penetravit; uti quoque fieri contra potest, ut profunde satis nondum penetrasse instrumentum videatur, ubi satis jam penetravit, utque dum profundius illud adigis, lædas posterius asperæ arteriæ latus, imo perfores, variaque pericula incurras, obvia imprimis in infantibus, quorum trachea ampla non est. “

a) Illustris Richteri, Observat. chirurg. fascic. II. Götting 1778.

5. Canaliculus, qui facta per lanceolam plaga asperæ arteriæ immittitur, non rotundus sed complanatus sit, qui vulnusculum eo ipso momento, quo infligitur, exacte claudit, omnemque viam sanguinis in asperam arteriam,

riam, aërisque in telam cellulofam interceptit. a)

a) Illustr. Richter l. c.

6. Proprium instrumentum Vir illustris sibi comparavit a), quo, qui utitur, facile, & celeriter, operationem peraget, lanceola nempe in vagina sua latentem; quod omnibus illis incommodis caret, quibus instrumentum illud, quod *Troiwart* vocatur, laborat,

a) Illustr. Richter l. c. p. 40. & Fig. I.

7. In angina membranacea, sectione longitudinali facta, extractionem illius pseudo membranæ felici effectu tentari posse, atque eadem operatione spasticam glottidis constrictionem posse tolli, magna cum probabilitate celeberrimus *Michaelis* a) contendit.

a) Celeber. Michaelis. l. c. p. 229.

8. Si deglutitio simul impossibilis fuerit, proderunt clysmata nutrientia; prius autem clysmate purgante eluenda sunt crassa intestina, ut nutrientia injecta commode retineri possint. Præ reliquis laudari solent carniū juscula addito pauxillo nitri, vel succo nitri, aut paucō sale marino. Cum autem *Sydenhamus* a) non tantum carnes, sed & parata ex his juscula in anginis severe prohibuerit; ex lacte diluto, lactis sero, decocto

anis bene fermentati parari possent clysmata nutriencia. In juvene angina laborante, qui ne guttulam liquidi deglutire poterat, sæpius de die clysmata injiciendum curavit Illustris Swietenius b), ex lacte aqua diluto paratum, tali cum effectu, ut per plures dies vires sustinere, & nimiam corporis exsiccationem cavere potuerit.

a) Sydenh. op.

b) Illustr. Swieten. Comment. T. II. p. 691.

Pauca adhuc de angina inflammatoria notanda supersunt.

1. Peculiarem quibusdam esse in hunc morbum proclivitatem. Novit Illustr. Swietenius a), tales homines, quibus bis in anno vere scilicet & autumno, hic morbus contingere solet; nisi vertente anno venæ sectione adhibita, vel purgante antiphlogistico sumpto, præcaverint.

a) Swietenius l. c. p. 665.

2. Prægressa vehementi inflammatione tonsillarum, majus subinde volumen inflammationis tonsillæ remanet, quin nulla functio inde lædatur: hinc etiam nulla remedia adhibenda sunt.

3. Subinde vero intra substantiam tonsillæ lymphæ coagulabilis effunditur, atque

scirrho similem, indolentem tumorem efficit. Male resolvente remediorum apparatu hos tumores adgredimur, nil his omnibus profecturi; atque vires ægri potius destruimus, quam tumorem hunc resolvimus. Ipso tempore paululum imminuuntur hi tumores, atque duriores evadunt.

SYNOPSIS.

Stollii proemia ad prælectiones clinicas.

Anno 1776. 13. Maji cum collegia practica inchoaret.

Anno 1776. 5. Novembris.

Anno 1777.

Anno 1778.

Anno 1780.

Anno 1781.

Anno 1785.

Anno 1786. 3. Octob. lingua vernacula habitum.

Commentaria in Stollii aphorismos de cognoscendis & curandis febribus.

FEBRIS IN GENERE.

Febris frequentia.

Febris natura.

Causæ febrium.

Singulares febrium causæ.

Universales febrium causæ.

Febrium partitio.

Febris stationaria.

Quomodo *Sydenhamus* febris stationariæ naturam detexerit.

Febris stationariæ diversa stadia.

Febris stationariæ imperium.

Lusus febris stationariæ.

Modus inquirendi in febrem stationariam.

Febris annua.

Annuarum febrium genera.

Febris inflammatoria.

Febris biliosa.

Febris pituitosa.

Certæ anni parti certa febris respondet.

Duratio febrium annuarum.

Transitus febris annuæ in alteram.

Imperium febris annuæ in morbos non febriles.

Conjectura de febris stationariæ ortu.

Morbi inchoantes.

Prophylaxis a cognita natura febris annuæ.

FEBRIS INFLAMMATORIA.

Prodromi febrium in genere.

Febris inflammatoriæ.

Symp-

Symptomata febris inflammatoriæ.

Causæ prædisponentes.

chlorosis

hæmoptoë

hydrops inflammat.

Febris ephemera.

Inflammatiō chronica.

Causæ excitantes synochi imputris.

Febris inflammatoria simplex & composita.

Synochus imputris sub schemate febris
putridæ.

Febris inflammatoria universalis, & cum to-
pica inflammatione.

Exitus febris inflammatoriæ

In sanitatem

Lyfi.

Crisi salutari

sudoribus

hæmorrhagiis

urina

diarrhæa.

Abscessu externo.

In mortem.

magnitudine inflammationis.

crisi erronea.

abscessu interno.

gangræna.

In morbos alios.

De prognosi febrium in genere.

Methodus medendi in febribus inflammatoriis.

Sanguinis missio

fotus emolliens

potus

diæta.

Convalescentia.

Inflammatiō rheumatica.

INFLAMMATIONES TOPICÆ PHRENITIS.

Notio & partitio phrenitidis.

Genuina,

Symptomatica.

Causæ remotæ utriusque phrenitidis.

Præludia phrenitidis veræ.

Præludia phrenitidis symptomaticæ.

Symptomata præsentia utrique phrenitidi communia.

Prognosis.

Extispicia.

Naturæ molimina in sananda phrenitide.

Cura phrenitidis genuinæ.

Cura phrenitidis symptomaticæ.

Ufus camphoræ, moschi, opii, in phrenitide.

Phre-

Phrenitis & mania puerperarum.
 Phrenitis a vi externa capiti illata.
 Relapsus. Convalescentia.
 Notanda de phrenitide.

ANGINA.

Angina cum tumore.
 Angina sine tumore.
 Tumorum varia natura.
 Sedes tumorum varia.

VARIÆ ANGINÆ SPECIES.

ANGINA INFLAMMATORIA.

Causæ anginæ inflammatoriæ.
 Species anginæ inflammatoriæ
 inflammatio asperæ arteriæ
 inflammatio laryngis
 inflammatio muscutorum ossis hyoidis &
 laryngis.
 inflammatio pharyngis
 inflammatio tonsillarum, uvulæ, veli
 penduli.
 Effectus inflammationis in his partibus.
 Exitus varius anginæ inflammatoriæ.

Crisis erronea.

Methodus medendi anginae inflammatoriae.

Tracheotomia.

Finis Tomi Primi.

